

# SÕDUR

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

№ 45/46

8. NOVEMBRIL 1930.



# Kindlustage

oma varandus ja elu  
kuni veel aeg!

**Kindlustage**

## **Õesti Lloydis!**

# **Gustav Pihlakas**

Paberikaupade, kirjaümbrikute,  
kõitmise ja lineerimise tööstus.

**Tallinn. Vaksali pst. 2.**

**Telefon 434-79 ja 429-65.**

Valmistab ja müüb:

**Ümbrikke** igas suuruses ja värvis.

**Flupabereid** mappides.

**Postkaardi ja amateur-albumeid**  
suures valikus.

**Kontoraamatud** igas liniatuuris.

**Kopeerraamatud.**

**Registraatorid.**

**Kiirõmblejad.**

**Aktikaaned.**

**Kaustikud.**

**Dokumentide mapid.**

**Teadaannete lehed** igas kaustas.

**Kirjaplokid.**

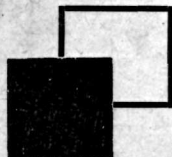
**Block-notes.**

**Paberikorvid.**

**Kuldkirjatrükk.**

**Postpaberid** lihtsad ja linased.

**Töö võistlemata headuses. — Hinnad mõõdukad.**



## Niemenilahing

Septembris 1920.

„Sõdurile“ kirjutanud Poola sõjaväe esindaja kol.-leitn. S. KARA.

„Sõdur“ nr. 45/46. — 1929. a. kolonel-leitnant S. Karalt ilmus artikkel „Võitlused Varssavi all“; käesoleva artikli sisu on tolle elavat huvi leidnud artikliga lähedalt seotud. Toim.

Võitlused Varssavi all augustis 1920 ei toonud sõja lõppu. Lääne väerinde ülemale Tuhhatshevskile alluvaist neljast armeest ja Mozõri grupist olid järele jäänud küll riismed, kuid rinde ajutine nõrkus ei võrduvad veel Vene jõudude täielisele purustamisele.

### Venelaste olukord.

Pärast augusti lüüasaamist Varssavi all Lääne väerinna koosseisu kuulus 20.000 tääki ja 80 kahurtoru. Need jõud olid imibunud Poola väekoondiste intervallidesse ja augusti lõpul välja jõudnud kindlustatud liinini, mis läänepool Niemen, Swisłocz, Szczara joont. Siin Vene väed pidid ootama täiendusi, mille juurevool oligi alanud Vene lõpmatust inimmerest. Vene vägede juhatus kavatses septembri teisel poolel lõpetada oma vägede kordaseadmist ja uuesti alata tegevust, lähema eesmärgiga — vallutada Białystok ja Brześć (Brest).

Juba septembri algul vene leer ilmutas offensiivsuse tunnuseid. Vene rinne tihenes kohalejõudnud täienduste tõttu Vene sisemaalt ja nende väekoondiste uuesti rindele asetamisega, kes augustis olid läinud Ida-Preisi neutraalsele pinnale. Vene allikate andmetel 3., 15. ja 16. armee, mis asusid läänepool Niemen ja Szczara joont nendega koos teotseva 4. Polesje armeega (moodustatud Mozõri grupist) peale täiendust lugesid oma ridades kokku 74.000 tääki ja ca 200 kahurtoru. Peale nimetatud jõudude tuli arvestada kolmest diviisist koosnevat 5. vene armeed, mis luure andmetel pidi asuma väerinde varuna Lida raionis. 5. punaarmee olemasolu Lida raionis ei leidnud hiljem tõestamist.

### Poolakate olukord.

Vene vägede jälitamist lõpetades augustis 1920 Poola armeed olid suunitud rindega põhja. Jõudnud välja Preisi piirini, oli lõpp ülesand, mida seni teostatud. Vaenlane algas koondamist Poola vägede parema tiiva vastu, suunides oma jõud kagust loodesse. Uus olukord nõudis poola vägede ümbergrupeerimist rindega itta. Käsk selleks anti 26. augustil, s. o. teisel päeval pärast jälitamise teostumist Wieprz jõeelt Preisi piirini.

Rinde Pripiatist kuni Bielsk-Hainówka raudteeliinini pidi oma alla võtma 4. armee kindral Skierski juhatusel, peakorteriga Brześćis (Brest). Sellest põhjapool Preisi piirini 2. armee, kindral Rydz-Smigły juhatusel, peakorter Białystokis. Mõlemad armeed olid saanud täiendusi deformeeritud 1. ja 5. armeelt.

### Poolakate jõud.

Niemeni-operatsiooniks määratud jõud koosnesid kahest armeest: 2. armee kokku 43.000 tääki ja mõõka (mõõke ca 5500) ja 4. armee — 23.000 (mõõke selles arvus ca 1500). Kokku 67.000 tääki ja mõõka; sellele lisaks ülemjuhataja varust 2 legionääride diviisi (7000 tääki), mis jõudsid operatsioonist osa võtta. Võrreldes jõude leiame, et tääkide (mõõkade) arv oli vaenulistel pooltel võrdne, kuid suurtükiväes oli poolakatel 450 kahurtoru venelaste 200 vastu, seega rohkem kui kahekordne ülekaal. Poola vägede ülemjuhataja olukorra hinnangu kokkuvõte (kindral Kutrzeba esitise põhjal) olnud: „Meie, poolakad, ei ole jõult ülekaalus, kuid oleme julgemad ja seepärast võidame.“

### Ümbergrupeerimine ja jõudude valik.

Vägede ümbergrupeerimine oli raskemaid samme, mis siin tuli astuda Poola armeel. See oli raskeim samm Poola-Vene

sõja kestvusel. Neljandiivisilise 4. armee ümberpaigutamine Lomža raioonist Brześć'i raiooni raudteel ja rännakuti nõudis asumisraiooni kaitsmist ja pikemat aega. Selle ülesande täitsid hiilgavalt 2. armee diviisid, oma uljaste vastulöökidega riisudes punastelt tahte aktiivse tegevuse jätkamiseks. Kindral Berbecki III legionääride diviis, täitnud kätteülesanded 2. armee koosseisus, liikus temale määratud asukohta kaudu vaenlase territooriumi piki rinnet, purustades teel punaväe osi, kes püüdsid tõkestada liikumist.

Kellel suurendatud kalduvus teoretiseerimiseks, võiks ette heita Poola ülemjuhatajale, et rasket ümbergrupeerimist ei sooritatud lihtsamalt: jättes Brześć'i (Brest) raiooni — allutades 4. armeele — need diviisid, mis seal olid ja kõvendades 2. armeed Lomža raioonis asuvate diviisidega. See vaade on teoreetiliselt täiesti vastuvõetav, kuid ebaõige poolakate tolleaegses olukorras. Ülemjuhataja, andes ümbergrupeerimise käsu, pidas juba silmas eelseisva operatsiooni kava. Ta teadis, et pealöögi annab oma jõudude vasakult tiivalt, ja et see nõuab siin jõudude suurt liikuvust. Seepärast ta koondas siia jõude, mis temalt proovitud sitkuse ja rännak-kiiruse ning juhtide algatusvõime poolt. 4. armeesse olid määratud raskema relvastusega koondised (2 poznani ja 1 mereäärne diviis), mis harjunud teotsema skemaatilisel ja sellises tegevuses oskasid avaldada imetlusväärset vahvust ja võidutahet. Olukorra analüüs ja oma alluvate võimete hinnang viis ülemjuhataja otsusele — kaotada aega ja kanda raskusi ümbergrupeerimises ning koondamises, et vastavad jõud asuks vastavatel rindeosadel.

#### Suwalki operatsioon.

Enne ümbergrupeerimisoperatsiooni algust andis ülemjuhataja käsu puhastada Suwalki piirkond leedulastest. Selle ülesande täitmine pandi 41. Suwalki rügemendile ja 4. ratsabrigaadile. Verevalamiseta alatud operatsioon alates 4. septembrist, mil leedulased tungisid Sejny juures esimestena kallale, sisaldas rea lahinguid ja lõppes septembri keskpaiku poola üksustele antud ülesande täitmisega.

#### Kuis valmus Poola vägede ülemjuhataja otsus.

Septembri esimesel poolel valmus ülemjuhataja mõttes operatsiooni kava. Selle väljatöötamine võrreldes Varssavi operatsiooni kavaga oli kergem vaid seepoolest, et ta sündis vähem närvilikus ja dramaati-

lises olukorras. Operatiivsest seisukohast oli ülesanne sama raske, riisikolik ja vastutusrikas, kui ülesanne mis lahendati kuu aega tagasi.

Pealööki ei olnud võimalik suunida laial rindel asuva vastase keskkoha, seda ei võimaldanud raskesti ületatavad maastiku olud — jõed, metsad, sood. Tolleaegse kindralstaabi ülema kindral Rozvadovski lemmikteguviisist — löök mõlemale tiivale koos mõlema tiiva ümberminekuga — tuli ka loobuda, sest seda ei võimaldanud poolakate jõud. Tuli leppida vaenlase sidumisega rindelt koos löögi ja ümberminekuga ühel tiival. See oli võimalik teostada kahes suunas: Polesjst põhja, või Suwalki raioonist kaudu Lida lõunasse. Ülemjuhataja valis viimase kui sobivama jõudude koondamise ja ootamatuse loomise mõttes, — samuti jõuti siit kiiremini vastase rinde ja baasi peakommunikatsioonideni. Sellel suunal oli puuduseks vaid see, et tegevusega siit oleks tõrjutud enamased itta, sunnitud nad loobuma Vilnoist ja selle üle andma leedulastele, — mis oleks toonud uusi raskusi linna sissevõtmisel Poola vägedelt. Poola vägede ülemjuhatajal leidis ka siin soodus ja otstarbne lahendus, mida tõendab leedu-valgevene I diviisi ümberpaigutamine enne operatsiooni algust Czermcha piirkonnast vägede vasaku tiiva põhjapoolsesse Suwalki raiooni.

10. septembriks olid ülemjuhatajalt kutsutud Brześć'i (Brest) armee ülemad. Siin armee ülemad kuulsid marssal Pilsudskilt tema otsuse ja tegevuse kava eelseisvaks operatsiooniks. Marssal hoia-  
tas armee ülemad, et saab nõudma vägedelt äärmist kiirust ümberpaigutamises ja äärmist pingutust lahinguis. Kava tuleb hoida suurimas saladuses.

#### Poola vägede tegevuse kava.

10. septembril 2. ja 4. armee ülemale isiklikel kohtamisel teatatud kava orienteeris neid ülemjuhatuselt võetud otsuses. Peamise ülesande täitmine usaldati kindral Rydz-Smigły 2. armeele, nimelt — siduda vaenlane löögiga otserindelt, vallutada Niemeni ülekaigud ja manöövriga Suwalkimaalt kaudu leedulastelt okupeeritud alade, Marcinkańska metsade (pustsha) ja Lida lüüa vaenlase tiivale ja seljatagusesse. 2. armee tegevust ootamatu kallaletungi vastu leedulastelt pidi katma Suwalki-maal poolteise diviisiline n. n. „Põhja grupp“ kindral Osinski juhatusel.

Löök otserindelt oli kavatsatud kahes suunas, kahele punktile: kindral K o c'i vabatahtlikkude diviis ja kindral G a l i c a 21. mägede diviis pidid vallutama G r o d n o ümberminekuga: esimene, teetsedes põhjast Balli suunas, teine, lõunast — K o m a t o v o suunas. Kindral B e r b e c k i III legionäride diviis, teetsedes eraldi, pidi pealetungima üldsuunas B r z o s t o w i c e W i e l k i e, Z a n i e m e n s k, ülesandega vallutada siin raudteesild N i e m e n i l. Tiivalt teotsev grupp, koosseisus: I leg. div. (kol. D a b - B i e r n a c k i), I leedu-valgevene div. (kindral R z a d k o v s k i), 4. ja 2. ratsabrigaadid (kol. N i e n i e v s k i ja S t r z e m i n s k i) — pidid koonsuma rinde äärmisel pahemal tiival ja vastasele ootamatu tegevusega võtma oma alla N i e m e n i sillad M e r e c z' i või D r u s k i e n i k i juures ja pärast seda kiiresti väljajõudma G r o d n o - V i l n o raudteele M a r c i n k a n e jaama raionis. Selle väegrupi edaspidine tegevus sõltus rinde otsetegevuse edust ja peamiselt G r o d n o vallutamisest.

Kindral S k i e r s k i juhtimisel teotseva 4. armee ülesanne jagunes 2 ossa: armee vasaktiib, mille jõud ca 1½ diviisi jalaväge (kindral J u n g X V j a l. div., II leg. diviisi brigaad, 18. Ulanite rügement), kooskõlastades oma tegevuse otserindelt teotsevate 2. armee osadega pidi vallutama operatiivselt tähtsa W o ł k o w y s k i raudteede sõlme; 4. armee südamik pidi katma S ł o n i m' i peale suunitud lööki.

Mõlemad armeed said lisaks diviiside koosseisu kuuluvale suurtükiväele veel raske suurtükiväe.

#### Ülemjuhataja.

Ülemjuhataja hoiatas juba 10. sept. nõupidamisel, et segab isiklikult vahele armeede juhtimises kohapeal. Selleks mitme päeva jooksul peale kohtumist armee ülematega (10. sept.) ülemjuhataja korraldab ülevaatusi armeedes, selgitab koondiste ülematele ülesandeid, kõrvaldab ettevalmistustel tehtud vigu, annab uusi korraldusi otsesaadud muljetel oma vägede materjal-est ja moraalsest seisukorrast.

#### Viimaseid ettevalmistusi.

Saadud direkdiivel mõlemad armeed algasid eeltööd pealetungiks. Kindral R y d z - S m i g ł y juba 18. sept. annab operatiivkäsu, milles puudub vaid kellaaeg tegevuse alguseks.

Kindral S k i e r s k i, et kergendada kindral J u n g' i väekoondise tegevust, otsustab sooritada e e l o p e r a t s i o o n i,

et nihutada oma armee rinnet rohkem itta. Selle tagajärjeks olid ägedad lahingud P r u ż a n y ja K o b r y n' i all. P r u ż a n y kindral S k i e r s k i suunis XIV ja XI diviisi, K o b r y n' i — XVI diviisi. Viimane hiljem — operatsiooni ajal — pidi sissetungima P i n s k i koridorri ja koos K o w e l' i poolt teotseva kindral K r a j ó v s k i väegrupiga purustama Nõukogude 4. armee. Poola vägede tegevusse saatmine lõunast oli ülemjuhatusel algplaani laiendamise, sündis kindralstaabi ülemalt kindral R o z v a d o v s k i l t esitatud ja ülemjuhatajalt heakskiidetud lisakava põhjal, nimelt — visata V o l ö n i a s t P i n s k i suunas XVIII j a l. diviis ja kindral B a ł a c h o v i c z i väeosad Nõukogude 4. armee haaramiseks. Tegevusel lõunast oli vaid kohapealne tähtsus.

Ülemjuhataja operatiivkäsk anti välja 19. sept., käsk sisaldas üksikasju enne teatud suusõnalise otsuse teostamiseks. Kõik oli valmis, et mõlemad Poola armeed algaks tegevust.

#### Lahingud lähteala sissevõtmisel.

Niemenilahingud algasid 20. septembril 2. armee otserindelt teotseva grupi pealetungi-lähteala sissevõtmisega. Tegevuse algus oli edukas. Vabatahtlikkude diviis võttis oma alla N o w y D w ó r, mägedediviis K u ź n i c a; mõlemad lähenesid edukalt G r o d n o' l e. Leg. III div. jõuab B r z o s t o w i c e W i e l k i e.

Kuna Poola 4. armee rindel juba mõned päevad peeti lahinguid (eeloperatsioon), siis Nõukogude vägede ülemjuhatus on saanud mulje, et kogu Poola väerinne on pealetungil otserindelt. Venelased otsustavad vastupanna visalt ja tõmbavad rinde kaitseks kokku kõik varud: Vene 3. armee, mille varud Lidas, saadab jõudude raskuse G r o d n o alla; Vene 15. armee (reservis Lida, B a r a n o w i c z e raionis) — B r z o s t o w i c z e ja W o ł k o w y n s k i alla; Vene 16. armee, olles seni baseerunud B a r a n o w i c z' i l e, kooskõlastab oma tegevuse vene 15. armeega, võttes rinde P r u ż a n' i vastu; Vene 4. armee on ägedais lahinguis K o b r y n' i suunas.

#### Operatsiooni esimene järk. Venelaste vastupealetung.

Vaenlaselt alustatud vastupealetung raskendas poola diviisidel neile antud ülesannete täitmist. 22. sept., mis oli määratud üldoperatsiooni algpäevaks, poola diviisidel on suuri pingutusi, et käes hoida sissevõetud lähtealad. Eriti raske on olukord legionäride III diviisil, kes peab järjest

tagasi tõrjuma Vene 15. armee hoogsad rünnakud. Samas raskes olukorras on Kuznitsa raionis mägede-diviis. Kogu Poola 2. armee rinne on hoogsas võitutaotlevas heitluses. 23. sept. kindral Koc'i vabatahtlikkude diviis saavutab tunduva edu, jõudes välja Niemen'ini Balla juures. Mägede-diviis vallutab Odelsk'i. Samal ajal kindral Jung'i grupp, mis oli juba vallutanud Wolkowysk'i, peab selle 24. sept. peale ägedaid võitlusi loovutama. N.-Vene rinne paneb vastu südilt, ta juhtide ja sõdurite vahvus väärrib tunustamist. Kuid käesolevas olukorras oli Poola vägede ülemjuhatajale just ülirasulik venelaste visa vastupanu armeede otserindel, — see ainult soodustas tema operatsiooni kava teostumist.

### Tiivalt teotsev väegrupp.

Otserindel innukalt peetavate lahingute ajal Poola vägede vasakult tiivalt liikus surmahoop venelaste paremale tiivale. Olles peitunud Sejny raiooni, tiivlöögi grupp 22. sept. algab oma eelmistes lahingutes proovitud kiirrännakut ja, tõrjudes teelt leedulaste osi, läheneb Niemenile.

Järgmisel päeval see tiivlöögi grupp Druskieniki kohal jõuab üle Niemeni ja, saates ette ratsaväe osad, terves koosseisus tõttab itta. Samal päeval saabuvad esimesed teated punaväe juhatusse poolakate ilmumisest Niemeni idakaldale. Kuid punaväe juhatus, seotud lahingutega Grodno, Wolkowysk rindel ja jõudude puudusel abitu ootamatuse pareerimiseks, ei suvatsenud saadud teatele pöörata väärset tähelepanu. 24. septembril legionääride I diviis koos 4. ratsabrigaadiga asuvad Marcinkance, saates eelosas Raduni suunas. Leedu-Valgevene I diviis jõuab Porecze, ähvardades Grodnot kaitsvate Vene vägede seljatagust põhja poolt. Rööbiti selle diviisiga teotseb kohalejõudmisega vähe hilinenud 2. ratsa brigaad.

Ületanud Grodno-Vilno raudteeliini, poolakad tungisid sügavamale vaenlase asutusse kui oli ette nähtud operatiiv kätus.

Visalt kaitsel asuvaid Vene armeesid ähvardas põhjast kasvav laviin, mille alla jäämine tõi raskeid tagajärgi punaarmeele...

### Tiivlöögi grupi liikumise katkestamine.

24. septembri teated, millele baseerusid Poola sõjavägede ülemjuhataja otsused ja tegevusekavad järgmiseks päevaks, kõnelesid visast vastupanust otserindelt teotsevatele Poola väegrupile. Oli selge, et otserindelt teotsedes ei suudeta nii pea vallutada Niemeni ülekäike ja seepärast on raske näha

ette, mil saabub võimalus tegevuses otsese side loomine vasakul tiival teotseva tiivlöögi grupi ja otserindelt teotseva väegrupi vahel. Tiivlöögi grupi edaspidine tegevus nõudis operatiivset julgestust ja baasi. See oleks saavutatud vaid Grodno vallutamiseiga. Seepärast ülemjuhataja käseb tiivlöögi grupil peatuda Marcinkance raionis, nagu oli ette nähtud ka tegevuse alguseks antud oper. kätus. Ülemjuhataja asub otserindelt teotseva väegrupi juure, orienteerub lahingutegevuses kohapeal saadud andmetel, mõjutades vägesid oma juuresolekulga suurimatele pingutustele.

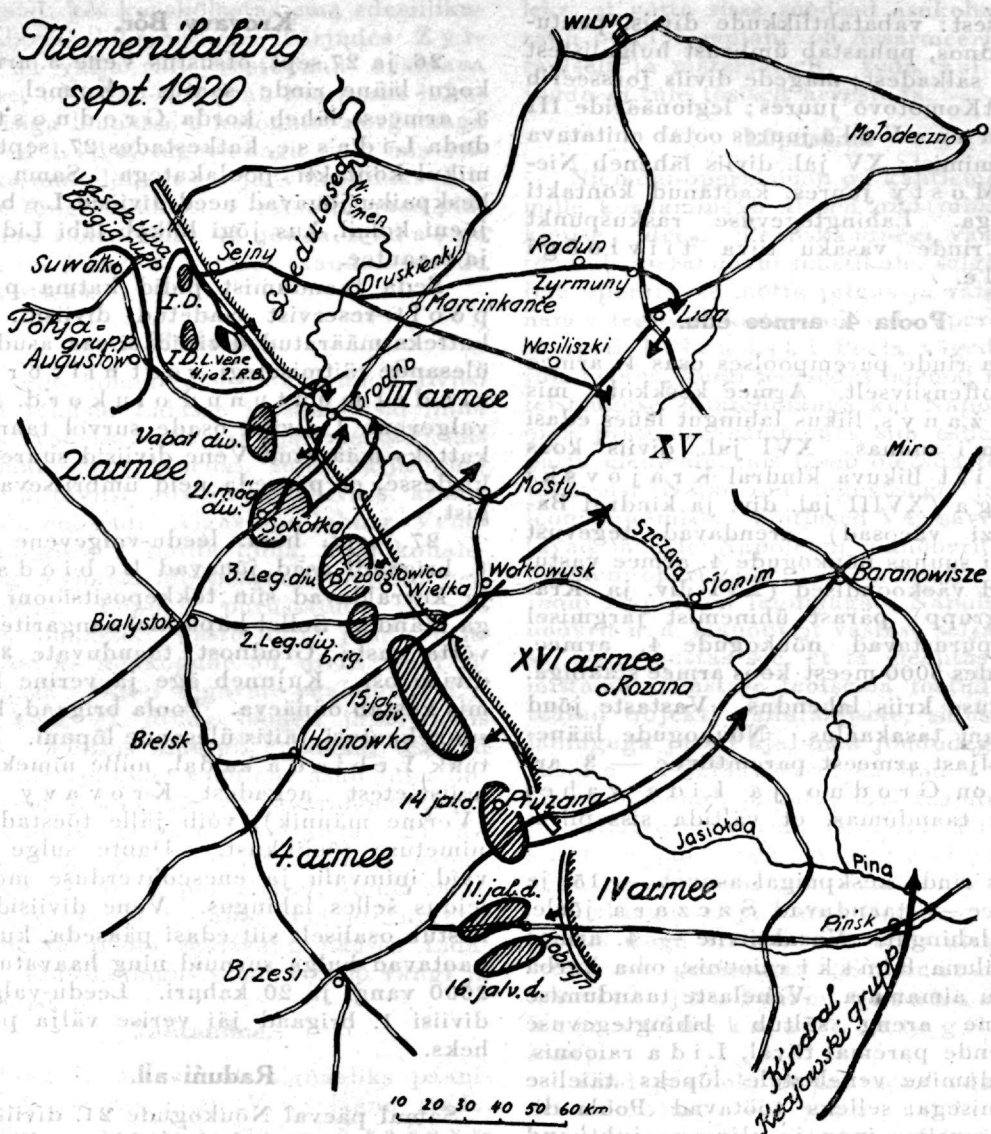
### Kriis lahingutegevuses.

Sündmusrikas päev — 25. sept. — tõi lahingutegevusse kriisi. Kriisi põhjustasid ootamatud sündmused nõukogude 3. armee äärmisel paremal tiival. Kolonel Koc, vabatahtlikkude diviisi ülem, saatis Niemenil põhjap. Grodnot asuvasse Choz'sse major Mond'i väesalga, mis juba eelmisel päeval oli jõudnud Niemeni idakaldale. Major Mondi väesalk, lähenedes põhjast Grodno'le, ähvardas seda vahetult. Samal ajal vasaku tiiva tiivlöögi grupi põhjapoolne koondis, seni veel peatumisekätaku saamata, saatis legionääride I diviisi Raduni, kuna 4. ratsabrigaadi eelosad jõudsid samal ajal Dzitiv jöekeseni Lida-Vilno raudtee läheduses. Tiivlöögi grupi teine osa, nimelt leedu-valgevene I diviis, 2. armee ülema käsul saadab ühe brigaadi suunaga lõunasse, et abistada Grodno vallutamisel vabatahtlikkude diviisi. Nõukogude 3. armee taipas nüüd olukorra raskust: üks löök põhjast kaudu Lida, teine Grodno'le, kus Nõukogude 3. armee peajõud olid seotud, pidades lahingut.

Nende löökide otsesel mõjutusel Vene rinde juhatus otsustas taanduda Niemeni taha ja Poola vägede rinde vasakult tiivalt teotseva tiivlöögi grupi vastu saata varust 2½ diviisi ülesandega — katta 3. armee peajõudude taandumist. See korraldus oli hilinenud. Tal ei võinud olla edu, sest läänepool Niemenit olid vastased selleks liig innukalt andunud võitlusele, et võitluses nõrgemaks pooleks osutunud oleks võinud end tähelepanematult vastasest lahti kiskuda. Ainult Wolkovyski piirkonnas nõukogude 15. armeel õnnestub katkestada kokkupuutumine kindral Jungi väegrupiga ja vähema osadega libiseda põhja, suuremaga itta.

Ka legionääride III diviis on 24. sept. õhtul alanud üldist pealetungi. See tegevus toob järgmisel päeval temale edu. Liikudes samal päeval, vastase kannul, jõuab Nie-

Niemenilähing  
sept. 1920



men'ini. Kuid taanduv vastane on siin põletanud silla ja III leg. diviisi kaotab vaenlasega kokkupuute.

Mägede diviisi ühe brigaadiga ründab Grodno forte ja nad vallutanud, 25. sept. õhtul läheneb linnale; teine brigaad jõuab Niemenil asuva Komatovo'ni ja algab jõe forsseerimist. Mägede diviisi vasakpoolne naaber — vabatahtlikkude diviis — ulja tegevusega murrab enesele tee Grodnoosse läänest ja põhjast.

Enamlaste moraal on murtud, vastupanu visadus langenud.

**Kaks otsust.**

Juba 25. septembri sündmused rindel põhjustasid Vene 3. armee moraalset depressiooni ja see väljendus käsus taandumise jätkamiseks Lida suunas. See Vene 3. ar-

mee taandumise korraldus ühtus saatuslikult marssal Piłsudskilt tiivlöögi gruppide antud käsuga — teotseda Lida suunas. Seega Lida muutus tegevuse tulipunktiks. Kindral Kutrzeba märgib sel puhul: „Kava mis alguses kujunes juhi fantaasias, muutus tema tahtel reaalsuseks. Kahtlustel pole enam aset, on vaid üks tee võidule: Lida vallutamine.“

**N.-Vene 3. armee taandumine.**

26. sept. ööpäeva jooksul Vene 3. armee osad loovutavad positsioonid kõikjal ja rutavad taandudes Lida poole. Taandumise katteks jäetud Vene diviisid tõrjutakse teelt eralditeotseva leedu-valgevene I diviisilt. Kattediviiside taandumine suurendab 3. armee peajõudude taandumises korralgedust.

Kõik Poola väed ei võta aktiivselt osa

jälitamisest: vabatahtlike diviis, peatudes Grodnos, puhastab ümbrust hulgalistest punaväe salkadest; mägede diviis forsseerib Niemenit Komotovo juures; legionääride III diviis L u n n a V o l a juures ootab ehitatava silla valmimist; XV jal. diviis läheneb Niemenile M o s t y juures, kaotanud kontakti vaenlasega. Lahingtegevuse raskuspunkt kaldub rinde vasaku tiiva tiivlöögi gruppidele.

#### Poola 4. armee edu.

Poola rinde parempoolses osas 4. armee teotseb offensiivselt. Armee keskkoh, mis asus R o Ź a n y's, liikus lahingut lüües edasi S l o n i m'i suunas. XVI jal. diviis koos V o l y n i s t liikuva kindral K r a j ó v s k i grupiga (XVIII jal. div. ja kindral B a t a c h o v i c z i väeosad) arendavad tegevust P i n s k i suunas nõukogude 4. armee vastu. Mõlemad väekoondised (XVI div. ja K r a j ó v s k i grupp) pärast ühinemist järgmisel päeval purustavad nõukogude 4. armee, vangistades 5000 meest koos armee staabiga.

Võitluse kriis lahendus. Vastaste jõud pole enam tasakaalus. Nõukogude läänrind neljast armeest paremtiivne — 3. armee — on Grodno ja Lida vahel hoogsalt taandumas, et vältida sissepiiramist.

Kaks rinde keskpaigal asuvat — 15. ja 16. armee — taanduvad S z c z a r a jõe, pidades lahingut. Vasaktiivne — 4. armee püsib kiiluna P i n s k i raioonis, oma kurba tulevikku aimamata. Venelaste taandumise edaspidine areng sõltub lahingtegevuse edust nende paremal tiival, Lida raioonis. Et taandumine venelastele lõpeks täielise lüüasaamisega, selleks töötavad Poola diviisides suurima innu ja uljusega juhtkond ja sõdurkond.

Alles 27. sept. hommikul tiivlöögi grupp saab võimaluse jätkata tegevust; temasse kuuluvad väeosad tungivad edasi suure hoo- ga. Et löök oleks edukas ja otsustav, seda valvab ülemjuhataja, kes neil murrangpäevadel avaldab äärmist teovõimet. Ta ilmub alati õigel ajal sinna kus tekkimas raskused. Tema olukorra hinnang ja otsus kiiresti muutavas sündmuste käigus on õiged ning sünnivad kiiresti. Alluvate kõrvalekaldu- misi otsuse täitmisel parandab ja sunnib tegevusse temalt kavatsatud roopasse.

Saabunud 26. sept. P r u Ź a n y, Poola 4. armee piirkonda, käseb lahingtegevusega pida- dada vastane kohal, takistades ta taandu- misekatseid. Siit lahkub 2. armee piirkon- da, et jälgida tiivlöögi grupi otsustavat te- gevust.

#### Krovavy Bór.

26. ja 27. sept. otsustus Vene 3. armee ja kogu lääne rinde saatus. Kolmel diviisil 3. armeest läheb korda G r o d n o s t taan- duda L i d a s s e, katkestades 27. sept. hom- mikul kontakti poolakatega. Sama päeva keskpaiku jõuavad need diviisid L e b i o d a jõeni kohal, kus jõgi lõikab läbi Lida kivi- ja maantee.

Seda taandumist pidid katma p õ h j a poolt reservist saadetud diviisid. Kuid katteks määratud diviisid ei saa asuda oma ülesande täitmisele, sest n i i v õ r r a o n r i n d e l m u u t u n u d o l u k o r d. Leedu- valgevene I diviisi osade survele taanduvad katteks määratud Vene diviisid suuremjaolt kirdesse, et pääseda neid ümbritsevast rin- gist.

27. sept. hom. leedu-valgevene diviisi 1. brigaadi osad jõuavad L e b i o d a jõeni ja korraldavad siin tõkkepositsiooni rinde- ga läände. Sellel käputäiel sangaritel tuleb võtta vastu Grodnost taanduvate 3 vene diviisi osi. Kujuneb äge ja verine lahing, mis kestab ööpäeva. Poola brigaad, kandes suuri kaotusi, täitis ülesande lõpuni. Metsa- tukk L e b i o d a kaldal, mille nimeks juba muistsetest aegadest K r o v a v y B ó r (Verine männik), võib jälle tõestada oma nimetuse tõelikkust. Dante sulge väeri- vaid inimvalu ja eneseohverduse momente leidis selles lahingus. Vene diviisidel õn- nestub osaliselt siit edasi pääseda, kuid nad kaotavad hulga surnuid ning haavatuid, üle 2000 vangi ja 20 kahuri. Leedu-valgevene diviisi 1. brigaad jäi verise välja pereme- heks.

#### Raduńi all.

Samal päeval Nõukogude 21. diviis, olles järelväes püüdis vältida kokkupuudet leedu- valgevene diviisiga ja otsis võimalusi möö- duda L i d a põhja poolt. See ei õnnestu- nud. Diviisi tabas poola 4. ratsa brigaad koos 2. jal. rügemendiga ja, sünnitades te- male suuri kaotusi, sundis taanduma lõu- nasse.

28. sept. kogu 2. armeest on lahingus vaid legionääride I diviis ja 4. ratsa brigaad. Leedu-valgevene diviis on kurnatud eelmiste päevade veristest lahingutest, korraldub; vabatahtlike diviis asub positsioonidel Grodnos juures; Mägede ja leg. III diviis liikumas L i d a poole, kuid kontakt vaen- lasega puudub.

Kolonel Dąb Biernacki (legion. I di- viis), saades teada, et tiivlöögi grupp on alustanud edasiliikumist, lõpetab lahingu P r z e v o Ź a jöel, et koondada oma diviis Ž y r m u n y raioonis, kus pidi asuma 4. rat-



sa brigaad, kes kooskõlastas oma edasiliikumisi jalaväe liikumisega. Tõrjudes Ž y r m u n y s t välja vähe vastupanu avaldava vaenlase, otsustab kol. Dąb-Biernacki liikuda diviisiga lõunasse 2 kolonnis: nõrgemaga maanteed L i d a, tugevamaga teid, mis esimese kolonni läheduses ja võimaldaks L i d a s s e tungida idast. 4. ratsa brigaad pidi sooritama suure ringi, et jõuda L i d a s s e lõunast — Vene 3. armee taandumisteede tõkestamiseks.

### Lida-lahing.

28. sept. hommikul legionääride I diviisi eelosad jõudsid Lidasse ja suundusid linna lääne servadesse. Samal ajal metsast, mis linna lääneserva lähedal, tulid välja nõukogude 5. diviisi, mis oli taanduva 3. armee eelväeks, eelosad. Algas äge lahing. Venelased tungisid 2 korda linna, kuid kohalejõudnud legionääride peajõud tõrjusid nad sealt välja. Lõpuks purustatud vastane taandus lõunasse. Vastu õhtut jõudis võitlusväljale ka nõukogude 56. diviis, kuid visati tagasi. Õhtul algavad pealetungi L i d a l e Vene 21. diviis loodelt ja 2. diviis läänest. Võitlus muutub ägedaks; tekivad rasked silmapilgud: vaenlane asub juba linna eelosades, kuid 29. sept. varahommikuks lõpeb võitlus venelaste kaotusega. 21. diviis andis 29. sept. hommikul enese vangi. 3. armee oli täiesti purustatud, ainult väike osa sellest armeest, mille teid ei suutnud läbi lõigata poola ratsavägi, pääses Lidakotist. Lida-lahingus saadi 10.000 vangi ja 30 kahurit.

### Jälitamine.

Lahing Lida all oli signaaliks paanikale, mis haaras kogu Vene lääne rinde. Edu Poola 4. armee ja kindral K r a j ó v s k i grupis suurendasid veelgi venelastele õnetu sündmuste käigu tagajärgi. Vene 15. ja 16. armeed veel lahingutes purustamata, kuid loobuvad vastupanust ja põgenevad itta. Poola vägede ülemjuhataja 29. sept., omades vähe andmeid oma diviiside edust rindel, teeb kavasid eelseisvateks lahinguteks, kuid sama päeva õhtul jõudnud Lidasse ja orienteerunud olukorras, annab käsu vastase jälitamiseks. Jälitamiseks käseb 2. ja 4. armee välispoolseil tiivadel liikuda M i r ja B a r a n o v i c r e, eesmärgiga sissepiirata nõukogude 15. ja 16. armee, ootes neilt selles operatsiooni faasis veel vastupanu. Kuid vastane on täiesti demoraliseeritud, ei mõtlegi vastupanule, vaid pöörases kiiruses rühib itta.

Oktoobri alul ülemjuhataja koondab ja grupeerib veel kord ümber oma armeed, sel-

leks, et võtta sisse soodsad asukohad vaerahu ootel: vaenlane on desarmeeritud moraalselt ja materjalselt, teda kui sõjalist jõudu ei tule tõsiselt arvestada.

### Lõpusõna.

Niemeni-operatsioon on kahtlemata neist mille kordamineku alused olid juba ta tekkimise idees. Pealiskaudnegi vaade ülaltoodud operatsiooni luustikule, selgitab milline operatiivse mõtte julgus ja välgule sarnanev teguviis kannavad seda operatsiooni. Marssal Piłsudski Poola vägede ülemjuhatajana, kuigi teotsedes laiemal rindel ja teistsuguse sõjatehnikaga kui Napoleon, on oma juhtimise sammudes siin esile toonud palju elemente, mis laseb oletada tegevuses identsust Napoleoni tegevusega ja Napoleoni tundmist. Võitlused Varssavi all tuletavad meelde Napoleoni manöövrit, samuti Niemeni-operatsioon omab palju ühiseid jooni Napoleoni lahinguga. Napoleoni manöövrit n. n. manöövrit vastase seljatagusesse, iseloomustas see, et ta meelitas ettevalmistamata vastase teotsema teatud suunas, teatud objekti vallutamisele, sidus ta seal lahinguga ja sel ajal oma jõududega langes vastase seljatagusesse, hävitades ta kommunkatsioonid, lõigates läbi taandumisteed ja vallutades voorid. Marssal Piłsudskilt antud löök W e p r e z ' i jõelt aug. 1920 oli sarnaseid manöövreid.

Lahingus ei püüdnud Napoleon olla ülekaalus kogu rindel. Ta otsis ülekaalu — võitu — pealöögis: „Sünnita lävi, hävita jõudude tasakaal, rohke m võiduks ei nõutagi“ (Napoleon).

Kuid pealöök, et tal oleks edu, nõuab ettevalmistust — tuleb valida vastase nõrgem, tundelikum koht, valida hetk, mil lõpul ta varud; varud, millega võiks halvata pealöögi edu. Nõutakse, et pealöök oleks teostatud välkkiirelt, et võtta vastaselt võimalused jõudude ümbergrupeerimiseks, uute juurde toomiseks. Seepärast napoleonilahingu skeem nõuab vastase sidumist otserindelt, ta jõudude siin lahingusse kiskumist, varude ärakasutamist — alles pärast seda löök seljatagusesse.

Niisugustes tingimustes teostatud hoop tiivale või seljatagusesse viib vastase desorganisatsioonini, demoralisatsioonini. Kui vastane pikendaks oma rinnet selleks, et vältida ümberminekut või haaramist tiivalt, siis sellega ta looks nõrgad kohad otserindelt, milliseid ei jäeta kasutamata löögi-gruppidele. Napoleoni löök ja ümberminek nõudis jõudude kontsentreerimist tegevuse objektiks valitud tiiva vastu,

Kes pealiskaudseltki on jälgitud Niemenioperatsiooni kirjeldust, leiab temas napolenonilahingu tumuseid.

Marssal Piłsudski kui juhi isiklik osavõtt Niemenioperatsioonist paistab lugejale silma. Marssal avaldab ka lahingute ajal suurt osavõttu tegevusest ja lakkamatu hoolitsemist võitlejate eest. Niemenioperatsiooni väli oli palju laiem kui seda olid Suure Imperaatori suurimaid lahinguvälju, seepärast marssal Piłsudski isiklik osavõtt juhtimises kuigi erines vormilt, sisult erines vähe, sest Marssal nägi kõik, hindas ja otsus-

tas kiirelt kuis teotseda muutunud olukorras, oli isiklikult alati seal, kus teda kõige rohkem vajastekkinud olukord.

Nõukogude vägede ülemjuhataja viibis Moskvas; rinde juhataja Minskis (hiljem Smolenskis), seega kaugel lahinguväljast. Poola vägede ülemjuhataja, viibides rindel, elades koos rindega, võis isiklikult mõjutada operatsiooni käiku. See kontrast vastaste poolte kõrgemas väejuhtimises Niemenioperatsiooni kestvusel väärrib märkimist.

## Liitriikide kavatsusi

### Eesti tulevases statuudist Vabadussõja aegu.

Ed. Laaman.

Mis Pariisi rahukonverentsil nelja seina vahel arutati ja tehti, sellest on juba väga palju avalikkuse ette toodud. Olgugi need andmed katkendlised, siia ja sinna üksikutesse mälestustesse, dokumentidesse ja artiklitesse laialipillatud, — vahel isegi üksteisele nähtavalt vastukäivad, — võimaldavad nad koostatult ja kontrollitult siiski juba tõenäolikkude üldpilti, mis meid 1919. aasta suursündmuste mõistmisele lähemale aitab.

Mida tahtsid Maailmasõja võitnud liitriigid Baltimere idarannikul näha, kui Venemaad mitte poleks enamlased valitsema jäänud, vaid harilik kodanline, enam-vähem euroopalaadiline Vene „valgete“ valitsus? Liitriikide tolleaegsed avalikud deklaratsioonid on selle kohta üldsõnalised, ebamäärased, tihti isegi vastolulised. Mõnikord kõneldakse koguni ühe ja sama hingega „ühisest“ ja sealsamas ometi ka „föderatiivsest“ Tuleviku Venemaast, — rahvaste enesemääramise alusel. Püütakse ühendada Suure Venemaa uuesti kokkukogujate vene valgete kindralite unistusi muurahvaste enesemääramise püüetega, olgugi et kumbki samal ajal kohtade peal pahatihti sõjariistus üksteise vastu välja astuvad. Omavahel räägiti aga ka konkreetsemalt kompromissi-kavatsustest, ja need meid praegu huvitavadki.

Loomulikult ei lähtunud liitriigid mitte niivõrt ilusatest abstrakt põhimõtetest, vaid tegeliku poliitika vajadustest. Eesti oli liitriikidele 1917.—1919. a. kõige lähe-

maks ja tähtsamaks hüppelauaks Põhja-Venemaale, eriti Petrogradi, ja see määras nende suhtumise Eesti sai nõnda ütelda katsejäneseks, mille varal liitriikide poliitika ka teiste Balti riikide kohta välja kujundati.

Varsti pärast enamlist riigipööret, 1918. aasta alul, mõni kuu pärast Soome esmakordset tunnustamist, tunnustasid liitriigid ajutiselt ka Eesti iseseisvust de facto. Nende tunnustuste põhimõtteks oli siis — pakkuda vähemalt moraalsetki toetust igale liikumisele Vene enamluse vastu. Sama aasta suve lõpul, kui sõjavõit liitriikide poole otsustavalt kaldumas, seletasid Inglis- ja Prantsusmaa Eesti välisesitajate palve peale, et nad de facto tunnustust andes end kohustanud on Eesti enesemääramise püüdeid ka rahukonverentsil võimalust mööda toetama.

Kui liitriigid Maailmasõja olid võitnud, kerkis päevakorrale küsimus, kuidas Vene kodusõda lõpetada. Vene valged olid seks palunud liitriikide vahelesegamise peasihti lõunasse juhtida, kus Denikin Kubani ja Doni kasakate mail omale jalgealust võitnud, kus Saksa okupatsiooniväed olid Ukrainat punavägedest puhta hoidnud, Ukraina piiri vastu asus liitlastesõbralik Uumeenia ja liitriikide Balkani väed kindral Franchet d'Esperey all lähedal seisid, — viimastest taheti saada 150.000 meest Ukrainasse, äraminevate Saksa okupatsioonivägede asemele. Põhjust, Soome lahe äärest pidi ainult vähem abioperatsioon Peterburi peale juhitama.

Selle kava kohta tekkisid liitlaste vahel juba enne Pariisi rahukonverentsi läbirääkimised. Prantslased soovitasid interventsiooni, kuid sõjatüdimuse tõttu suutsid ise, eriti rahaliselt kõige vähem seks anda. Inglise ja ameeriklastel, kellel oli raha, ei olnud õiget tahtmist. Inglise peaminister Lloyd George vaatas Vene kodusõja nagu mingi afriidide suguharude mässu peale India loodepiiril: enne kui kallilt maksvat sõjalist ekspeditsiooni selle mahasurumiseks saata, oli inglise komissaridel kombeks suguharude pealikuid kokku kutsuda, et selgusele jõuda, kas mitte vähemate kuludega kokkuleppe teel mingit korda jalale ei saaks.

Lloyd Georgega seltsis Ameerika president Wilson, kes Ida-Euroopa küsimusi inglasedest veelgi vähem tundis. Nii otsustati Pariisi rahukonverentsi ettepanekuga, kõik Venemaal võitlevad valitsused ja rühmad, peale Poola ja Soome, saatku oma esitajad erilisele omavahelisele rahukonverentsile. Prantsuse peaminister Clemenceau, kes selle kutse vastu seisis, sai ainult niipalju ära teha, et konverentsi asukohaks mitte Pariis ei määratud, vaid Prinkipo (Kisil-Aladar) saar Marmara merel, kuhu Konstantinopolist viiakse hulkuvaid koeri, et nad seal oma hulumisega mitte kedagi tülitades ära kärvaksid.

Prinkipo konverentsist ei saanud asja. Tähtsamad asjaosalised — vene valged — olid järsult tema vastu. Ka enamlased kõhklesid ega tahtnud konverentsiga seotud vaherahu vastu võtta. Enamlaste Stokholmi saadik Vorovski seletas ajakirjandusele, et vaherahu tingimus ei käivat mitte sõja kohta Eestiga, sest seal ei sõdivat Vene, vaid üksi Eesti enda punaväed.

Liitlaste, eriti inglaste sõjavarustus oli 1919. a. algusest saadik Musta- ja Baltimere kaudu Venemaale hakanud voolama. See muutis seisukorra, andes enamlaste vastastele uusi võidulootusi. Teisest küljest olid ka enamlased ise oma katsetega Lääne-Euroopasse välja lüüa liitriike mõtlema pannud. Spartakistide mässud Saksamaal, Baieri ja Ungari enamlised riigipöörded; Vene punavägede pealetung üle Riia Ida-Preisi piiri poole, ühinemiseks revolutsioonilise Saksamaaga ja punaväe pealetungi ettevalmistus Bessaraabias — ühinemiseks revolutsioonilise Ungariga — erutasid liitriikide avaliku arvamise. Enamlaste vastu ei põllatud ära enam isegi mitte Saksa abi, piirirahvaste omast koguni rääkimata.

1919. a. kevadest hakkavad seepärast piirirahvaste asjad Pariisis uuesti liikuma. Ehk küll vene valged protestivad, tunnustavad liitlased uuesti Soomet de jure. Samuti vene valgete vastuseisemisest hoolimata asutavad nad Pariisi rahukonverentsi juure erilise Balti komisjoni, kes Balti rannariikide tulevase rahvusvahelise statuudi peab välja töötama ja nende suhted Venemaaga korraldama. Pariisi välisministeeriumi ruumides Quai d'Orsayl lähevad selle kohta huvitavad vaieldused lahti, mida siin katsume valgustada.

\*

Balti komisjoni koosseis ei olnud Balti rahvastele mitte just väga soodus. Soodsamaks võis nimetada komisjoni esimeest sir Esme Howardit, endist Inglise saadikut Stokholmis, suure kaaluga diplomaati, kes hiljem oli suursaadikuks Washingtonis; niisama Ameerika esitajat, ajaloo professorit S. E. Morisoni, õiglast demokraati ja väikerahvaste sõpra, kes hiljem protestiks liitriikide Balti politika vastu rahukonverentsi delegaadi ameti maha pani. Prantsusmaa peaesitajaks oli H. Kammerer, üks välisministeeriumi Vene asjade tundjaid, ja Itaalia — marquis della Torretta, endine saadik Peterburis, kes mõlemad Balti komisjonis kaitsesid rohkem Vene huviseid ja olid teiste piduriks. Ja kuna otsusi ainult ühel häälel tehti, oli pidurdamine väga mõjuv.

Komisjon algas oma töid seega, et Vene saadiku V. Maklakovi üle kuulas. See nõudis, et Balti küsimusi enne ei otsustataks, kui Venemaa on enamlastest vabastatud ja Vene pealinnas istub ülevenemaaline valge valitsus, kes ise tahab piirirahvastega kõnelda.

Alles V. Maklakovi järele hakati Balti riikide esitajaid ette kutsuma ja omaenda poolt valmistatud kavasis Balti riikide tulevase statuudi kohta arutama. Peale selle tuli Balti komisjonil kogu aeg oma otsuseid anda jooksvate poliitiliste küsimuste kohta, mis tekkisid Balti riikide sõjast enamlastega, Saksa väe tegevusest Lätimaal, siis veel Leedu-Poola piiritülis ja Soome nõudmistest Ahvenamaa, Petsamo ja Ida-Karjala kohta.

Kui liitriigid võitlust enamlaste vastu toetama hakkasid, jaotasid nad seks Venemaa piirid omavahel ära. Põhja- ja Loo-de-Vene piiri, Arhangelist üle Soome kuni Balti riikideni jäi Inglise mõjukonda, Poolamaa ja Edela-Venemaa Ukrainaga — Prantsuse mõjukonda, ja Kirde-Venemaa, Doni ning Kubani kasakatemaad ühes

Kaukasusega jälle Briti mõjukonda. Nii oli juba selle tõttu, et Balti riigid Briti mõjukonda arvati, Balti komisjon inglase sir Esme Howardi eesistumise all ja liitlaste sõjassissioonide juhiks Baltimaail sai endise inglise 5. armee juhataja kindral sir Hubert Gough. Inglismaa sai seega Balti politikas palju vabamalt oma algatusvõimet avaldada, ja õieti kujuneski rahukonverentsi Balti politika võitluseks Briti algatuste ja Prantsuse pidurdamise vahel, kuna Ameerika ja Itaalia ainult emba-kumba sekondeerisid ja harilikult Inglisega kaasa hääletav Jaapan passiivne oli.

Sir Esme Howard, Balti komisjoni esimees, algas sellest, et esitas komisjonile enda poolt väljatöötatud kava Eesti tulevase statuudi kohta. Väljanimnes üldiselt tunnustatud põhimõttest, et liitriigid peavad Eestile kindlustama võimalikult laiemat omavalitsuse, ühtlasi andes mõjuvad tagatised tulevase Venemaa strateegilistele ja majanduslistele huvidele, pani ta ette alternatiivina kaks lahendust: emba-kumba — kas Eestile anda lai autonoomia Vene riigi koosseisus või iseseisvus, mis piiratud tagatistega Vene kasuks.

Autonoomia peajoonteks olid:

- 1) Eesti administratiivne, finants ja kommerts iseseisvus.
- 2) Mittekuuluvus Vene väeteenistuse alla. Oma miilits. Oma kaubalaevastik.
- 3) Vaba transiit Vene kaupadele.
- 4) Venega ühine diplomaatiline esitus, kuid Eesti eriline konsulaar-esitus. Eesti esitaja Vene pealinnas.
- 5) Vene sõjalaevastiku baasid Eestis.

Iseseisvuse puhul esinesid samad kitsendused: vaba transiit, ühine diplomaatiline, kuid mitte konsulaar esitus, sõjalaevastiku baasid. Kuid siin oleksid nad loodud rahvusvaheliste lepingutega liitriikide ehk rahvasteliidu määramisel.

Autonoomia korral annaks Venemaa tagatise Eestile; iseseisvuse korral annaks Eesti tagatise Venele. Kuna suurelt Venemaalt palju ennem karta võib tagatiste rikumist kui väikselt Eestilt, siis luges Howard soovitamaks iseseisvust, pealegi et sel korral Eesti seisaks ka rahvasteliidu liikmena selle kaitse all. Ajakirjas „The New Europe“ (7. aug. 1919) esines Howardi kava kaitseks ka Ameerika delegaat prof. Morison, kes ütles end põhimõttelikult rohkem Vene föderatsiooni poolt olevat, kuid see olevat tegelikult läbiviimatu, mille tõttu piirirahvaste enesemääramist ainult nende iseseisvus võiks tagada.

Kui Howardi kava vaadelda, siis torakab silma, et umbes samasugust piiratud iseseisvust, nagu siin Inglismaa kavatses Eestile, pakkus samal ajal Vene valgete välisminister Sasonov Soomele: Soome tunnustagu Vene erilisi strateegilisi huvisid Soomelahel ja põhjarajal; Soome ei või enne lõpulist tunnustamist end sõjaliste ega poliitiliste lepingute teel siduda kolmandate riikidega, s. o. Soome loobugu omaenda erilisest välispoliitikast. Soomele esitatud nõudmistes puudus ainult vaba transiidi nõue, sest Soome ei ole Venemaa jaoks niisugune transiidi maa nagu seda on Eesti.

Võitlus Prantsuse ja Itaalia esitajate poolt läks kohe lahti iseseisvuse lahenduse vastu. Tähendati, olevat raske muredseda tagatise riigile, kellel ei ole omaenda diplomaatilisest esitust. Avaldati kartust, et Balti väikeriigid iseseisvatena võiksid sattuda Saksa mõju alla.

Kui Eesti esitajaid härrasid prof. Piipu ja Pustat 28. mail Balti komisjonis üle kuulati, tekkis sel alusel lõbus vahejuhtumine. Eesti esitajad soovisid muidugi iseseisvuse de jure tunnustamist. Komisjoni poolt vastati, et see seni võimata, kuni üldtunnustatud Vene valitsust pole olemas. Siis tähendasid Eesti esitajad, et on ometi üks maa, keda liitlased ilma Venemaalt küsimata de jure tunnustasid, ja see maa asub Eestile väga lähedal, nii et eestlastele see teadmata ei ole. Kõrge kogu Quai d'Orsay'l hakkas selle peale muigama, nagu ka Eesti delegaadidki, väga hästi taibates, et selle märkusega oli viibatud Soomele, kes vaevalt mõni nädal varem oli liitlastelt oma iseseisvuse de jure tunnustuse saanud.

Oleks Howardi ettepanek läbi läinud, siis oleks varsti ka Eesti de jure tunnustamine järgnenud. Kuid venelased panid Pariisis kõik rattad käima. Koltšaki sõjavägi Uraalis oli pealetungimas ja ka Denikini vägi Lõuna-Venemaal oli, liitlastelt rohket sõjavarustust saades, otsustavat pealetungi ettevalmistamas. See kõik tõstis Vene prestiiži niivõrt, et liitriigid ei sõandanud enam temaga liig suurde konfliktini.

Õieti sustas Eesti küsimuse see kuulul kirjavahetus, millega mai lõpul ja juuni alul Pariisi rahukonverents oma toetust Vene valgete ülemvalitsejale adm. Koltšakile töötas. Selles kirjavahetuses eraldati Venemaast täielikult ainult Poola ja Soome. Teiste muurahvaste kohta öeldi, et Venemaa nende autonoomia asjus peab nendega kokku leppima. Inglise ettepa-

nekul läks veel täiendus läbi, et kui neis läbirääkimistes raskusi peaks tekkima, siis rahvasteliit oma abi saaks pakkuma.

Läbirääkimised Eesti statuudi üle kestsid Balti komisjonis ka pärast Koltšaki kirjavahetust, kuid nüüd olid nad juba märksa piiratud. Sõna „iseseisvus“ langetas juba välja, sest et, nagu prantslased seletasid, see venelasi haavavat.

Neis arutustes nimetati väga sagedasti Soome suurvürstiriigi endiseid suhteid Venega — rohkem küll eitavas mõttes kui hoiatust, missugused sidemed hõõrumisi tekitavad. Positiivse eeskujuna nimetati aga sama sagedasti Briti suhteid tema dominiioonidega. Pikemaid vaielusi tekitasid tolli, erikaubalaevastiku ja vastastiku esitajate küsimus üksteise pealinnades.

Kuna aeg ähvardas väga pikale venida, pöördusid Eesti esitajad rahukonverentsi poole uue palvega, et kui ei leita võimalikuks lõpuliikku statuuti Eestile anda, siis seda vähemalt ajutiselt korraldatagu, sest et muudu Eesti riik ei saa mingisuguseid rahvusvahelisi suhteid pidada. Sooviti täieliku iseseisvuse de facto tunnustamist, mis toomitaks Eesti rahva suveräänsust, tema seaduste sunduslikkust ja tema lepingute efektiivsust.

Siin tuli takistus juba mitte enam Prantsusmaalt ega Itaalialt, vaid Ameerikalt. Ameerika suhtumine Balti riikidesse oli üldse kogu aeg vastoluline. President Wilsoni põhimõtetes seisis rahvaste enesemääramise tunnustamine ja Ameerika toitlusdiktaator Hover tegi väga palju ka Eesti varustamiseks. Kuid vastuolksa teistele liitriikidele oli Ameerika ikka loobunud Balti riike de factogi tunnustamast — nähtavasti tundis ta end kohustatud suure Vene riigi ühtlust ja integriteeti aidata alal hoida, samuti nagu Venemaa omal ajal Ameerika kodusõjas aitas toetada Ühendriikide ühtlust.

Kui Eesti statuut raskusi tekitas, võttis Howard üles mõtte anda Eestile midagi sarnast Danzigi vabalinna statuudile. See mõte meeldis ka prantslastele, kes nüüd omalt poolt kavaga esinesid. Eesti oleks selle kava järgi Venemaa autonoomne osariik, või Vene protektoraadi all olev riik rahvasteliidu tagatisega. Eesti loob ise oma konstitutsiooni ja seob end Venemaaga lepingu läbi, mis rahvasteliidu poolt garanteeritud. Peale iseseisvuse kitsenduste, mis Inglise kavas seisis, s. o. vaba transiit, ühine diplomaatiline esitus, sõjalaevastiku baasid, — olid prantslased soovinud ka Vene mannermaa kaitsevõima-

lusi Eestis, Vene esiõigusi Eesti raudteedel ja sadamates, rahauniooni.

Seda kava läbi vaadates teatasid inglased, et nad silmapilgu veel tulnud ei leia küsimuse arutamiseks. Inglise teate võtsid kõik teised kergendusohkega vastu; mõni seletas, et nad sel arvamisel juba algusest peale olla olnud. Nõnda oli Eesti statuut Pariisi rahukonverentsil maha maetud.

Silmapilk oli see, kui kindral Denikin oma kuulsa „Moskva dispositsiooni“ andis ja maailm lähematel kuudel otsustavaid lahinguid Nõukogude kukutamiseks ootas. Maailm peatas hinge kinni ja nii vaibusid kõik teised küsimused.

Ehk küll Venemaa Balti komisjonist ega üldse Pariisi rahukonverentsist osa ei võtnud, oli tema mõju kõigis Ida-Euroopa küsimustes domineeriv. Seda võib tõendada ka saatus, mis samas komisjonis Soome küsimustele osaks sai.

Vene valgete ülemjuhataja Koltšak saatis 24. juunil telegrammi rahukonverentsile, paludes mõjutada Soomet, et ta Petrogradi vallutamisel kaasa aitaks, ilma et see ometi mingisuguseid uusi õigusi Soomele looks.

Kuna Prantsusmaa näis valmis olevat Koltšaki palvet toetama, vaieldi Inglise poolt vastu, et võimata on Soomet tõugata Peterburgi vallutama, ilma et selle interventsiooni tingimused enne kindlaks oleks tehtud. Seda enam veel, et Koltšak omale vastuvõtmatuks luges need järelandmised, mida kindral Judenitš kohapeal Mannerheimiga läbirääkimistel Soome nõudmistele teinud.

Selle vastuvaielusega jäid ka prantslased nõusse, leides, et liitlased oma peale mingit vastutust ei saa võtta kavatsatud operatsiooni puhul. Siis lepiti kokku, et Inglise, Ameerika, Prantsuse ja Itaalia esitajad Helsingis teatavad Soome valitsusele ainult niipalju, et nende poolt takistus ei ole sarnasele operatsioonile, kui Soome peaks otsustama seda ette võtta.

Juuli keskel kuulas Balti komisjon üle Soome esitaja Carl Enckelli Soome nõudmiste asjus Petsamo ja Ida-Karjala suhtes. Enckellile vastati neis küsimustes sedasama, mis Eestile vastati üldse, nimelt et rahukonverents ei tee ühtegi lõpuliikku otsust, enne kui Venemaal ei ole püüvat valitsust, kellega võiks läbirääkida. Inglise panid küll ette Petsamo ja Karjala küsimusi arutusele võtta, kuid teised olid vastu.

Juuli teisel poolel oli Soome sondeeritud, kuidas vaataksid liitriigid Soome vägede viimisele Ida-Karjalasse. Kuna see fiitriikide dessantvägede seisukorda Murmanis ja Arhangelis oleks kergendanud, vaadati selle peale juba parema pilguga, nõuti aga siiski, et see operatsioon ei otsustaks ette piiriküsimusi. Itaalia ja Inglismaa ei leidnud Karjala operatsiooniks takistusi olevat. Selle vastu soovitasid aga prantslased, et Soome väed parem Peterburgi peale marsiks, kuna neid Karjalasse lasta oleks hädaohtlik, sest et nad seal liitlasi seaksid fait accompli ette ja mõju venelaste peale oleks kurb. Nii-sama ei kutsutud ette Ida-Karjala delegaate, kes olid tulnud nõudma selle maa ühendamist Soomega.

Kui Prantsuse poolt Karjala operatsiooni mõte tagasi lükatud, olevat Itaalia saadik marquis della Torretta tähendanud, et vaevalt küll liitriigid selle vastu oleks võinud olla, kui Soome selle operatsiooni ette oleks võtnud lihtsalt oma piiride kaitseks, nagu samal ajal tegutsesid poolakad.

\*

Vene mõjutusel jooksid seega liivale kõik Balti komisjoni katsed Balti riikide, eriti Eesti jaoks mingit püsivamat statuuti valmistada. Selle statuudi lõi hiljem elu ise. Kuid Balti komisjoni töodel on peale ajaloolise ka veel rohkemgi tähtsust, nimelt: teina kaudu tuli avalikuks niihästi liitriikide kui ka Vene suhtumine Balti riikidesse puhuks, kui Venemaal nõndanime-tatud püsiv valitsus peaks kujunema. Selgus, et seks puhuks liitlased Eestile umbes sedasama statuuti soovitasid, mida vene-lased ise Soomelt nõudsid. Selgus, et Vene peahuvi Balti rannariikide kohta on strateegiline ja see huvi ulatub Põhja jää-merest kuni Saksa ja Poola rajani. Eriti tahtis Venemaa endale täielist võimu Soome lahe üle ja nõudis seks omale sõjalisi toetuspunkte mõlemal Soome lahe kaldal, nii Eesti kui Soome maa-aladel.

Kuna Vene majanduslised huvid Balti rannikul ka praegu on mõlematele pool-tele rahuldavalt kindlustatud, saab see Vene võimupoliitika strateegiline huvi, kui ta kord jälle esitatakse, kõige raskemaks ja ühtlasi ühiseks välispoliitiliseks probleemi-oks olema kõigile Baltimere idaranna riikidele.

## Märkmeid sisemäärustiku lisa nr. 2. kohta.

E. Vimson.

Sisemäärustiku lisa nr. 2 — „Juhitöö-rid hobustega ümberkäimiseks“, mis kuulub ametliku osana sisemäärustikku ja nagu sisem. mainitud, eriti sisem. § 108 juurde, on sisuliselt täppis äratrükk „Rat-sasõidu õpetuse“ lisa nr. 3-st, mis ilmus 1922. aastal.

Nimetatud lisa on vaid kohandatud tä-napäevale ja parandatud ajajooksul muu-tunud nimetused, nagu rühma alamohvitser — rühmavanemaks, rood — kompaniik j. n. e.

Käesolev kirjutis tahab näidata lisa olevaid konarlusi ja puudusi, et nad leiak-sid parandamist sisemäärustiku teisel trü-kiil.

Soovitav on käesoleva kirjutise täien-damine, ja kui leidub, kuulda ka eri- või lahkarvamisi.

Sisemäärustiku lisa nr. 2.

P. 2. Järevalve ja vastutus hobuse õige hoolitsemise eest lasub rühmavanematel (suur-tükiülematel) ja veltveebritel.

Käesolevas punktis ei ole öeldud, et selle eest kannab vastutust ka tallikorra-pidaja, kuna seda sisem. § 573 mainib. Sa-muti ei ole nimetatud ka hobuse hooldajat (hobusemeest), kes esimesena peaks vastutust kandma. Hobuse hooldajat ei ole vastutavaks tehtud ka sisemäärustikus, küll on aga sisem. § 436 juttu ohvitseri hobusemehest, kes vastutab ohvitseri ho-buse korraliku puhastamise, söötmise, joot-mise, jalutamise ja saduldamise eest. Sa-muti peaks ka vastutama iga teine hobuse-mees, kelle hooldada on üks ehk rohkem hobuseid. Sisem. § 381 teeb ka rühma üle-ma vastutavaks hobuste ratsastamise, pu-hastamise, rautamise ja rakmete korras-hoiu eest, kuna valvajaks määrab allük-suse ülema ja rügemendi ülema. Siis on aga samas punktis seotud kaks mitte täiesti ühesugust mõistet, nagu „järeval-ve“ ja „vastutus“. Sisemäärustik lahustab need mõisted ja tarvitab veel kolman-dat sõna „hoolitsema“, mis oma mõiste poolest erineb ka pisut eelmistest. Nii on näiteks öeldud sisem. § 404: „velt-

veebel vastutab hobuste õigeaegse ja korraliku toitmise ning puhastamise eest, hoolitseb talli korra jne.“ ehk sisem. § 347: „kompanii ülem on vastutav kompanii kasvatusel ja väljaõppe eest“, ja sisem. § 372: „ta (allüksuse ülem) valvab selle järele, et hobustega ümberkäimine ja nende rautamine sünniks korralikult ja õigel ajal“. Selle punkti sisu tuleb parandada ja koostada sisem. nõuetega.

P. 10. „...ei peateda (hobust) asjata tülitama, kui ta (hobune) päeval lamab.“

Sisem. § 572: „ta vastutab (tallikorrapidaja), et hobused oleks seotud vastavalt nõuetele...“ ja sisem. § 582: „õõseks pikendab ta (tallivalvur) ketid ja ohelikud, et hobusel oleks võimalik lamada ja pea aluspõhu peale panna.“

Siin on vastolu sisemäärustiku ja lisa nr. 2 vahel, kuna sisemäärustik ei näe ette päeval lamamist, lisa nr. 2 aga seda toonitab.

P. 14. Soovitan siin täiendada lauset: „...kaetakse silmad kinni“ — veel järgmisega: „ning hoitakse tallisõnnikut hobuse nina läheduses“, sest tulekahju puhul, kui talli ukse piirkonnas on suitsu rohkem kui tallis, tõrjub hobune minemast, haistes vaid ainult tugevat suitsu vingu, kuma tundes ka sõnniku lõhna, nõrgeneb tunduvalt tõrkumine.

P. 20. „Kui hobuste puhastamine lõpetatud, kaetakse nad vaibaga, mis kinnitatakse vööga.“ Ei ole öeldud, millal vaip peab katma hobust, võib mõista, et kogu tallis seismise aja jooksul, mis aga suvel, kevadel ja sügisel hobuseid higistama ajab, asjata kumates ja hellitades, tehes neid vastuvõtlikuks külmetusele.

P. 23. „Hobuste sabade itohipikemadega lühemad olla kui kämbla võrra kõrgemal kargamise liikmest.“ Kas ei võida ratsahobuste väljanägemine, kui neil oleks pikemad, allt teravaks ja õhemaks katkitud sabad? Arvan, et ja.

P. 26. „Üldiselt peab sel ajal (kevadel) hobust hoolega hoidma ja temale rohkem kaeruaandma.“ Punkt 39 aga väidab: „ööpäeva söögi määr olgu ühesugune tervele aasta vältusel; määr suurendamine ja vähendamine on nõuetav vastavalt töösuurenemisega ja vähenemisega.“ Siin on

vastolu nõuetes, sest p. 26 nõuab kevadel rohkem kaerte andmist, kuna p. 39 nõuab, et söögi määr olgu ühesugune tervele aastal ja määr suurendus on nõuetav ainult töösuurenemisega. Ehk tuleb p. 26 nii aru saada, et hobuse söögi määr rahaline väärtus on terve aasta vältusel liikva ühesugune, kuna kevadel tuleb vähendada heinte määrat, ja vähendatud heinte määrat rahalise väärtuse eest suurendada kaerte määrat? Igatahes need punktid ei ole päris selged.

P. 45. Soovitan täiendada: „Ahnelt joojathobust aegajalt veest juurest ära tõmmata“, veel järgmisega: „ehk joogivee peale laotada õlgi, millede läbi hobune vett peab imema.“

P. 62. „...rautamise korralikuse eest vastutab kompanii ülem.“ Sisem. § 372 aga ütleb: „Ta (kompanii ülem) valvab selle järele, et hobustega ümberkäimine ja nende rautamine sünniks korralikult ja õigel ajal.“ Vastutamise rautamise korralikuse eest paneb sisemäärustik aga rühmavanema ja rühmaülema peale.

P. 69. „...hobuste köitmiseks olgu iga hobuse jaoks rõngas kruviga sõime alumise ääre küljes...“ Köites hobust sõime alumise ääre küljes oleva rõnga külge, ulatab hobune ka maast sööma, mis aga võib esile kutsuda haigestumise juhuseid. Soovitan, et köitmise rõngas oleks just sõime ülemise ääre küljes ehk vastaval kõrgusel seina sees.

P. 73. „...see kohustus lasub tallipäevnikkudel.“ Nimetus tallipäevnik asendada „tallivalvuriga“.

P. 79. Tuleb täiendada: „Hobuste ja talli puhastamise juures peavad viibima rühmavanem, vanemad rautajad veterinaarvetsker“ — järgmisega: ming üks kord päevas rühmaülema, nagu seda nõuab sisem. § 381.

P. 87. Selles punktis räägitakse talli lubamisest ja see peaks olema oma mõistelt ja redaktsioonilt (väljenduselt) täpsalt sama kui sisem. § 577, mis samuti räägib lubamisest talli ruumidesse.

P. 102. „Ülemusele esineb allüksuse ülem raportiga...“ Sõna raportiga — asendada „ettekandega“.

Need oleks minu arvates sisem. lisa nr. 2 puudused, mis vajavad parandamist.

## R. K. K. A. laskurrügemendi majandusaparaat.

Möödunud aastal SSSR'i punaväes astus jõusse uus majandusmäärustik — „Nastavlenie po voiskovomu hosjaistvu 1929 goda“, mis muuseas andis uue ilme ka laskurrügemendi majandusaparaadile.

Uue määrustiku järelle on kõik majanduslikud funktsioonid koondatud rügemendi staabis. Allüksustel majapidamist ei ole.

Rügemendi majapidamist juhivad üldjoontes rügemendi ülem, vastutades ühtlasi ka majandusaparaadi reeglipärase ja lakkamatu tegevuse eest.

Majanduslaval rügemendi ülemaal on järgmised kohused ja õigused:

- otsekohese ülemuse käskude ning vastavate varustusorganite ja riigikontrolli tehniliste korralduste täideviimine;
- abinõude tarvituselevõtmine, et jooksvaks tarvituseks ja mobilisatsiooni tagavarade moodustamiseks vajalik varustus saaks õigel ajal muretses, hästi korras hoitud ja seadusepäraselt kasutatud;
- järelevalve ja kontroll rügemendi majanduslikkude operatsioonide otstarbekohase ja seadusepärase teostamise üle;
- rügemendi varustuskavade, rahalise eelarve, toidutabeli ja varustuse hankimisel sõlmivate lepingute kinnitamine. Lepinguid võib tema kinnitada: vähempakkumistel sõlmituid — kõige lepinglastega kuni 30.000 rublani ja vähempakkumiste toimimiseta — riiklikkude ettevõtete või koperatiividega, kuni 30.000 rublani, kõigi teiste lepinglastega kuni 2000 rublani. Vabaostu tema võib lubada 500 rubla piirides;
- rügemendi majapidamise kontrollimine.

Majapidamise tehniline juhtimine ja korraldamine allub täiel määral rügemendi ülema abi õlgadel. Temale allub vahetult rügemendi majandusaparaat ühes selle erialade juhtidega. Majanduslikke korraldusi on tema õigus anda ka teistele rügemendi koosseisu kuuluvatele isikutele.

Rügemendi ülema abi peamised kohused ja õigused on järgmised:

- rügemendile tarviliku varustuse nõudmise või soetamise, vastuvõtmise, hoidmise ja tarvitajatele väljaandmise organiseerimine kooskõlas maksvate seaduste, määruste ja eeskirjadega;
- osavõtmine rügemendi mobilisatsiooni plaani majandusliku osa kokkuseadmisest ja kõigi abinõude tarvituselevõtmine, mis tagaksid selle plaani eduka teostamise;
- rügemendi varustuskavade ja rahalise eelarve kokkuseadmine ühiselt majapidamise erialade juhtidega;
- rügemendi toidutabeli kokkuseadmine ühiselt vanemarsti ja majandusvarustuse ülemaga;
- ehitus-remonttööde ja muude majanduslikul teel teostatavate toimingute juhtimine;
- majanduslikkude operatsioonide teostamisel vajalikkude komisjonide moodustamine, vähempakkumiste toimetamine, lepingute sõlmimine ja vabaostude organiseerimine;
- reeglipärase ja õigeaegse arve- ning aruandepidamise organiseerimine;
- igakuine arveraamatute ja aruannete ning ametisikutele antud avansside revideerimine oma valiku kohaselt;

- lubab anda ametisikutele ja üksikutele punaväelastele järgmisi avansse: ühekordseid — suuremate ostude teostamiseks ja mitmesuguste teenistustasude maksmiseks; alalisi — igapäevise väiksemate majanduslikkude väljaminekute tegemiseks;
- kinnitab: juhendeid ja töökavasid majandusisikukonnale; igasuguseid arveid, arvendeid, aruandeid ja varustuse väljaajamise kavasid; sauna, söögitudade ja muude ühisruumide kasutamise kavasid.

Rügemendi majandusaparaat jaguneb nelja eriossa:

- asjaajamine;
- majandusvarustus;
- lahinguvarustus;
- majanduskompanii.

Asjaajamises on koondatud:

- rügemendi majanduslik kirj vahetus;
- raha nõudmine, saamine, hoidmine ja maksmine;
- majandus- ja lahinguvarustuse nõudmine;
- arve- ja aruandepidamine.

Asjaajamise vastutavaks juhiks on asjaajamise juhataja. Tema käsutada on asjaajaja-laekahoidja ja kirjutaja.

Majandusvarustuses on koondatud:

- toidu-, kraami-, voo- ja haridus-politiline varustus;
- söögikeetmine ja leivaküpsetamine;
- sauna ja pesupesemise korraldamine;
- majandusvarustuse remont.

Majandusvarustuse korralduses on vastavad varustuse laod ja aidad, köögid, söögitoad, leivatehas ning rätsepa-, kingsepa- ja sadulsepätöökoda, saun, pesukoda ja desinfitatsioonikamber. Ladudes hoitakse rügemendi mobilisatsiooni tagavarad ja aitades jooksvat varustus. Rügemendil on 1–3 kööki ja söögituda. Nende arv oleneb rügemendi korteritesse paigunemise korras. Leivatehase, sauna, pesukoda ja desinfitatsioonikambri asutamine oleneb kohalikkudest oludest. Kui garnisonis on mõni sarnane asutus olemas, siis rügement seda ei ava.

Majandusvarustuse vastutavaks juhiks on majandusvarustuse ülem.

Lahinguvarustuses on koondatud:

- relvastus;
- tehnikavarustus;
- keemiavarustus;
- lahinguvarustuse remont.

Lahinguvarustuse korralduses on varustuse ladu ja aidad ning käsirelva- ja suurtükiväe töökoda.

Lahinguvarustuse vastutavaks juhiks on lahinguvarustuse ülem. Tema käsutuses on relvur-tehnik.

Majanduskompaniis on koondatud:

- rügemendi voor ja hobused;
- kortervarustus;
- rügemendi hoonete valitsemine;
- rügemendi staabi majandusteenistus;
- majandusmeeskonna väljaõpetamine.

Majanduskompanii korralduses on: vooriküün, tallid, kortervarustuseladu, hobuserautamiskoda ning puusepa- ja sepatöökoda.

Majanduskompanii vastutavaks juhiks on kompanii ülem.



Rügemendi allüksustel majapidamist ei ole. Kuid majandusmäärustik paneb siiski allüksuste ülematele peale mõningaid majanduslikke ülesandeid.

Pataljoni ülem peab:

- tundma pataljoni mobilisatsiooni plaani majanduslikku külge ja seda teostama mobilisatsiooni korral;
- abinõusid tarvitusele võtma, et pataljoni allüksuste varustus saaks korras hoitud ja seadusepäraselt kasutatud;
- järele valvama, et pataljoni allüksused oleksid õigel ajal ja täiel määral varustatud tarviliku varustusega.

— vähemalt kaks korda aastas isiklikult üle vaatama pataljoni allüksuste varustuse ja tagajärgedest ette kandma rügemendi ülesannetele.

Kompanii ülem vastutab:

- kompanii majandusliku seisukorra eest;
- meeskonna õigeaegse varustamise eest;
- kompaniile tarvitamiseks antud varustuse korrasoleku ja seadusepärase kasutamise eest;
- kompanii kasutada antud hoonete ja ruumide korrasoleku eest.

Kr—m.

## Põhilaskeviisi ja laskereeglite küsimus rannasuurtükiväes.\*)

### VI.

Jugalaskmine liikuva märgi pihta.

Olles saanud täieliku pildi mõlema laskeviisi aluseks olevaist kauguse määramise meetoditest ja abinõude põhiomadustest, siirdume lõpuküsimuse lahendamisele, nimelt, — milliseks kujuneksid viimase kaugmõõtmise meetodi omadused manöövreeriva märgi puhul?

Üheksa kogulasuga kuue minuti jooksul saavutasime esimese absoluutse kauguse. (Joon. 2). Asja lihtsustamiseks valisime olukorra, kus märk kaugust ei muutnud. Kui see olukord kestaks edasi, siis järgnevad kogulasud kujuneksid osalt eellangulisteks, osalt tagalangulisteks ja osalt katanguiks, ning kui üldkokkuvõttes eellanguliste laskude arv jääb umbkaudu võrdseks tagalanguliste arvule võime teha lõpliku otsuse — kaugus on õige.

Seda otsust võime teha vaid pärast seda, kui rida kogulaske seda on tõendanud. Üheainsale kogulasule, mis koosneb 2 kuni 4-st üksikust lasust, seda otsust lõplikult toetada ei või, samuti kui meie kaugmõõtja töö kasutamisel kunagi ei baseeru 2—4 mõõtmisele, vaid märksa suuremale mõõtmiste arvule. Loomulikult annab kaugmõõtja suure hulga mõõtmisi lühikese ajaga, kuna siin selleks aega kulub võrratult rohkem.

Siit järeldame, et püsiva kauguse määramisel annavad tagajärgi mõlemad viisid; teine

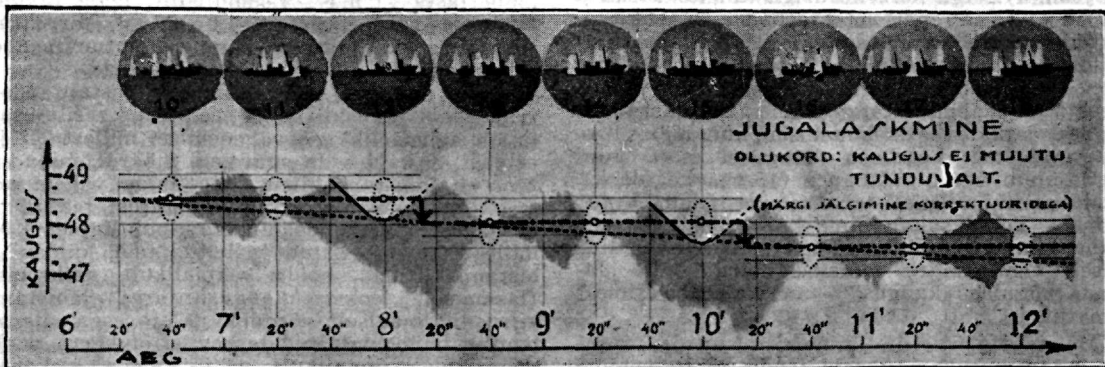
viis tarvitab küll mitmekordselt rohkem aega ja peale selle veel laskemoona, kuid et aja kulu liikumata märgi tulistamisel vahetult ei mõju (küll aga kaudselt), siis võib selles olukorras leppida ka teise viisiga, samuti, kui võime püsiva temperatuuri määramisel leppida ka „suhtelise“ termomeetriga, kuigi temaga tuleks mõõtmise juures märksa rohkem „mängida“ kui esimesega.

Järgnevates ridades tihti võime kasutada nende kahe termomeetri võrdlust, et kergendada üldpildi saamist jugalaskmisest, mis muidu liikuva märgi, eriti aga muutlikult liikuva märgi puhul kipub kujunema keerukaks.

Võtame vaatlusele olukorra, kus märk liigub, ning algame lihtsama juhusega: märk on läinud lignemisele (kaugenemisele) ühtlase kiirusega (joon. 4. ja 5.); selle olukorra hiljem jaotame kahte järku: esiteks — „märk ei liigu tunduvalt“ (joon. 4) ja teiseks — „märk liigub tunduvalt“ (joon. 5).

Ütleme, et seni (9-ma kogulasuni joon. 2) märk kaugust ei muutnud, ning meie sihtraud (kaugus) „48½“ on varem küllaldase arvu kogulasudele kindlustatud. Oletame, et peale 9-mat kogulasu (joon. 4) märk hakkas lignema ühtlaselt ning temale enesele teadaoleva kiirusega. Sel puhul meie vaatlused hakkavad järkjärgult kujunema tagalangulisemateks

\*) Vaata „Sõdur“ nr. nr. 43/44 — 1930.



Joon. 4.

ning teatud aja järgi võime näha ainult tagalange (12-nes kogulask).

Sellest järeldus: märk on hakanud liginema. Kuid vastamata jääb teine, olulisem küsimus, nimelt: „kui suure kiirusega?“ Ning loomulikult peavad puuduma igasugused andmed sarnaste „luksus-asjade“ kohta, nagu liginemise iseloom (tendents): alaline, kiirenev aeglastatud. Märgi asukohtade riba ligem serv on kindlustamata rohkem kui 1 min. kestel.

#### Märkiliikumise määramine jugalaskmisega.

Siit peale algabki aegaviitev ja keerukas toiming: laskmisega (suurtükiga) äramäärata tekkinud liikumise (liginemise) absoluutne suurus; liikumise iseloom (püsiv, kiirenev, aeglastatud) selle viisi juures jääb, — nagu hiljem üksikasjalikumalt selgub — hoopis määramata. Võrdluseks olgu siinkohal mainitud, et absoluutse kaugusmõõtja abil momendiks, mil siin võisime konstateerida ainuüksi märgi „liginemat“, oleksid selgunud ka liginemise absoluutne suurus ja tema iseloom, ning neile vastavalt oleks mõjutatud ka suurtükide tõstenurgad, nii et kogulasud oleksid vaatlustena näidatud peamiselt katanguid. Siin aga peame võrdlemisi väga puuduliku informatsiooni ostma väga kalli hinna eest — märki liginemise ilmsiktuleku eest — märki liginemise ilmsiktuleku eest maksaame laskemoona ja suurtükide kuluga („tagalangud“) ning, mis peaaes „taktikalise“ aja kaotusega... sest rannalaskel olukorras iga kaotatud minut pikendab vaenlase eluiga ja võib tuua tema tulele otsustavaid tagajärgi meie suhtes. Meie oleme surmaga heitleva inimese temperatuuri muutumisi jälgimas tolle teise, „suhtelise“ termomeetriga!

Igal juhul meie ette asetatud ülesanne — äramäärata märki liginemise (kaugenemise) suurus laskmisega (suurtükiga) nõuab suurt aja ja laskemoona (ka suurtükide) kulu; see kulu võib kujuneda õige suureks teatud olukordades, olenedes sellest, kui suur oli kindlaksmääratav liikumine ja milline oli tema tegelik iseloom; kuna see suurus alul pole teada, sest ta selgub alles pärast seda kui aeg ja laskemoon on juba kulutatud, siis algul oletatakse kõige soodsamat olukorda:

„märki kaugus ei muutu tunduvalt,“

ja sellele vastavalt katsutakse saavutada tagajärge lihtsama abinõuga: võetakse tarvitusesle „märki jälgimine korrektureidiga“ (13-nes kogulask joon. 4). Iga korrektureiga tahetakse saada vastupidist endisele vaatlusmärki ehk katangut, s. o. kindlustada „märki asukohtade riba“ kindlustamata piir. Olukord (joon. 4) on valitud nii, et see abinõu esialgu annab tagajärgi — peale korrekturei saabub katang (13-nes kogulask). Sel kaugusel jätkatakse laskmist seni, kuni märk, liginedes „läbistab kogulasu kauguse“, s. o. kuni uuesti ilmuvad tagalangud (15-nes kogulask). Tagalangude ilmumisel tehakse uuesti korrektureer (16-maks kogulasuks) ning kui sellele järgneb katang (nagu 16-dal kogulasul) ehk vastupidine endisele vaatlusmärki, lastakse märgil jälle „läbistada kogulasu kaugus“ — nagu peale esimest korrekturei.

Mõistagi jääb siin liginemise suurus täpsamalt määramatuks; on vaid teada, et liginimine ei ületa teatud piiri, nimelt liginemise suurus kahe korrekturei vaheajal ei ületa korrekturei

suurust. Sel juhul märki liikumist eraldi ei arvestata, vaid olukord peetakse normaalseks jugalaskmisel. Võrdleme seda „normaalset“ olukorda sama juhusega „laskmisel jooksva kauguse järgi“.

Antud olukorras „laskmisel jooksva kauguse järgi“ kogulaskude kesed alati paiguneksid „märki asukohtade joonele“; siin aga on olemas üks moment, mil märk asub kogulasu kesse kaugusel, nimelt kui ta läbib kogulasu kauguse. Enne seda momenti märk asub hajupinna ühel serval, peale seda momenti ta hakkab paigunema hajupinna vastupidise serva poole. Selle juures on vaid juhused, kui see moment ühtub kogulasu langemise momendiga, normaalselt aga läbib märk selle kauguse kogulaskude langemiste vaheajal. Seda arvesse võttes pole raske arvudega näidata, kui võrd tabamistõenäolikkus siin väheneb, võrreldes laskmisega „jooksva kauguse järgi“ kus märk samas olukorras on alati hajupinna keskel.

Kuid see on „normaalne“ ja ühltasi soodsaime olukord, mille saavutamine on jugalaskmise tähtsamaks ülesandeks, kuid mille püsivus, kahjuks, ei ole „jugalaskmisest“ vaid just märki ülalpidamisest.

#### Märgiliikumise absoluutse suuruse määramine.

Siirdume olukorra teise järgu, kus „kaugus muutub tunduvalt“

valgustamisele. (Joon. 5). Korrektureer, mis tehtud peale 19-mat kogulasku „ei annud tagajärgi“, sest 20-ma kogulasu vaatlused osutusid uuesti samamärgilisteks (tagalangulisteks). Meie otsusel puhul (peale 20-mat kogulasku) on järgmine: „Märk kahe korrekturei vahel ligines rohkem korrekturei suurusest.“

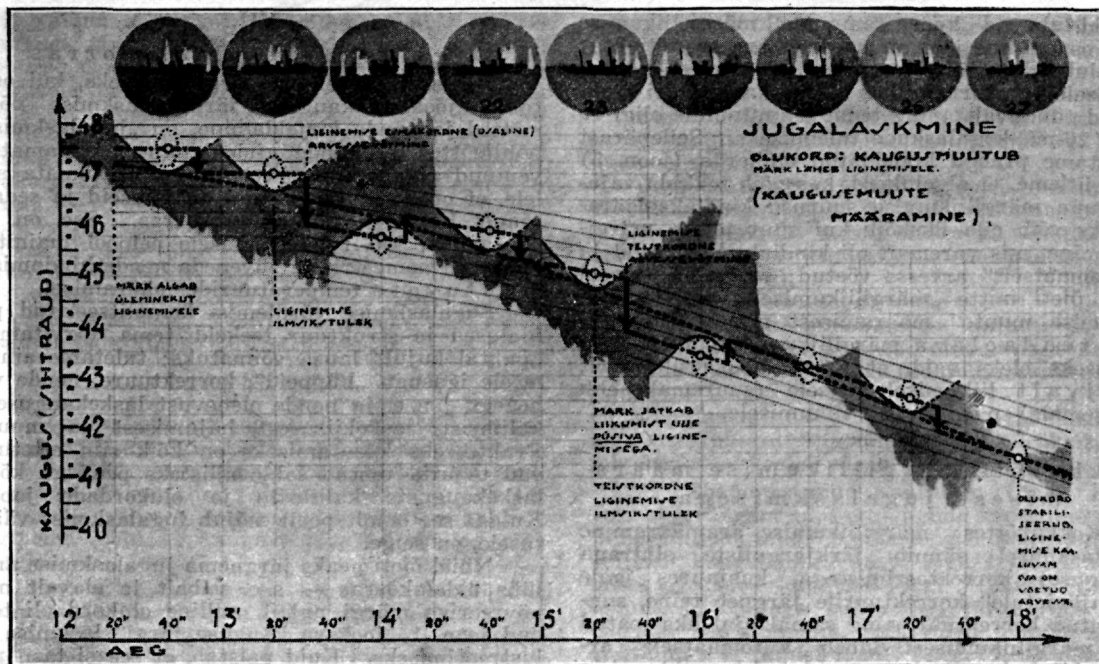
Järgnevad samasuured korrektureid siin oleksid asjatud, kuna iga uue korrekturei mõjuks kuluks ka uus vaheaeg, mille kestel märk ligineks jälle rohkem korrekturei suurusest, ning kogulaskude kesse jääks märgist järkjärgult ikka kaugemale.

Sellest olukorras pääsemiseks on kaks teed:

#### „Tõkkelaskmisel“.

1. Suurendada korrekturee nii, et märki äranihkumine kahe korrekturei vaheajal ei ületaks korrekturei suurust. Siis saaksime korrektureiga vastupidised langumärgid (ehk katangud) ning võiksime analoogiliselt esimesele olukorrale märki „kogulaskude kauguselt läbi lasta“; peale märki läbimineku tehakse uus korrektureer ja saavutades vastupidise langumärgi, märk uuesti „läbi lasta“ j. n. e. Loomulikult, igale liikumiskiirusele saaks vastama teatud korrekturei suurus; mida suurem kaugusemuutumine, seda suuremad peaksid olema korrektureid.

Kuid suurema märki kiirusele vastab ka suurem „läbistamiskiirus“; see tooks esile sama tabamistõenäolikkuse vähenemise, millest oli jutt eelpool — kuid seda suuremal määral, mida suurem on läbistamiskiirus, s. o. mida vähem aega märk saab püsima hajupinna piires; teatud olukordades tabamistõenäolikkus kipub liginema 0-le, mille tõttu on otsitud ja leitud teid, kuidas „läbistamiskiirust“ hoida võimalikult väiksemana (laskmisel „jooksva kauguse järgi“ läbistamiskiirus normaalselt võrdubki 0-le; seega siis alateadlik püüdnud mainitud laskeviisi olukorra poole), opereerida võimalikult väiksemate korrektureidega, kuna märki liikumise arvesse võtmine sünniks eraldi,



Joon. 5.

Ka käesolev pääsetee on siiski leidnud praktilist kasutamist n. n. tõkkelaskmise näol, mis kujutab enesest jugalaskmise eriliiki.

„Normaalsel“ jugalaskmisel.

2. Teine tee oleks järgmine:

Kuigi meie ei tea (peale 20-mat kogulasku) liginemise absoluutset suurust, teame siiski, et see liginemine ületab teatud piiri, nimelt kahe korrektuuri vaheajal märk ligines rohkem korrektuuri suurusest, mille tõttu viimane korrektuur ei annudki vastupidiseid langumärke. Teades kahe korrektuuri vaheaega ja korrektuuri suurust, võib välja arvata, kui suur nimelt on see piir, mille ületab liikumine; sellega oleks üks osa liikumisest kindlasti teada, ning seda võiksime edaspidi laskeandmete määramisel hakata arvesse võtma eraldi — ilma et langude vaatlusi ära ootaksime. Kuigi tegelik liginemine oli suurem sellest kindlaksmääratud osast, peame „ületuse“ esialgu jätma „korrektuuride“ hoolde, samuti kui esimeses olukorras kogu ilmsikstulnud liikumine algul püüti „likvideerida“ korrektuuridega, sest ületuse suurus on teadmata.

Nii siis hakkaksime edaspidi igakord laskeandmete määramisel sihtrauda „automaatselt“ vähendama (kaugenemisel — suurendama) — arvestusega, et kogulaskude kese (kesklendjoon) saaks liikuma äsja kindlaksmääratud kiirusega. Tegelikus olukorras seda võib teostada ajamõõtja abil, arvates sihtrauale (igaks kogulaskuks) kogulaskude vaheajale vastav märgiliikumise suurus maha (või juure). Normaalselt on selle toimingu lihtsustamiseks tarvilusel eriline gramofoni-mehhanism, mida võib käima panna soovitava kiirusega — liginemisel ehk kaugenemisel — ja milline mehhanism ühel ehk teisel viisil „veab enesega kaasa“ ka suurtükide sihtraudu (resp. tõstenurki), n. n. „sihtrauda automaat“. Seega oleks likvideeritud ning „automaatselt“ arvesse võetud üks osa märgiliikumisest, kuna teine

osa jääb seni arvestamata, kuni järgnevad korrektuurid ei näita uue osa eraldi-arvestamise vajadust. Olgu võrdluseks mainitud et laskmisel „jooksva kauguse järgi“ — oleks kogu aeg „automaatselt“ arvestatud märgiliikumise kogu suurus.

Kahest kirjeldatud märgiliikumise arvessevõtmise viisist on jugalaskmisel tegelikult kasutatav viimane, mille tõttu edaspidine märgiliikumise arvestamine joonisel 5 sünnibki selle viisi kohaselt. Peale 20-mat kogulasku paneme sihtraua „automaatselt“ liginema teatud kiirusega, mida graafiliselt kujutab „sihtraua joonte“ kallak allapoole (liginemise poole). Samal ajal teeme ka suurendatud korrektuuri (nii siis kasutame esialgu eelkirjeldatud esimest märgiliikumise arvestamise viisi) sest automaatne liikumine hakkab mõjuma alles tulevikus, kuna meil praegu on vaja kahe möödunud korrektuuri kestel kogunenud viga korruga äraparandada. 21-mese kogulasku vaatluste järgi (—) võib otsustada, et märk asub suurendatud korrektuuri piirides; sellepärast, õige märgi kättesaamiseks minnakse suuremate kauguste poole, hüppega mille suurus võetakse poole võrra väiksem eelmisest (suurendatud korrektuurist). Selle hüppele järgneb tagalang (22-ne kogulask), ning selle tõttu 23-maks kogulaskuks tullakse korrektuuriga märgi poole. See korrektuur (23-mas kogulask) ei anna tagajärgi, kuna vaatlused oma märki ei muutnud. Siin tekib vajadus teist osa märgi liikumisest võtta „automaatselt“ arvestamisele, mida graafiliselt näitabki sihtraua joonte teistkordne kaldumine liginemise poole.

„Normaalse“ olukorra definitsioon ja „märgi liikumise määramise“ mõiste üldistamine.

Järgnevate kogulaskude kestel olukord „stabiliseerub“ s. o. kujuneb välja „normaalseks“ olukorraks jugalaskmisel, kus normaalsed korrek-

tuurid lubavad „kaasa sammuda“ märgi liikumise selle osaga, mis jäi automaatselt arvesse tõtmata; see olukord on täiesti analoogiline esimesele (normaalsele) olukorrale, kus märgi kaugus „ei muutunud tunduvalt“ ning tema saavutamine oligi 19 kuni 26-ma kogulaskude tulemuseks. Sellepärast üldistame praegu kirjeldatud olukorda (joon. 5) ning ütleme, et algolukord, kus võib tekkida vajadus uue märgiliikumise suuruse kindlaksmääramiseks võib olla ükskõik kui suur püsiv märgiliikumine, mis varemalt oli kindlaks määratud ja „automaatselt“ arvesse võetud; seega oli eelpool kõne öieti mitte „märgiliikumise“ vaid „märgiliikumise muute“ määramisest mingisuguse endise, teadaoleva märgiliikumise suhtes. Tingimuseks oleks vaid, et märk läheks üle ühelt püsivalt liikumiselt teisele (suuremale ehk väiksemale) püsivale liikumisele.

Kokkuvõte märgiliikumise määramisest jugalaskmisega.

Kokkuvõttes: märgiliikumise äramääramine jugalaskmisel sünnib järkjärguliste sihtraua (kauguse) korrekteerimistega, kusjuures igale „tagajärjetule“ korrektooriile järgneb teine, suurendatud korrektoori, ning samal ajal üks teatud osa märgiliikumisest läheb „automaatselt“ arvessevõtmisele. Peale suurendatud korrektoori ja märgiliikumise osalist arvessevõtmist, minnakse uuesti üle normaalsele korrektooriile; selle osutuse summa ongi jugalaskmisega kindlaks määratud liigimise (kaugenemise) suurus, kus juures lõpulikult jääb arvesse võtmata liikumise see osa, mis annab ennast ületada korrektooriidega.

See protseduur kordub seni, kuni olukord „stabiliseerub“ s. o. kuni normaalne korrektoori kestvalt hakkab andma tagajärgi — andes igakord vastupidiseid endistele langumärke ehk katanguid. Eraldi-arvestamisele läinud kiiruste summa ongi jugalaskmisega kindlaks määratud liigimise (kaugenemise) suurus, kus juures lõpulikult jääb arvesse võtmata liikumise see osa, mis annab ennast ületada korrektooriidega.

VII.

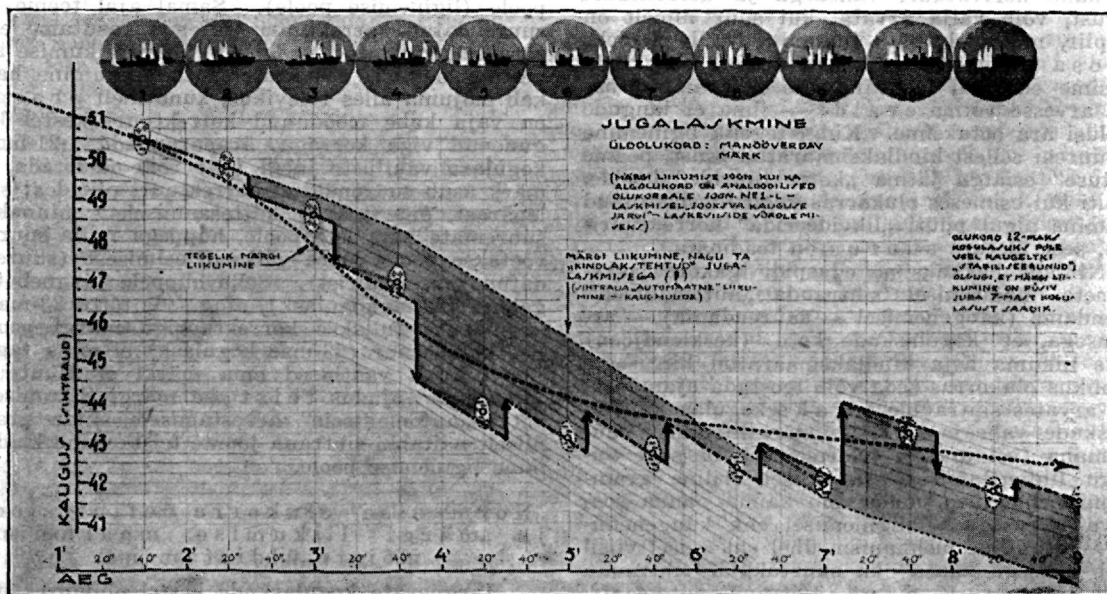
Jugalaskmine üldolukorras.

Sama lühikeseks ja sirgjooneliseks, kui osutusid „jooksva kauguse järgi“ laskmise põhimõtted ja nende kirjeldamine, on „jugalaskmise“ põhimõtted ja nende kirjeldamine paratamatult veninud pikaks ning keeruliseks, vaatamata sellele, et on puudutatud vaid põhialuseid ja sedagi ainult kahes lihtsamal olukorras. See on ka arusaadav, kui tuletada meele eelpool mainitud kahte termomeetrit ja süveneda nende hindamiseks muutuvate temperatuuride määramisel.

Jugalaskmise võrdlemisi komplitseeritud põhialused ja struktuur teeksid tema tarvitamise „puhtal kujul“ lausa võimatuks; tuletame ainult meele igasugu „hüppeid“, korrektoore, nende vahetage j. n. e. ja nende olemest laskekaugusest, kaliibrist, laskekiirusest, hajumisest ja muust. Praktiliseks kasutamiseks on kõik siin ette tulevad tegurid tehtud šabloonilisteks peaaegu kõigi laskekauguste kaliibrite ja olukordade jaoks. Kuidas see omalt poolt mõjub jugalaskmise väärtusele, on selge.

Nüüd öieti peaks järgnema jugalaskmise analüüs üldolukorras — s. o. vabalt ja elavalt ma nõvreeviva märgi puhul, milline olukord oli toodud joon. 1 „jooksva kauguse järgi“ laskmise illustreerimiseks. Kuid paistab, et see ei tasu paberil kulugi, kuna tolle analüüsi pikkuse ja keerukusele vaataamta peaksime paratamatult tulema otsusele, millele oleme ehk juba tulnudki. On vist selge, et inimene, kellel on tarvis jälgida minuti kestel muutuvaid temperatuure, valib omale momentaalselt reageeriva, lahtise skaalaga „lihtsa“ absoluutse termomeetri, ning jätab oma paika tolle „keerulise“, mis reageerib alles minuti möödumisel, mille skaala on kaetud, mille pilu avaneb vaid hetkeks ja selle juures näitab peamiselt vaid „plusse“ ja „miinuseid“. Ja kui leidub mõni, kes valib siiski viimase, siis oleks ettevaatamatus, sellega reklaami teha termomeetritele, pigemini võiksime terasemalt vaadata näkku mehele...

Sellepärast piirdume vaid ühe skeemi esiletoomisega (joon. 6), mis näitab jugalaskmise



Joon. 6.

kaiku samas olukorras, milles sündis „jooksva kauguse järgi“ laskmine joonisel 1. Viimase ja esimese skeemi võrdlemisel selgubki mõlemate laskeviiside esinemine üldolukorras. Sõnadeta on selge, et „jugalaskmine“ on kujunenud otse katastroofiliseks: peale esimest kogulasku pole saanud ühtki katangut kuni 12-ma kogulasuni; olukord 12-ma kogulasu juures laseb oletada, et kulub veel terve seeria kogulaske, enne kui olukord võiks stabiliseeruda, ja sedagi vaid märgi „armust“, kes juba 7-mast kogulasust saadik on asunud püsivale liikumisele. Sama märgi manööver laskmisel „jooksva kauguse järgi“ (joon. 1) ei kujunenud kuidagi katastroofiliseks, vaid näitas hajupindade alalist püsivust märgil.

## VIII.

Lõpuks katsume selgusele jõuda mõlema laskeviisi tõelise suhte kohta, leida ühine alus nende mõlemate kõrvuseadmiseks ja hindamiseks konkreetsetes olukordades. Selleks määrame ära tingimused, millistes jugalaskmise väärtus hakkaks liginema „jooksva kauguse järgi“ laskmise väärtusele.

Kui tuletame meele suurtüki põhiomadusi „kaugemõõtjana“, siis üks tema pahedest oli „mõõtmise tulemuse hilinemine“; selle põhjuseks oli peamiselt lennuaeg, mis normaalselt on küllalt pikk, et tema kestel märk võib oma liikumist tuntavalt muuta. Siit järeldus: kui lennu-aeg kõigil kaugustel mingi ürgjõu mõjutusel muutuks praktiliselt 0-ks, võidaks selle läbi märksa ka jugalaskmise väärtus. Tõesti, ka too „keeruline“ suhteline termomeeter, kui ta reageeriks momentaalselt (1 minuti asemel) hakkaks sobima märksa rohkem ka muutliku temperatuuri jälgimiseks. Kaugemõõtjas „lendavad“ valguskiired, ning nende suhtes on see tingimus täidetud, sest nende „lennuaeg“ on praktiliselt tõesti null.

Teise suurtüki pahena mainisime „mõõtmise“ vähese tihedust, võrreldes kaugemõõtjaga. Kuna mõõtmiste tiheduse piirajaks suurtüki juures (peale lennuaja) on laskekiirus — kogulaskude vaheaeg — siis on selge, et see pahe kõrvalduks kui suurtüki kujundaksime ümber „kuulipildujaks“. Ka too „suhteline“ termomeeter, kui tema pilu avaneks lühikeste vaheaegade järgi, ühes eelmise muudatusega osutuks juba peaaegu vastuvõetavaks muutliku temperatuuri jälgimisele; ta hakkaks omadustelt liginema tema kõrval olevale absoluutsele termomeetrile.

Ülejäänud pahed — nimelt absoluutsete andmete puudumine ja „ebaõnnestunud“ mõõtmised ei paista oleva kõrvaldatavad mingisuguse abinõuga, kuid nende halvav mõju ei avalduks enam kaugeltki endisel määral, kui oleks kõrvaldatud eelmised kaks peapudust. Iga kadumaläinud vaatlus suure laskekiiruse puhul asenduks kohe uue vaatlusega; kuid absoluutsete andmete asemel peame siiski vahetevahel leppima mõne „puhta“ tagalangu või eeslanguga, kuna märgiliikumise muutumine kahjuks ei saa tulla ilmsiks teisiti, kui ainult kogulaskude aranihkumise näol märgilt. Muidu kaoks ka vaenlase manööveril igasugune taktikaline mõte ja väärtus meie tule tõhukuse halvamisest!

Nii siis — lennuaja lühenedes 0-ni ja laskekiiruse suurenedes maksimumini — jugalaskmine ligineks oma väärtuselt laskmisele „jooksva kauguse järgi“. Kuid jugalaskmise suureks kahjuks, tänapäeval meie ei näe võimalusi mürsu lennukiiruse suurendamiseks valguse kiiruseni ja lendjoone muutmiseks „materjaalseks“ „kiireks“,

milles mürsk oleks kinni mürsus; mürskude „juga“ on tänapäeval teostatamatu. Kui see kunagi teostub, siis „jugalaskmine“ vähemalt õigustaks oma nimetuse.

Jugalaskmise hindamine konkreetsetes olukordades ülaltoodud kirjelduse põhjal ei tekita nüüd raskusi:

Jugalaskmise väärtus väheneb sedamööda, võrreldes laskmisega „jooksva kauguse järgi“, kuidas suurenevad antud olukorras lennuajad ja väheneb patarei kiirlaskvus (normaalne kogulaskude vaheaeg),

ehk teiste sõnadega: mida raskema-kaliibrilisem on patarei ja mida pikemad on lennuajad antud olukorras, seda suhteliselt vähem on põhjendatud jugalaskmise kasutamist.

Jugalaskmise iseloomustuse täiendamiseks olgu veel rõhutatud mõningad tähtsad üksikasjad, mis kirjutise kestel võisid jääda varju:

1. Ebaõnnestunud vaatlused (halb nähtavus, külgvääranngud, tagalangude kadumine märgi ja eeslangude taha) jugalaskmisel omavad mitmekordselt kauguleulatavamad tagajärjed, kui laskmisel „jooksva kauguse järgi“. Nad harilikult tõmmavad enesega kaasa rea järgnevat kogulaskude kaotsimineku, sest tuleb pidada silmas, et kaduma ei läinud ainult teatud kogulasu mürsud, vaid ühtlasi ka suurtükk, kui kaugemõõtja „lakkas töötamast“ teatud ajaks.

2. Laskekiiruse vähenemine laskmisel „jooksva kauguse järgi“ ei avaldu muus, kui ainult vastavalt suuremas ajakulus teatud ülesande täitmisel. Jugalaskmisel laskekiiruse vähenemine tingib veel ka kogulaskude arvu suurenemise sama ülesande täitmiseks. Sellepärast „taktikaline aja-kaotus“ siin suureneb teises astmes (ruudus) — võrreldes laskekiiruse vähenemisega: mida kogulasud harvemad, seda ka suurem arv tuleb neid lasta välja teatud tagajärje saavutamiseks.

3. Perioodidel, kus jugalaskmisega määratakse kindlaks märgi liikumist, kaotab ta oma tõhukuse täielikult (joon. 5 ja 6), muutudes kauguse- ja märgiliikumise mõõtmise abinõuks, ning väga kalliks abinõuks, eriti raskemate kaliibrite juures. Kallite lahinglaskude pildumine merre ainult kaugusemõõtmise ja märgiliikumise määramise otstarbel on, kui mitte rohkem, siis vähemalt mõttetu.

4. Märgi liikumise määramise perioodil, nagu näitavad joon. 5 ja 6, katangud, võivad olla ainult juhuslikuks nähteks. Ning kuigi nende ilmumine „absoluutse kauguse“ saavutamise seisukohalt on soovitav, siis märgiliikumise määramise seisukohalt nad osutuvad kahjulikeks, sest üksiku „eksinud“, juhusliku katangu saabumisel (mis hiljem nii pea ei kordu) saadakse vale ettekujutus märgiliikumisest, ning selle õige suuruse kindlaksmääramine viibib mitte ainult „katangu“ arvel, vaid veel mitme järgneva kogulasu arvel. See paradoksaalne asjaolu tegelikult laskeolukorras tekitab tihti veidraid ja raskelt-tajutavaid olukordi.

## IX.

Otse vastu tahtmist oleme tulnud hävitavale otsusele jugalaskmise suhtes, võrreldes laskmisega „jooksva kauguse järgi“; võiks isegi paista, nagu oleksime löönud kirvega sääse pihta.

Kuid tegelikult see saask on liiga suur, et teda tappa ainsa kirvehoobiga; vähemalt meie ettekujutuses esineb ta nii suurena, et teda vahetama kipume elevantidga.

On iseloomulik, et kaks asja, mis otse pimestavalt ja kisendavalt üksteisest erinevad, mis suhtuvad üksteisele kui tuli ja vesi, siiski meie arusaamises niivõrt sarnastena esinevad, et valikus võivad tekkida lahkuminevad arvamised. Kuigi imelik, on see ometi fakt; uskumatu, aga siiski leidub seisukohti (kuigi põhjendamatu, kuid ikkagi seisukohti) mis pooldavad tolle „suhtelise“ termomeetri tarvituselevõttu muutliku temperatuuri jälgimisel!

Olgugi, et kaugelt üle vastupidiste seisukohtade otse neelavalt haigutab seisukohtade

absoluutne puudumine, ei vähenda see seisukorra ebaharilikku põrmugi.

Siin pole sugugi tähtis, kes esindab üht või teist seisukohta; kuid tähtis on tutvuda üksikajalikumalt olukorraga ja põhjustega, „vahetu ümbrusega“, mis ajajooksul on produtseerinud neid seisukohti. Alles siis leiame täieliku seletuse tekkinud seisukorrale.

Neid põhjusi leidub parajasti sel määral, et praegust arvamiste lahkuminekut mõista; nende põhjuste s. o. meie „vahetu ümbruse“ selgitamine on möödapääsmatu, et leida õige seisukoht põhilaskeviisi küsimuses. F. P.

## Õhukaitsest R.K.K.A. jalaväes.

Väeosade lahinguliste tegevuste julgestust käsitledes N.-Vene välimäärustik (PU 29) tähendab, et õhukaitse kaasaja sõjatingimustes omab eriti suure tähtsuse, mispärast kõik juhtid seda igas lahingulolukorras peavad kasutama. Ühes õhuvaatlusega, pidades silmas moondamist ja hajutatud paigunemist, väeosad peavad organiseerima tulekaitse, mille moodustavad: lennukitevastane tuli (zeniit-suurtükid ja zeniit-kuulipildujad) ja jalaväe tuli.

Lähemalt jalaväe seisukohast küsimust käsitleb jalaväe-eeskiri II osa (§§ 174—181). Siin rõhutatakse, et jalavägi peab valmis olema vastase lennukite kohtama igas seisukorras, igal päevaajal; ainult udune ilm ja osalt õõ võivad vastase lennukite tegevust raskendada. Seepärast eeskiri kohustab kõiki üksuste ülemaid igasuguses olukorras koostama kaitsekava vastase lennukite vastu, milles oleksid ette nähtud:

- a) varjumis- ja moondamisviisid,
- b) õhuvaatlus,
- c) abinõud vastase lennukite tagasitõrjumiseks tulega, ja
- d) õhualarmi signaal ja mida iganes selle signaali kohaselt peab tegema.

Mis puutub jalaväe tule organiseerimist õhukaitseks, siis arvatakse, et jalavägi võib ja peab ise oma jõudude ja abinõudega võitlema lennukitega, kes allpool 1000 m lendavad, — suurtükiväe kaasabi arvestamata.<sup>1)</sup>

Sellekohasteks abinõudeks on: 1) raskek kuulipildujad, 2) püssid ja 3) kuulipildujad.

R. kuulipildujate ülesanded ja tegevus õhukaitseks on ette nähtud „Juhendis tulistamisõppeks r. kuulipildujatest õhumärkide pihta“.<sup>2)</sup> R. k. on parim jalaväerelv õhukaitseks (varustatud spetsiaal sihtimisabinõudega). Normaalselt neid kasuta-

takse gruppidega, arvult 4—6, asetatud vähemalt 3-e punkti, et saavutada risttuli. Kuna on tähtis, et tuli avatakse kohe vastase lennuki ilmudes, siis seda peab tagama pidev õhuvaatlus.

R. kuulipilduja kasutamine rännakliikumise ja lähenemise ajajärgul teostub kahel viisil, olenevalt sisseseadest. Kaarikutelt tulistamise sisseseade olemasolul lennukivastased grupid liiguvad koos pataljoni peajõududega, tulistades vajaduse korral kaarikutelt. Selliste sisseseadete puududes lennukivastased grupid määratakse kahekordses koosseisus ja liiguvad edasi hüpätena, kordamööda. Alati need tegevused peavad olema kokkukõlastatud õhuvaatluspostide tegevusega.

Arvestades asjaolusid, et, ühest küljest, mitte alati pole võimalik koondada antud punktidesse vajalikku r. k. arvu, teisest küljest — et praegusaja lendurid kasutavad võitluseks maapealse vastasega uusi võtteid, nimelt tulistamist ja pommitamist isegi kõige madalamatel kõrgustel (10—50 m horisondilt), siis r. k. kasutamine sageli võib osutada raskapäraseks ja teda tuleb asendada kerge kuulipildujate ja püssidega. K. kuulipildujad ja püssid võivad mõjuvalt osa võtta 400—500 m kõrgusel lendavate ja madalamale laskuvate lennukite tulistamisest. Täienduseks r. k. kasutamise juhenditele RKKK jalaväe ja soomusjõudude inspeksioon pani möödunud aastal maksma „Juhatused lennukite tulistamiseks püssidest ja k. kuulipildujatest“.<sup>3)</sup>

<sup>1)</sup> RKKK jalaväeorganisatsiooni üksikasjad v. „Sõdur“ nr. 25/26 — s. a.

<sup>2)</sup> Руководство по обучению стрельбе из станковых пулеметов по воздушным целям (ГУ—РККА 1928).

<sup>3)</sup> Указания для стрельбы по самолетам из ружей и ручных пулеметов. С. Тихменев. Госизд. 1929.

Need juhatused arvestavad eriti püssituld, kuna k.-k. enamaljaol juhtumitel on seotud maapealsete märkide tulistamisega ja nad on ka rasked, et tulistada kiirelt ilmuvaid, madalaid õhumärke. Seepärast õhukaitseks võib määrata ka laskurjagusid. Tulistamine püssidest sünnib laskur-gruppidenä, mitte vähemas kui ühe jao suuruses koosseisus (ka jalaväemäärustiku järele see on lubatud vaid tervete jagudena) või zeniittulistamiseks ette nähtud paaris-sniperitega (2—3 paari laskur-rühma kohta). Viimastest üks on laskur-hävitaja, teine — vaatlaja. Tuli lennukite pihta avatakse, reeglina, jao- või rühmajuhhi käsikluse või leppemärgi jä-

rele. Viimati nimetatud juhatused on maksma pandud kogemuste kogumise korras; nende otstarbekohasust kontrollitakse väeosades rügemendi- või pataljoni juhi erilisel järelevalvel.

Nagu eelöeldust näeme, N.-Vene väejuhhi õhukaitseks püüavad ära kasutada maksimum võimalusi. See väärneb erilist tähelepanu, sest siin astutakse samme jalaväetule igakülgseks organiseerimiseks nii, et see võimalikus tulevikusõjas tagaks jalaväe enesekaitse õhuvaenlase vastu.

Jalaväetule tehnilise organiseerimise üksikasju küllaldaselt valgustavad joone all märgitud käsiraamatud.

A. K.

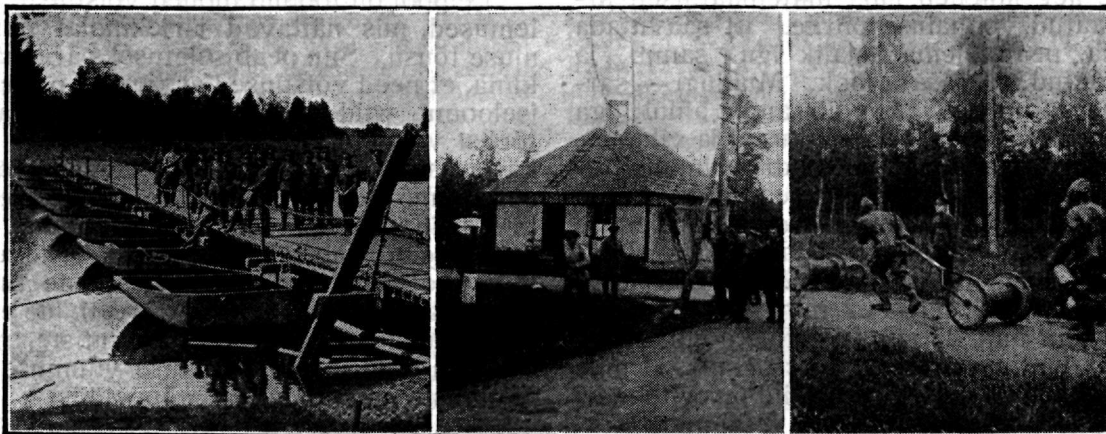
## Jnseneriväe laagrist Jägalas.

### Sisemised erialalised võistlused laagris augustis 1930.

Terve Jägala inseneriväe laager on nii pühalikult asjalik, nii väga pidulikult tõsine suursündmuse eel. Paistab, et ka muidu vähekeselt kergemeelsed lõbusad lehtpuu-põõsad ja vallatud kadakad on nakatunud sellest pidulikust asjalikkusest, rääkimata alati suursuguselt tõsistest määndidest.

ta töö, — nimelt juhtidele. Ei saa ju teadmisi, oskust ja osavust noppida puust või võtta varmast, neid tuleb koguda suure hoole ja visadusega. Võistluses avaldub, kas sõber pole siiski suutnud rohkem; võistlus võib olla kroonib tema saavutised võiduga. On põhjust ärevuseks rohkem kui mõnel vähema tähtsusega võistlusel.

Võistlejaid on palju, sest võistlused on väga mitmekesised — rühmadele, mees-



Jägalas suvel 1930.

Ei sobiks rääkida ärevusest, sest ärevust pole näha; kuid ta peaks ikkagi ka olema, sest on ju võistlused — erialalised sisemised võistlused.

Tänane päev otsustab rohkem, kui esialgu ehk paistab — kaalul on palju — mitte ainult meeste isiklik tublidus, ent ka aastase töö väärtus. Rohkemgi kui ühe aas-

kondadele ja üksikuile ning haaravad kõiki inseneriväe erialasid. Peaaegu kõik laagrisviibivad võtavad osa võistlustest ja diviisidest on tulnud võistleva üksikuid, kes komandeeritud üksuste juure erialalisele teenistusele. Pealtvaatajaid on üpris vähe võrreldes võistlejate hulgaga.

Vahekohtunikkude märguanne. Vaik- selt asuvad mehed materjalide virna juure. Sõnatult hakkab keema töö; kostavad vaid üksikud käsklused. Kiirelt tekivad raske silla toed — pukid. Nad liiguvad jõe, asuvad korralikult kohale, talad ronivad peale ja sillutus voolab taladele.

Nõutud võistluse ülesanne on täidetud. Aeg — 2 tundi ja 9 minutit. 13 minutit hiljem on omaga valmis ka võistleja. Ent aeg üksi ei anna veel võitu. Komisjon hindab iga puru ja liigutust ja annab oma otsuse punktide järele. Need mehed võiks ju selle töö valmis „loputada“ kiiremaks, aga töö peab olema laitmatu igati. Raske sild — see on pioneeri raskem ülesanne, nii ütelda — magistri-töö.

Hoopis elavamalt pilti pakub kiirsilla ehitamine. Samuti vaikselt asutakse tööle ja see käib kähku, nagu tsirkuses; silla ots läheb vette ja hakkab ujuma, alatasa kasvades tagant ning 7 min. 11 sekundiga jõuab vastaspoolsele kaldale. Võistleja on valmis 30 sekundit hiljem.

Muidugi on „kuri“ hindamise komisjon jällegi ametis punktide „küpsetamisega“.

Sama pakuvad traattökete ehitamise võistlused. Maa seest tekib tõkke ots ja venib kiiresti pikemaks ja pikemaks. 100 m normaal-tõket on valmis 12 min. 45 sekundiga. See kõik vähemagi häireta, kostavad vaid suurte paukarite loetud tuimad mürtsud. Aga ometi on töö 42 inimest. See aeg läheneb juba matemaatiliselt arvestatud võimaluse piirile. Et saavutada seda, peab olema asjalik iga samm ja kaalutud iga vasara löök. Muidugi — sarnase töödistsiipliini võib anda ainult iga mehe suur võidu tahe, oskused ja vilumus.

Kujulka pildi alalise kaadri võimete arenemisest annavad võistlused, mida peetud korduvalt ja selletõttu avaneb võrdlemise võimalus. Näriteks normaal-tõkke ehitamise paremad ajal olid 1928. a. — 29 min. 30 sek., 1929. a. — 22 min. 40 sek. ja tänavu 12 min. 45 sek.; kiirtõkke ehitamisel vastavalt aastatele 24 min. 20 sek., 21 min. 20 sek. ja 14 min. 20 sek.; sild pukk-tuge del — 3 t. 37 min. 55 sek. ja 2 t. 09 min.; kiir- sild — 9 min. 30 sek., 14 min. 30 sek., ja 7 min. 11 sek.; raadiojaama ülesseadmine — 8 min. 15 sek., 13 min. 42 sek. ja 7 min. 45 sekundit.

Nendest võrdlustest paistab selgesti alalise kaadri mõju vahelduva (ajateeni- jate) võimete tasapinnale. Ühtlasi kõnele- vad nad töö juhtimise ja organiseerimise oskuse tähtsusest. Võrreldes üksikvõist- lejate võistluste saavutisi — nagu töö mor- sel, raadiogramme edasiandmine — vas-

tuvõtmine jne., paistab silma, et siin saa- vutiste tasapind oleneb peamiselt võistle- jate isiklikest omadusist. Keskmine pa- rem tasapind neil aladel on saavutatud võistlustel juba varem, hiiilgesaavutised on vaid erandid — üksikud üleshüpped üldi- sest tasapinnast.

Eriiselt tuleks märkida tänavust side- koerte võistlust. Läänud aastal täitsid üles- ande (ujuda üle jõe, viia sõnumik 1 km kaugusel olevale postile ja tuua vastus) täielikult ainult kaks koera ajaga 9 min. 59 sek. ja 22 min. 16,8 sek., kuna tänavu sama ülesande täitsid täielikult 5 koera ajaga 5 min. 25 sek. — 10 min. 10 sek. vahel.

Selline suur hüpe paremusele tunnistab ka kaadri arenemist. Sidekoerte kasvata- mine on meil alles noor eriala, kogemusi ei olnud, teadmised värsked. Võistlused tun- nistavad, et kaader töötab hoolega, on suutnud koguda juba tarvilikud teadmised, omab kogemusi ja vilumuse.

Rahuldavat edu näitasid võistlused sõ- jagaaside hävitamises, kus võistlejad teot- sesid Sg torbiik-ülikondades ja neutralisee- risid gaasitatud alasid rullikutega (lubjapuistamise trumlid).

Sisemised erialalised võistlused, kui neis ei mända liialdusteni, on kõikjal oman- danud eluõiguse. Nad on avaldanud ergu- tavat mõju õppetöele.

Eelpool on toodud mõned võistluste tu- lemused, mis näitavad järjekindlat pare- muse tõusu. Siin peab seletuseks ära mär- kima, et need võistlused ei kannud paraadi iseloomu, vaid väljendavad meeskondade tõelisi võimeid, sest võistluste kava oli kätte saadetud väeüksustele vaid vähe aega enne võistluste tähtpäevi, nii et eri- line drillimise aeg võistlusteks puudus.

Teiseks peab tähele panema, et tegeli- kult kaotajaid ei olnud: võistluste tule- muste tasapind on tõusnud kiiresti, üle eel- miste aastate paremate saavutiste, mis tunnistab üldist edu erialalise vilumuse ja teadmiste omandamisel ja õppetöös.

Inseneriväe Jägala laagri külastaja ei saa mööduda tähelepanematult ka laagrist enesest. Aastate eest oli see soomülgas, kus kesksuve ajal tõusis pori üle saapa- sääre, mätastel kasvasid kidurad põõsad ja männikesed. Nüüd on teostatud eeskujulik kuivatussüsteem, rajatud uhked teed, kas- vama pääsenud puud ja üles kerkinud nä- gusad ehitised, sadama-sillad jne. Eks kõnele see kõik tööst ja edasipüüdmisest.

H. S.



## Kindral F. Foch'i tegevusest Marnelahingus.

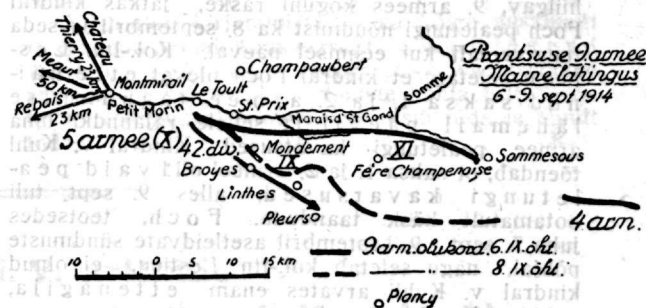
Prantsuse vastmoodustatud 9. armee ja selle juhi kindral F. Foch'i tegevus Marnelahingus 6.—9. sept. 1914. a. on kõitnud sõjaajaloolaste tähelepanu. Marnel olevat andnud sõjakunsti professor Foch suurima õppetunni; seal septembris 1914 olevat leidnud Fochi sõjateaduslikes töödes esitatud mõtted realiseerimist.<sup>1)</sup>

Prantsuse Kõrgema Sõjakooli sõjaajaloo professor kol.-lt. Lestien on „Maailmasõja ajaloo ajakirjas“ — „Revue d'histoire de la guerre mondiale“ — hiljuti avaldanud artikli (hiljem välja antud ka brošüürina) „L'action du général Foch à la bataille de la Marne“ (Kindral Fochi tegevusest Marnelahingus). See brošüür autori suure erikaalu tõttu sõjaajaloolistes küsimustes väärib tähelepanu. Saksa väljapaistev töömees Maailmasõja ajaloo alal reserv-kindral v. Kuhl toob kol.-lt. Lestien'i brošüüri kohta „Militär-Wochenblatt'is“ märkmeid.<sup>2)</sup> Reserv-kindral v. Kuhl märkmed väärivad tähelepanu mitte ainult selguse ja kainuse tõttu, vaid ka sellepärast, et v. Kuhlil kui Saksa 1. armee staabi ülemal Marnelahingus 1914. a. on asjaolude valgustamiseks ette tuua mõningaid uusi andmeid. Toome allpool kokkuvõetult mõned v. Kuhl arvustavad märkmed rööbiti kol.-lt. Lestien'i brošüüris avaldatud mõtetega.

29. aug. 1914. a. asus kindral F. Foch Prantsuse 4. ja 5. armee vahel teotseva väekoondise juhtimisele. See allus alul 4. armeele, kuid vähe enne Marnelahingut nimetati ümber 9. armeeks ja koosnes: IX ja XI väekorpusest, ühest Marokko diviisist, 42. jalaväe diviisist, kahest reserv diviisist ja 9. ratsa diviisist. Kirju koosseis; visalt võidelnud vastasega; kannud palju kaotusi; taandumisel moraal kõigutatud. Eriti oli märgata moraali langust reservdiviisides. Marnelahingu alul asusid 9. armee osad Fère Champenoise raionis Sommesous ja Le Thoult'i vahelisel laial rindel, ähvardatud sakslaste läbimurdelt. Vasemal teotseval prantsuse 5. armeel olevat möödunud õnnetute „piiriäärsete“ ja taandumislahingute tõttu üldine olukord olnud samuti raske. Et 9. armee 6. sept. olukorra raskustele vaatamata uuesti suures ulatuses võis alata pealetunges, selles peitvatki kindral F. Fochi suured sõjamehe ja juhi omadused, kinnitab kol.-lt. Lestien.

Peatume lahingu käigul. 6. septembriks saadud korraldustel pidi 9. armee parem tiib, XI väekorpuse, leppima kaitse tegevusega põhja- ja kirdepool Fère Champenoise'i Somme'je joonel, et kooskõlastada tegevust paremal teotseva 4. armeeaga, mis oli asunud kaitsele. Keskel — Saint Gondi soode piirkonnas — IX väekorpuse pidas vastast edukalt kinni, olles valmis ise alustama pealetungi; vasakul tiival pidi 42. diviisi alustama pealetungi koos 5. armeeaga (5. armee koosseisu kuuluva X väekorpusega). 6. septembril siiski ei suudetud alustada pealetungi IX väekorpuse poolt, sest tal oli tegemist, et vaevalt käes hoida Saint Gondi soode lõunapoolseid kaldaid. 42. diviis samuti ei saanud alustada pealetungi, sest tal tuli oma tegevus kooskõlastada kaitsele asuva 5. armee parema tiivaga.

6. septembril 9. armee paremal tiival oli XI väekorpuse sunnitud loovutama Somme'je kaitseleini. Selles olukorras kindral Foch informeeris vägesid teadetega, et 5. armee on asunud kaitsele mitte vaenlase ülejõu survele, vaid vabal tahtel, et ära oodata inglaste kohalejõudmist ja anda aega prantsuse 6. armeele edasijõudmiseks Montmirail ja Château-Thierry suunas.



Seega Marnelahingu algus 9. armeele ei olnud kuigi lootusrikas. Seda enam, et 4. ja 9. armee vahele oli tekkinud kartustäratav ca 30-kilomeetriline lävi (löhe), mille sulgemiseks polnud käepärast jõude. Tekkinud lävi likvideerimiseks määratud XXI väekorpuse oli Vogesidest saadetud teele, kuid võis jõuda päralt mitte enne 8. septembrit. Sellele raskele olukorrale vaatamata kindral Foch 7. septembril otsustas teotseda pealetungides. XI väekorpuse vähemalt omal vasakul tiival pidi pealetungima, et kaasa kiskuda aktiivseks tegevuseks IX väekorpuse paremat tiiva. 42. diviisilt nõuti senise ülesande täitmist — jätkata koos 5. armeeaga pealetungi, sest üldine olukord olevat soodus: inglased ja 6. armee, tungides sakslaste tiivale, liikusvat edukalt Rebaix ja Meaux suunas.

Pealetungiks kõige vähem soodustatud XI väekorpusele anti pealetungi ülesanded, näidates talle märgid kaugel vaenlase asetuses. v. Kuhl arvates olevat kindral Foch XI väekorpuse suhtes toiminud olukorras vastaselt. Igatahes kõik olukorra elemendid (vastane, omad jõud, maastik) olevat kõnelnud pealetungi vastu. Ja tegelikult ei suudetudki alata pealetungi ei XI ega IX väekorpuse rindel; vaevalt suudeti käes hoida asukohti. Et 9. armee ei taandunud, tuleb lugeda edukaks, ja kol.-lt. Lestien'i arvates olevat kaitse edu mõjutanud Fochi pealetungi käsud. v. Kuhl arvates aga oleks kava kindel kaitse 9. armee paremal tiival rohkem vastanud olukorrale, vähem nõudnud ohvreid ja vähem seotud riisikoga kui olukorravastased pealetungikatsed. Foch ei olevat arvestanud oma armee parema tiiva tõsist ohtu. Ta tähelepanu oli pöördud vasakule tiivale, kus ta, tahtes toetada 5. armee pealetungi, püüdis käes hoida St. Prix'd maksu mis maksab.

Kol.-lt. Lestien väidab, et selles ei olnud erilist ohtu, kui 9. armee parem tiib taandus ja lävi 9. ja 4. armee vahel suurenas: „Kuigi 9. armee parema tiiva rinne oleks sunnitud olnud pöörduma põhjast itta, siis oleks sellest suurem oht kujunenud mitte 9. armeele, vaid vaenlasele.“ Kindral v. Kuhl näeb niisuguses väites suurt eksimust. Kindral Foch olevat 7. sept. oma armees loonud

<sup>1)</sup> René Sauliol „La grande leçon“.

<sup>2)</sup> „Militär-Wochenblatt“ nr. 15 — 18. okt. 1930 — artikkel „General Foch in der Marneschlacht“.

meeleolu, opereerides ebaõigete andmetega, kui ta kõneles prantslaste edust saksa 1. ja 2. armee vastu. Kas oli ta ise valesti informeeritud üldisest olukorrast, mis vähe usutav, või maalises teadlikult pildi soodsast olukorrast langenud meelega tõstmiseks. Viimane võte on hea, kuid ainult teatud piirini ja võib muutuda väga ohtlikuks levitajaile, kui on mindud üle lubatud piirist. Tõelik olukord oli 9. armee paremal tiival 7. septembril katastroofiline.

Kuigi prantslaste olukord 7. sept. ei olnud kuigi hiilgav, 9. armee koguni raske, jatkas kindral Foch pealetungi nõudmist ka 8. septembril ja seda tungivamalt kui eelmisel päeval. Kol.-lt. Lestien seletab, et kindral Foch olevat ettenäinud saksa 1. ja 2. armee taandumise lähemal päeval ja sellele rajanudki oma armee pealetungi kavatsused. Kindral v. Kuhl tõendab, et saksa 1. ja 2. armeel olid vaid pealetungi kavatsused, alles 9. sept. tuli ootamatult käsk taanduda. Foch, teotesed juba 7. sept. 9. septembril asetleidvate sündmuste põhjal, nagu seletab kol.-lt. Lestien, ei olnud kindral v. Kuhli arvates enam ettenägija, vaid selgeltnägija.

8. septembril Foch olevat pettunud põhjalikult omis kavatsuses, nagu mõõnvat ka kol.-lt. Lestien oma brošüüris, sest pealetung 9. armeel nurjus. Vaenlane koguni viskas korratusse sattunud XI väekorpuse 6—8 km lõunasse ja vallutas Fère Champenoise'i. Näis nagu kindral Foch ise oleks ülestunnistanud oma valeotsuse, et tegevuse raskuspunkt ei ole 9. armee vasakul vaid paremal tiival, eriti pärast seda, kui 9. armee paremat tiiva kattev ratsadiviis taandus ja vaenlane ähvardas armee paremat tiiva sissepiirata. Foch pöördub 4. armee ülemale poole, paludes saata abiks Vogesidest teele saadetud XXI väekorpuse. Kuid XXI väekorpuse ei ole veel jõudnud kohale, 4. armee ülem ei suuda anda tarvilist abi ka omalt poolt, sest ka 4. armee vasak tiib on kahe päeva jooksul olnud vastase tugeva surve all taandumas.

Prantsuse 5. armee ülem kindral Franchet d'Espérey on valmis aitama 9. armeed, alustades 5. armee paremal tiival pealetungi Champagne'ri suunas, et sellega soodustada olukorda 9. armee paremal tiival.

Oma armee parema tiiva päästmiseks tarvitab kindral Foch jälle vana retsepti — pealetungi. Viimase reservis oleva brigaadi annab Foch XI väekorpuse ülema käsutada, tehes väekorpusele ülesandeks Fère Champenoise tagasi võtta. XI väekorpuse ei suutnud täita ülesannet. „Olukord olevat muutunud tõsiseks,“ väidab kol.-lt. Lestien.

8. septembri õhtuses kokkuvõttes kindral Foch märgib: „Saksa väekoondised, mis asuvad 9. armee vastu, tungivad eilsest alates ägedasti peale eesmärgiga kaitsta oma 1. ja osalt 2. armee taandumist.“ Legend, mida koguni ametlikult ja akadeemiliselt olevat levitatud, lõpetab Fochi 8. sept. õhtuse kokkuvõtte: „Mu parem tiib on sisse muljutud, mu vasak tiib annab järele, kõik on korras: tungin peale.“ Kindral v. Kuhl leiab olevat ülekohtuse seada kindral Fochi 8. septembri õhtul sellisesse teatralisesse poosis. Kindral Foch olevat hinnanud olukorda kainele ja oma ettekande lõpetanud (nagu tõendavad ka arhiivmaterjalid) 8. sept. kokkuvõttes: „... olu-

kord on sellepärast väga hea, et 9. armee vastu sihitud pealetungid on nähtavasti vaid abinõuks katta Saksa vägede parema tiiva taandumist.“ 8. septembri kokkuvõtetest ilmneb siiski, et kindral Foch täie teadmisega arvestas Saksa vägede parema tiiva taandumist kas ettenägijana või selgeltnägijana...

Kindral v. Kuhli arvates olevat kindral Foch end selles küsimuses teadlikult petnud. 9. septembriks antud käsus on Foch oma parema tiiva suhtes vähem nõudlik: XI väekorpuse saab käsu käes hoida positsioonid. Vähe sellest, Foch otsustab ähvardatud paremat tiiva kõvendada. Kuid pole enam reserve. Pealetungikatsetel on reserveid ära kasutatud. Ta otsustab teostada manöövrit (mis hiljem on saanud suure ülistuse osaliseks) ja nimelt: vasakult armee tiivalt vaenlastest lahti kiskuda oma parim — 42. — diviis ja sellel piki 9. armee lahingurinnet kaudu Broys, Linthes lasta marssida Pleurs'i, et jatkata Fère Champenoise vallutamise katseid. Kindral Foch pöördus kindral Franchet d'Espérey poole, paludes 5. armee parema tiiva osade tegevusega vabastada rindelt 42. diviisi. 5. armee ülem saadab oma X väekorpuse 9. sept. oma naabrile, 9. armeele, abiks ilma pikema jututa, mis on liigutatav ja õpetlik näide sõjaväelisest heanaaberlikkusest, seltsimehelikkusest, omakasu huvide puudumisest ja tõsisest arusaamisest üldolukorrast. (Tuletagem meelde Lodzi operatsiooni nov. 1914. a. ja vene kindralite „kooskõlastatud“ tegevust! V. „Sõdur“ nr. nr. 41/42 — 1930. K.)

Kol.-lt. Lestien nimetab 42. diviisi manöövrit julgeks. Vaevalt võivat seda seada eeskujuks, arvab kindral v. Kuhl, sest loomulikus olukorras oleks olnud raske 42. diviisi välja kiskuda lahingust; polnud tagatise, et IX väekorpuse teesti suudab pidada kinni vastase edasitungi, kuni teostub seljataguses 42. diviisi manööver; 42. diviisi manööver osutunud üleliigseks, kui vastane oleks vahepeal suuresti tagasi surunud XI väekorpuse.

Tegelikult 42. diviis vabanes lahingust raskusteta; vahepeal olid aga Marokkodiviisi osad tagasi tõrjutud Mondement'i juures; XI väekorpuse täiesti purustatud, ta neli diviisi peatamatult taandumisel; selle taandumise tuhinast nakatuvad IX väekorpuse paremtiivsed osad. Kindral Foch oli juba päev varem viinud oma peakorter Pleurs'ist 15 km lõunasse — Plancy'sse...

42. diviisi määratud kohta jõudmiseni püüab Foch tõsta oma vägede meelega kõiksugu abinõudega, ühtlasi iseloomustades vastast väsinuna ja segipaisatuna. Foch olevat näidanud siin väejuhi tõsist meelegindlust, mida tunnustamast ei saa keelduda ka vastane. Kuid kõik see ei oleks päästnud 9. armeed, kui saatuslik asjade kõik ei oleks sakslasi sundinud katkestama pealetungi.

42. diviis olevat saabunud kohale hilja, kuigi olemas legend ta imettegevast lahingutegevusest: kiirmarsil jõuab ta peale lõunat XI väekorpuse paremale tiivale, lippude lehvides tormab lahingusse ja viskab sakslased tagasi kaudu Fère Champenoise, kus kaotus muutub hiilgavaks võiduks. Kol.-lt. Lestien ei poolda legendi. Ta mõõnab, et 42. diviis hilines; jalavägi ei saanud osa võtta lahingust; tagasitõmbuvat vastast jälitati kahurtulega. Saksa 2. armee ülem kindral v. Bülow, arvestades armee ebaedu paremal tiival

juba 9. sept. ennelõunat, oli otsustanud taanduda ka Fère Champenoise piirkonnas. 42. prantsuse diviisi manööver ei saanud enam mõjutada seda otsust.

Sõjas on õiguse mõõtjaks võit, — kuid ainult võitlevatele pooltele, mitte erapooletule arvustajale. Kindral Fochi meelekindlust Marnelahingus tulevat tunnustada, kuigi võit Marnel ei olenenud sellest. Tema õhutamist pealetungiks, kui olukord selleks sugugi ei andnud õigustusi, loeb kindral v. Kuhl ebaõigeaks, sest sõna „pealetung“, kui seda ka tarvitada üliinnukalt, ei soodusta veel võitluse käiku, kui puuduvad reaalsed elemendid edukaks pealetungiks.

Strateegiliselt (operatiivselt) olevat kindral Foch Marnelahingus sept. 1914 (samuti mais 1918) olukorda hinnanud valesti: 9. armee tegevuse raskuspunkt polnud vasakul tiival, nagu olid algu-

ses asetatud armee jõud, vaid armee paremal tiival, kus tekkinud lävi oleks võinud tuua 9. armeele hävingu ja kus vastuabinõud kriitilisel momendil hilinesid. 9. armee purunemine oleks saanud saatuslikuks tervele rindele, poleks saksa 2. armee „õigeaegselt“ pöördunud tagasi.

Kindral Fochi lahingukäsud olevat Marnelahingus laitmatud sisult ja vormilt: alluv sai täpsa ettekujutuse mis talt nõuti, mis tal teha. Foch olevat osanud oma isikuga oma tahet kanda alluvatele, mis edukaks juhtimiseks tähtsamaid tegureid.

Sõjaajaloo kirjutamisel — ka kõige ausamailt ja erapooletuimalt kaasaegselt — sageli legend valitseb tõelisust, seepärast on vastasepoole arvustavad märkmed sündmuste kohta eriti huvitavad kolmandale poolele, kes otsib tõde ja ainult tõde.

K.

## Vastuseks H. V. artiklile

### „Seljataguse“ ja „turgutamise“ selgituseks.\*)

Märkus: Avaldatakse lühendatult. Toim.

Minu ettepaneku kohta („Sõdur“ nr. 37/38) — „seljataguse teenistuse“ asemel „turgutamine“ ehk „turgutusteenistus“ — võtab sõna H. V.

Minu arvates sõna „teenistused“ prantsuse „service“ mõttes, meile ei taha hästi sobida, sest sel sõnal on nii kui nii juba palju tähendusi. Meie vajame kas hoopis uut sõna, nagu seda on minu poolt ettepanud „turgutamine“, või kui seda ei suudeta hankida, siis vähemalt ikkagi mingit epiteetit sõna „teenistuse“ juure (nagu see esineb praegu tarvitusel olevas üteluses „seljatagune teenistus“).

H. V. väide, et üldse pole vaja selle mõiste jaoks üld sõna, põhjeneb nähtavasti arusaamatusel. Koerad, kassid, hobused, lehmad, lambad, kitsed, sead jne. on omaette loomad ja vägagi erinevad üksteisest, ometi ei hakkaks keegi sellepärast tõendamata, et sõna „koduloomad“ oleks ülearune!

Samasugusel arusaamatusel näib põhjenevat ka H. V. teine väide. Nimelt kirjutab H. V.: „Arstide, intendantide, transportohvitseride ja teiste nimetamine „turgutusohvitserideks“ tundub üleliigsena,

selle kollektiivnime järele ei näi olevat kuigi suurt vajadust. Oleks selgem ja arusaadavam, kui me neid mitmesugustel erialadel teotsevaid ohvitseride nimetaksime nende oma nimedega.“

Kui meil on olemas „rivi ohvitserid“, milks ei peaks meil siis olema ka „turgutusohvitserid“ ja „staapide“ ehk „juhatusohvitserid“. Kahtlemata on ju alati selgem ja ei võimalda kellelegi mõistest teisiti aru saada, kui seda on mõeldud see viis, kus üldmõiste asemel alati üles loetakse üldmõiste konkreetseid algemendid, kuid see tee on pikk ja tülikas. Sellepärast kultuurkeeled paratamatult järjest suurendavad oma abstraktsete sõnade tagavara.

Sein olid meil olemas sõnad sanitaar-„teenistus“, varustuse-„teenistus“ (ehk lihtsalt varustamine), transpordi-„teenistus“ jne., ja nende ning nendelaadi teiste kõigi „teenistuste“ või „abiteenistuste“ üldmõistena olime sunnitud parema puudumisel tarvitama ütelust „seljatagune teenistus“ (ka „seljataguse teenistus“). Minu poolt ette pandud sõna „turgutus-teenistus“ ehk lihtsalt (kaitsevää) „turgutamine“, kui uus ja kulumata sõna, on keele kerguse, ilu ja isegi täpsuse mõttes igatahes sammuks edasi. Muidugi ettepanud sõna enese kui miisuguse kohta võivad ja arvamisid lahku minna.

J. Org.

\*) „Sõdur“ nr. 41/42, lk 1228.

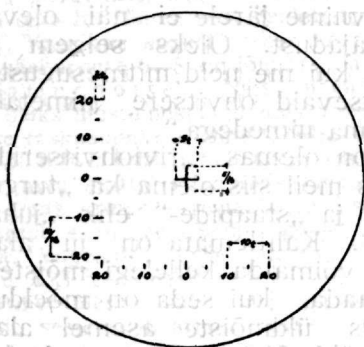
# Õhingkõrguste täppis mõõtmine käärpikksilma abil.

R. Ustal.

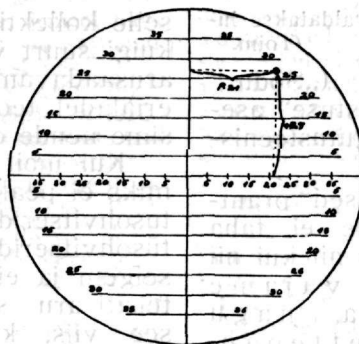
Patareid on meil varustatud käärpikksilmadega S. F. 14, kuid okulaarjaotised on mitmesugused (vt. joonis 1 ja 2, viimasel on jäetud ära lüüsi graduaatsioon). Mõnigi suurtükiväelase arvutamine, nagu vastaks käärpikksilma (okulaarjaotis nagu joon. 1.) vertikaallimbi jaotis tuhandikkudele ( $\frac{1}{6400}$ ) pole õige, vaid jaotised vastavad kuueistkümnendikkudele ( $\frac{1}{16^\circ}$ ) ning vertikaaltrumm on jagatud  $\frac{100}{16}$ -sse, mis võrdne 110 t; okulaari horisontaaljaotis aga vastab tuhandikkudele. Käärpikksilmad, millede okulaarvõrk on nagu joon. 2, on n. n. lüüsi võrguga käärpikksilmad, millel kõik jaotised on tuhandikkudes.

gus (käärpikksilma risti vertikaaljoon asetada õingule) otsekohe okulaarjaotisel; näiteks: + 27/16. Leitud seade (mis vastab õingu ülemisele servale) ongi õige kõrgusenurk, mille suurusega tuleb opereerida õhingkõrguse arvutamisel vaatluspunkti horisondist. Tervel mõõtmise ajal peab aga loemull asuma keskel. Horisontaalseade loetakse horisontaallimbit.

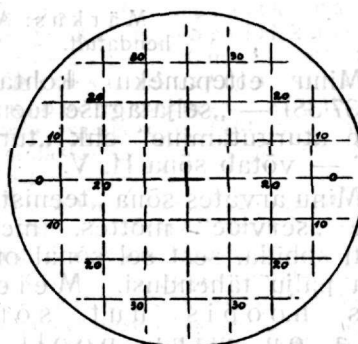
Kui kõrgusenurgad ületavad piiri  $\pm 30/16$  või  $\pm 30$  t, toimida järgnevalt: Pöörata käärpikksilm õhingute raiooni; nähes õhingut lugeda selle horisontaal- ja vertikaalasend okulaarjaotisel, näiteks par. 21, + 27 t (joonis 2), ja järgnevalt horisontaal- ja vertikaallimbi seaded, näi-



Joon. 1



Joon. 2



Joon. 3

Õhingkõrguste mõõtmisel tuleb pida alati silmas, missuguste okulaarvõrkudega käärpikksilmad on varustatud sest vastasel korral võib saada tunduva vahe. Kui näiteks tegelik kõrgusnurk on + 32/16 ja vaatluskaugus = 4000 m, on õhingkõrgus vaatluspunkti horisondist  $32' (4.1,1^*) = + 141$  m; kui aga oletada, et kõrgusenurk vastab + 32 t, siis on õhingkõrgus vaatluspunkti horisondist  $32.4 = + 128$  m; vahe oleks seega tervelt 13 m, mis tunduvalt mõjub lõpptulemusele.

Kui kõrgusenurgad ei ületa  $\pm 30/16$  või  $\pm 30$  t, on kõige otstarbekohasem mõõta neid järgnevalt: Võtta vertikaallimbi osuti vastu „horisontaalasendi seade“ (selle tähendus vt. edasi), asetada loemull keskele ja lugeda õhingupunkti kõr-

teks 61—70 ja + 0—20. Vaatluspunkti telefonist märgib mõõdukausta (vt. lisa 1) kõik vaatleja poolt loetud seaded. Patareiülemale või lahenduspunkti teatada ainult ühed horisontaal- ja ühed vertikaalseaded, näiteks 61—91, + 0—47. Patarei- või spetsik-do ülem peab õige kõrgusenurga saamiseks parandama vaatluspunkti antud vertikaalseadet „loeparanduse“ võrra (v. t. allpool). Kui see näiteks — 0—02, on lõplik kõrgusenurk võrdne + 0—45.

Komandode edasiandmine ja seadete teatamine.

Et eellaskmine toimuks kiirelt ja takistusteta, peavad kõik asjaosalised pihlikult pidama kinni rääkimisdistsiplinist.

Patareiülem, olles jõudnud lõpule laskmise ettevalmistusega laseb vaatlejatel kontrollida alussuunda ja annab neile las-

\*)  $1/16^\circ$  vastab 1000 m kaugusel 1.095 m ja loetakse ümmarguselt 1,1 m.

keplanšeti abil umbkaudsed vaatlussuunad õhingutele.

Et hoida alaliselt tuld oma käes, annab patareiuülem iga lasu kohta komando: tuld! (mitte näiteks: „kuus mürsku!“). Komando järele „tuld!“ teatatakse vaatluspunktidele näiteks: „Tähelepanu! lask nr. 7!“, ning silmapilgul, kui mürsk on lastud välja — „Tuli oli.“

Kui õhing on vaatluspunktidest nähtud (esimest õhingut peavad vaatlejad vaatlema palja silmaga ja juhtima järgnevalt toru otsekohe õingule), teatavad nad varemalt kindlaksmääratud järjekorras: „Must!“, „Sinine!“ — See tähendab, et mõlemad on õhinguid näinud. Sellepeale annab patareiuülem patareile komando: „tuld“ ja vaatluspunktidele „tähelepanu nr. 8!“ Kohe selle järele küsib patareiuülem: „Must — andmed?“ — millepeale must teatab näiteks: „61 — 91, + 47“; siis: „Sinine — andmed?“ — jne.

Võib esineda, et andmete edasiandmisel teatatakse patareist: „Tuli oli“. Nii-sugusel korral tuleb see komando anda otsekohe edasi vaatluspunktidele.

Andmete edasiandmisel ülaltoodud viisil ei tohiks kunagi esineda segadusi, sest ajal, kui patareiuülem küsib vaatluspunktidelt andmeid, on telefonist juba ammu kirjutanud need üles ja vaatleja on valmis järgmise õhingu sälkimiseks (oodates komandot „tuli oli!“).

Võib juhtuda, eriti esimese lasu järele, et üks vaatluspunktidest õhingut ei näinud; siis teatab see näiteks: „Sinine ei näinud!“ Mittenägemise põhjusi võib olla kaks: Vaatlejal ei õnnestunud käärpikksilma pöörata õhingule (s. o. püüda õhingut vaatlusväljale) või õhing oli niivõrt madal, et vaatleja ei võinudki (varjava katte tõttu) õhingut näha. Mõlemal juhul annab patareiuülem uue lasu. Kui teine õhing polnud samuti nähtav, tuleb lühendada lendsüütaja seadet 8 Tk võrra.

Keskmise õhingkõrguse leidmiseks patareit tasemest tuleb võtta arvesse ainult need kuus õhingut, mis on nähtud ja sälgitud mõlemast vaatluspunktist.

Mõõtmistel tuleb pidada silmas, et horisontaalseade mõõdetaks võimalikult kiiresti, et hoida ära tuule mõjust tingitud vigu. Vertikaalseadet võib lugeda ka vähe hiljem, sest õhingu suits muudab asendit kõrguses õige aeglaselt. Kui lendsüütajad töötavad väga halvasti või kui vaatlejad on vilumata, võib igas vaatluspunktis panna tööle kaks mõõtjat; seejuures

üks loeb horisontaalseadeid, kasutades (kui kahte käärpikksilma pole ühes vaatluspunktis) bussooli, ja teine — vertikaalseadeid, kasutades käärpikksilma.

Toimetades mõõtmist öösel, tuleb suundida käärpikksilm vertikaal- ja horisontaal-limbide abil võimalikult täpsalt punkti, kus on loota õhingut; vastasel juhul, kui õhing satub väljapoole vaatlusvälja, on see mõõtmiseks kadunud. Meil kasutada olevatest käärpikksilmadest on õisteks mõõtmisteks kohasemad lüüdvõrguga käärpikksilmad. Hulga otstarbekohasemateks võib lugeda käärpikksilmi, millel okulaarvõrk on nagu joonisel 3. kujutatud.

#### Käärpikksilma nulli aseme kindlaksmääramine.

Kuna eellaskmisele kõrgete õhingutega järgneb turmtuli nägematu märgi pihta, tuleb kõik mõõtmised toimetada võimalikult täpsalt. Töötades käärpikksilmaga peab seepärast tundma viimase nulliaset. Nulliaseme kindlaksmääramiseks võib kasutada viisi, mis on nähtud ette suurtüki-väe topograafia käsiraamatus, valemiga

$$i = \frac{S + S_1}{2};$$

kui leitud nulliaseme  $i = +0-02$ , siis käärpikksilma optiline telg on horisontaalne, kui vertikaallimbi seade on  $+0-02$  ja loemull keskel; seega on selle käärpikksilma „horisontaalasendi seade“  $= +0-02$ .

Kui aga õhingkõrgusi mõõdetakse sel teel, et okulaari rist juhitakse õhingule (risti horisontaaljoon õhingu ülemisele servale) ja järgnevalt loetakse vertikaallimbi seade (asetades loemull keskele vertikaaltrummi abil), tuleb viimast vähendada  $0-02$  võrra; seega „loeparandus“  $= -0-02$ .

Käärpikksilma vedamisel võib (põrutuste mõjul) muutuda nulliaseme. Seepärast tuleb viimast kontrollida vaatluspunktis niipea kui selleks avaneb võimalus. Kontrolliks tuleb teodoliidi abil määrata teatud eseme kõrgusnurk ja võrrelda seda käärpikksilmaga leitud kõrgusenurgaga. Kui puudub teodoliit, toimida järgnevalt: Kontrolliks kasutada punkti, mille kõrgus merepinnast ja kaugus vaatluspunktist on teada. Punkti koordinaadid antakse patareile spetsialistide komando poolt. Kontrolli toimetada kaks korda päevas.

Näide: Vaatluspunkti (käärpikksilma objektiivide) kõrgus on  $+42$  m, kontrollpunkti tipu kõrgus on  $+70$  m ja kaugus

vaatluspunkti = 3500 m. Kontrollpunkti tipp peab olema nähtav vaatluspunkti kõrgusnurga all

$$\frac{70 - 42}{3,5 \cdot 1,1^*} = +7/16.$$

Käärpikksilmaga mõõdetud kõrgusenurk on näiteks võrdne + 9/16, seega 2/16 rohkem. Sellest järgneb: optiline telg on horisontaalne, kui käärpikksilma vertikaallimbi seade on + 2/16 ja loemull keskel; käärpikksilma „horisontaalasendi seade“ on seega + 2/16 ja „loeparandus“ = -2/16.

On soovitatav, et kontrollpunkt asuks märkide raionis; kui aga see asub õige kaugel, s. o. üle 10.000 m, tuleb võtta arvesse veel maakera kumeruse ja refraktsiooni mõju. Praktiliselt on 4000 m kaugusel maakera kumeruse ja refraktsiooni mõju võrdne ühele meetrile ja suureneb proportsionaalselt kauguse ruuduga, seega 10.000 m kaugusel on see võrdne

$$\left(\frac{10}{4}\right)^2 = 6,2 \text{ m.}$$

**N ä i d e:** Vaatluspunkti (käärpikksilma objektiiv) kõrgus on + 42 m, kontrollpunkti tipu kõrgus on + 90 m ja kaugus vaatluspunkti on 12.000 m. Maakera kumeruse ja refraktsiooni mõju tõttu ei paista kontrollpunkti tipu kõrgus vaatluspunkti horisondist kõrgemal mitte 90—42 = + 48 m, vaid ainult

$$48 - \left(\frac{12}{4}\right)^2 = 48 - 9 = 39 \text{ m.}$$

See vastab nurksuurusele

$$\frac{39}{12,0 \cdot 1,1} = +3/16.$$

Käärpikksilmaga mõõdetud kõrgusenurk on võrdne näiteks -1/16, seega vähem 4/16. Käärpikksilma „horisontaalasendi seade“ on seega -4/16 ja „loeparandus“ = +4/16.

\*) Käärpikksilma okulaarvõrguga nagu joon. 1.

Ülaltähendatud viisil kindlaksmääratud „horisontaalasendi seade“ ja „loeparandus“ tuleb märkida pliatsiga käärpikksilma küljes olevale valgest luust tahvlile, näiteks: „horisontaalasendi seade“ + 2; see tähendab: okulaarvõrgu niitude rist on horisontaalasendis, kui vertikaallimbi seade on + 2/16 ja loemull asub keskel; „loeparandus“ = -2, see tähendab: mõõdetud kõrgusenurgale tuleb alati liisuda juurde -2/16. Kui kõrgusenurk on näiteks loetud + 18/16, siis on tõelik nurk + 18/16 + (-2/16) = + 16/16; kui aga kõrgusenurk on loetud näiteks -18/16, siis on tõelik nurk -18/16 + (-2/16) = -20/16.

Seega võib neid parandusi võtta arvesse otsekohe käärpikksilma juures (kõrgusenurkadel kuni ± 30/16 või ± 0—30), kasutades „horisontaalasendi seadet“, või parandust võtab arvesse patarei — või spetsialistide k-do ülem, kasutades „loeparandust“.

Käärpikksilmade pikemaajalisel kasutamisel võib „horisontaalasendi seade“ või „loeparandus“ harude mitmesuguses asendis olla mitmesugune. Selle kontrollimiseks tuleb asetada harud esmalt vertikaalasendisse, võtta vertikaallimbi osuti vastu nulliseade ja asetada loemull keskele käärpikksilma kõrgusekruvi abil. Järgnevalt pöörata harud allapoole, kuni horisontaalseisakuni ja seejuures jälgida, kas loemull jääb keskele; vastasel puhul tuleb harud teatud seisakus kinnitada, määrata kindlaks „horisontaalasendi seade“ ja „loeparandus“ ja edaspidi kasutada käärpikksilma ainult niisuguse harude seisakuga. Kuna aga vaatlejate silmalaius on erinev, on otstarbekohasem kasutada kinnist, s. o. vertikaalset harude seisakut ja toimetada mõõtmisi ainult parema okulaari abil.

I.lisa I.

| Sälgitud<br>ese       | Lasu<br>Nr. | S u u n           |       |                      | K õ r g u s       |      |                    |
|-----------------------|-------------|-------------------|-------|----------------------|-------------------|------|--------------------|
|                       |             | Okulaar<br>jaotis | Limb  | Horisontaal<br>seade | Okulaar<br>jaotis | Limb | Vertikaal<br>seade |
| Gr. 3, Bt. 2<br>õhing | 1           | p. 21             | 61—70 | 61—91                | + 27              | + 20 | + 47               |

## Juriidilised küsimused.

1. küsimus. Kas saab ajateenija sõdur, kui ta on haigemajast puhkusele määratud, nõuda väeosast puhkusel viibimise aja eest toiduraha või puhkust mööda saata väeosas, olles väeosa toidul?

Vastus: Eitav. Kaitseväe toitlustamise seaduse (R. T. 61 — 1923.) tab. 1. märkus 7. põhjal arvatakse puhkusel olevad ajateenijad sõdurid puhkuse ajaks toidult maha.

2. küsimus. Kompanii ülem on komandeeritud kursustele kuueks kuuks. Mítme kuu eest saab tema asetäitja kõrgendatud palka, kas 6 või 4 kuu eest?

Vastus: 4 kuu eest. Kaitseväe mittevakant ametkohtade kohustetäitjate palgaseadluse põhjal (R. T. 45-46 — 1925.)

makstakse mittevakant ametkohtadele kohustetäitjateks määratud ohvitseridele esimese kahe kuu jooksul endine palk ja peale selle kõrgendatud palk.

3. küsimus. Kas üleajateenija on õigustatud saama puhkust, kui ta peale ühe aasta väljateenimist ühes väeosas oli 25 päeva reservis ja peale selle astus teenistusse teise väeosas, kus niid 6 kuud teeninud?

Vastus: Eitav. Üleajateenijad saavad puhkust ühel alusel ohvitseridega. Selle tõttu võib neid lubada korralisele puhkusele kuni ühe kuuni ainult juhul, kui nad vähemalt ühe aasta vahetpidamata kaitseväes teeninud. (Ohv. teenistusk. seadl. § 179 — R. T. 37-38 — 1924.)

— a —

## Kuidas võeti sada aastat tagasi liisupoisse.

Elisabeth Rigby-Eastlave, inglanna, külastas Eestimaad 1838, 1844 ja 1878 aastail. 1841 a. ilmusid ta reisikirjad siit pealkirja all: „A Residence on the shores of Baltik“. Neil reisikirjadel oli sääraselt suur menu, et varsti ilmusid teises, kolmandas ja neljandas trükis. Peale reisikirjade Rigby kirjanikuna on avaldanud ka eestiainelisi jutte. Nii ilmus tema „Juudi naine“ 1843, „Hundid“ 1844 ja „Opman“. 1861 aastal ilmuvad need kolm novelli koos „Livimaa juttude“ pealkirja all. Huvitav, et siin üks inglanna harduva kaastundega jälgib eesti talurahva rasket elujärge, tehes ränku etteheiteid vene valitsusele, aga ka paljastades sakste-mõisnikkude tõelist palet.

Elisabeth Rigby on üksikasjaliselt jälginud siin talurahva elu ja kombeid, ja on siis nähtu kandnud üle oma novellidesse. Eelnimetatud tema juttude järele saame kaunis ümariku pildi eestlaste elu tähtsamatest juhtumisist ja rahvakommetest. „Opman“ liisupoiste võtmine on äratoodud võrdlemisi ülevaatlikult, reljeefselt ja läbituntult. Vähemalt seni pole keegi nii täiuslikult kirjeldanud seda protseduuri. Seetõttu ei tohiks olla huvituseta tutvuneda ka laiemalt Rigby teosest vastava lõikega.

Eastlave kirjeldab ka, kuidas tol ajal Venemaal võeti üldse sõdureid. Sõja-

väes sunniti teenima kuritööde ja eksimuste puhul; kõikide sõdurite lapsed pidid teenima; noormehed kasvatusmajadest jne. Siis veel viis meest kaheksateistkümmene ja kolmekümne aastate vahelt tuhanda inimese peale, naised, lapsed ja raugad kaasa arvatud. Oli tingimusi, mis vabastasid sõduriks minekust: kolme venda ühest perekonnast ei võetud, samuti ka kolme lapse isa, kui ei jäänud kedagi tema asemele.

Valitsus vabastas vigased ja need, keda mõis kõige enam vajas, ja säärasel arvul, kui suur oli mõis. (Eeltoodud andmed ei ole kontrollitud tolleaegse sõjaväe teenistusseaduse järele.)

Antud jutustuses mõis annab kaks nekurrit ja ainult kaheksa meest pidid mine-ma liisu alla.

Need kaheksa meest teatatud päeval tulid kokku mõisaparumi elumaja paraadukse ette, kus asetati kuue sõduri valge alla. Mõisa opman ilmub trepile ja käseb liisuvõtjaid sisse astuda. Viimased viidi ühte ruumi, kus istus haagikohtunik, selle kõrval ohvitser. Nende taga pika puldi ääres istus mitu ametnikku registreerimislehtedega.

Asuti mehi ülevaatama. Neid vaadeldi aga nagu tehakse seda turul orjade ja sarvloomadega, peatades — viites aega selle järele, kuidas oli kohtumõistjate

soov ning tahtmine; käsitledes mehi halvasti, mis haavanud äärmiselt viimaste tundmusi.

Järjekorras väike, haiglane kogu. Ohvitser tähendab: „Ei kõlba.“ Kuid see oli opmani vihavaenlane. Opman sositas midagi haagikohtuniku kõrva. See vastab siis ohvitserile:

„Kõik ainult pettus. Mees on ise end naljutanud.“

Ohvitser laseb siis liisuvõtjat mõõta. Kuid viimane on niivõrt haiglane, et ei suuda šeista sirgelt ja ta pikkus ei ulata nõuetava mõõduni.

„Seisa sirgelt!“ möirgab haagikohtunik. „Kiskuge ta püsti!“ Sõdurid püüdsid liisuvõtjat rebida sirgeks, kuid jõuetu, kidur ja alasti keha libises nende käte vahelt ja vajus veelgi madalamale. Opman ruttas jõhkra ilmega juure. Tüse kepp oli tal käes ja sellega andis ta tugeva hoobi kaitsetule mehele. Nüüd ulatus mehe pikkus nõuetava mõõduni ja tunnistati liisku kõlbuliseks.

Kui haagikohtuniku kokk jõudis ette, näitas haagikohtunik ohvitserile pangatähte, mis pidi olema arsti tunnistus, et mees põeb sisemist viga.

Ohvitser uuriski ettenäidatavat paberi ja siis kinnitas komandotooniga, et mees on vigane, ei kõlba...

Kui sääraselt meeste läbivaatus jõudis läbi, järgnes registri kopeerimine, liisualuste meeste nimede ülestähendamine, isikute kirjeldamine ja teised keerulised toimingud.

Seejärele opman tõi tuppa anuma ja asetask selle ühes väikese paberist karbiga haagikohtuniku ette. Haagikohtunik avas karbi, uuris laisalt kaarte, mida see sisaldas, raputas segi ja asetask anuma madalale lauale. Anum oli harilik, savist; suu oli nii lai, et mahtus sellest läbi inimese käsi. Et võeti kalks nekrutit, siis

olid nr. 1 ja nr. 2 kaartid saatuslikud liisud.

Mehed seati ritta.

„Tule! Rutta!“ käsutas ohvitser. Kästi etteastuda selles järjekorras, kuidas neid hüüti, pista ruttu käsi anumasse, tõmmata välja kaart ja mitte enne seda vaadata, kuni on väljatõmmatud kõik.

Asuti väljatõmbama sedeleid. Üks hädistest liisuvõtjatest reas ei jõudnud ära oodata ja langes põrandale minestanult.

Kui kõik olid võtnud kaartid, anti kruus ohvitseri kätte. See vaatas sisse ja teatas, et kruus on tühi.

Esimene mees tuli haagikohtuniku ette ja avas rusika. Nii käisid siit läbi kõik liisuvõtjad. Vabanenud tormasid välja. Kaks neist jäid sisse. Sõdureid kästi mahalõigata nende juuksed, mis ka kohe sündis. Lühike juuks — nekruti tunnuseks.

Kui uued nekrutid ilmusid rahva ette, kes neid ootas mõisa õues väljas, näisid nad hukkamõistetud kurjategijatena. Neid halatseti. Nad saatsid vaid tuttavaid teatama omastele, et on võetud sõduriteks. Nad on moonduvad äkki teisteks isikuteks. Sest nad teadsid: kodu, kodumaa, keel ja usk — kõik olid kadunud! Nüüdsest peale ei pidanud nad enam teadma ega tundma seda, mida olid teadnud ja tunud seni.

Sääraselt julma, sünge ja toore pildi maalib inglanna liisuvõtmisest meie maal.

Eeltoodust küllaltki ilmneb, kuidas Eastlave pisiasjadeni on jälginud siit kombeid ja siis võimeline on nähtud andma edasi kirjanduslikult.

Tänu tema „Liivimaa juttudele“ oleme rikastunud elu ja kommete mõnede kujutluste võrra, mis siin valitsesid umbes sada aastat tagasi ning mida mujal ses selguses pole võimalik olnud leida.

J. Pert.

## Sõjaväelisi teateid välisriigest.

### INGLISMAA.

#### Uuetüübilisi relvu.

„Times'i“ teatel katsetati 10. septembril Inglismaal, Bisley laagris, kahte uuetüübilist relva: Vickers-Berthier kerget kuulipildujat ja Pedersemi iselaadijat püssi.

Vickers-Berthier kerge kuulipilduja, ühes oma kaheharulise jalaga, kaalub 20 naela. Võib auto-maat tulistamisel lasta välja 300 kuuli minutis, ja üksiklaskudena — 90 kuuli minutis. Oma konst-

ruktsioonilt on ta väga lihtis ja võib 10 sekundi jooksul viieks peaosaks lahti võetud saada. Püstmagasin sisaldab 30 padrunit, ja selle vahetamine nõuab aega 2 sekundit. Relv on õhujahutusega.

Katsetamisel maeti Vickers-Berthier k. k. kord liiva sisse ja kord visati ta isegi mudalompri, kuid väljavõetuna ja jälle tegevusse asetama töötas ta täiesti korralikult.

Ühest ja samast rauast lasti välja 17.000 kuuli, ilma et tabavus selle järeldusel tundurvalt nõrgenenud oleks.



Ut kergelt kuulipildujat võib kasutada ka õhu- kaitse relvana, misjuures tulistamine sündida võib iga nurga all. Lihtsa muudatuse kaudu võib ta mõne sekundi jooksul tehtud saada isegi lendur- vaatlaja relvaks (ringikujulise magasiniga à 60 või 100 padrunit).

Pedersen'i iselaadija püss on nähtud ette kerge ja mõjuva relvana jalaväe tarvis. Selle uue püssi abil loodetakse jalaväe tule jõudu tõsta 2½ kuni kolme kordseks.

Uus püss pole mitte automaatrelv, kuna iga lasu juures sõduri sõrm päästikule vajutama peab. Magasin mahutab 10 padrunit, millised sinna sisse pressitakse vastava pideme abil. Iselaadimise mehhanism töötab gaaside mõjuga.

Katsete läbiviiateks olid kolm laskurit, kes algasid tulistamist 500 yardi kauguselt, järkjooksudega märgi poole liikudes ja iga 100 yardi järele peatudes. Iga mees laskis välja umbes 180 kuuli, saavutades tabavuse mõttes täiesti rahuldavaid tagajärgi (50—85 kuuli märgi 18-tollilises südäimikus).

Püssi mõjuvust loodetakse veel tõsta sellega, et kavatsetakse võtta tarvitusele uued, 7 mm padrunid, mis on vähemad ja kergemad kui praegused, 303 S. A. A., ja sellejuures veel ka paremate ballistiliste omadustega.

## ITAALIA.

### Fašistliku miilitsa pataljonid regulaarväe diviiside juure.

Käesoleva aasta aprilli kuul võttis fašistide Suur Nõukogu vastu otsuse, anda iga regulaarväe diviisi juure üks eriliselt väljaõpetatud vabatahtliku miilitsa pataljon, mille peale sõja korral panna võiks kõige raskemate ülesannete täitmise. Neisse pataljonidesse kuulujad miilitsamehed pidid kirjutama alla sidurva teenistuslepingu kümne aasta peale.

Itaalia ajalehtede järele olid viimase ajani sarnase lepinguga endid angažeerinud 48 pataljoni. Nüüd olla neile järgnenud ka kõik teised.

Sarnast suurt ohvrimeelsust hinnates võttis fašistide Suur Nõukogu nüüd kaalumisega küsimuse, missugust tuleks neile miilitsameestele anda vastutasu, missuguseid võiks neile teha soodustusi.

Prantslaste „Le Temps“ kriipsutab alla nende uute korralduste suurt tähtsust Itaalia sõjalise ettevalmistuse suhtes.

## PRANTSUSMAA.

### Õhu- ja gaasikaitse korraldamine.

Prantsusmaal moodustatud „Lennuasjanduse propaganda komitee“ (Comité de propagande

aéronautique) poolt on kutsutud ellu eriline Õhu- kaitse komisjon, mis jaguneb kolmeks allkomisjoniks. Esimene neist allkomisjonest uurib kaitse võimalusi aktiivsete lennujõudude abil; teine valmistab ette kõikide maapealsete kaitsevahendite tegevusse asetamist, ja kolmas organiseerib kaitset mürkgaaside vastu.

Viimane allkomisjon kuulutas hili jurti välja võistluse „parima varjundi“ peale, mis arhitektidele võimaluse annab näidata, kuidas nad rahuaja nõuete kohaselt püstitatud ehitustes elamiseks sõja korral võimalikkude gaasiataakide vastu kindlustada soovitavad.

Peale selle on nimetatud allkomisjonil väljaandmisel eriline käsiraamat, mille abil ta laiemate rahvahulkade tõsist tähelepanu pöörata tahab õhust ähvardava hädahoju peale.

Kõik kolm allkomisjoni tegevavad tihedas kontaktis prefektide, kaubanduskodade, linnavalituste, kohalikkude komiteede ja kõikide täiendusohvitseride ühingutega.

## SAKSAMAA.

### Õhukaitse organisatsiooni katsetamine.

Nagu paljudes teistes riikides, nii on ka Saksamaal olemas oma kaitseüsteem sõja korral vastase õhujõudude poolt ette võtta võidavate kallal- letungide pareerimiseks.

Selle üleriikliku kaitseorganisatsiooni osaliseks katsetamiseks korraldati 1. oktoobril Königsbergi juures vastavad manöövrid, milliseid juhatas kindral von Mittelberger. Manöövreid olid jälgimas ka Rõigi ja Preisimaa siseministriteeriumite esindajad.

Kogu Ida-Preisimaaal olid seatud illes ettenähtud valve- ja kaitsepostid, kuna aga atakeerijaid eskadrillile ära märkisid vaid üksikud tsiviillennukid.\*)

Königsbergi ründamine võeti ette korraga kahest küljest, lõunast ja läänest. Vaenlase eskadrillide liginemisest ja lennusuumast teatasid valvepostid ligematele pataridele, ja need teated anti kohe edasi ka Königsbergi keskkontrollijaama.

Aktiivkaitseabinõude kõrval prooviti ka passiiv- kaitseabinõude mõju ja otstarbekohasust. Nii toimetati raudteejaamades sõdurite rongidele asetamisi kunstliku suitsukatte all, misjuures pealetungija segadusse viimiseks suitsupilvi tekitati korraga mitmes kohas.

Kaitse teostamisel olid tegevuses Reichswehr, politsei, tuletõrje, punane rist ja teised sellekohased organisatsioonid. Joter.

\*) Versailles rahulepinguga on sõjav. lennukite ehitamine ja kasutamine Saksamaale keelatud.

## Sõjakirjandust.

## INGLISMAA.

### The Army Quarterly. Oktoober. 1930. a.

1. Toimetuselt. Ülevaade tähtsamaist sõjapolitilistest sündmusist möödunud 3 kuu vältusel. Ülevaate autor muuseas leiab, et rekruteerimise küsimus on inglise sõjaväes omandanud terava iseloomu: praegu puuduvat sõjaväes koosseisudeni ümargusest 10.000 meest. Teenistusse astuda

soovijate hulgas oli 61%, keda ei saanud vastu võtta mitmesuguste kehaliste puuduste pärast (väike kasv ja rinna ümbermõõt jne.), mis näitab, et elujõulisem element hoiab ennast kõrvale sõjaväest. Seda asjaolu autor kirjutab kõigepealt viimasel ajal laialt maad võtnud sõjavastase kihutustöö arvele, kuna teisest küljest olevat siin süüdi ka võrdlemisi kõrged abirahad, mis maksetakse töötatöölisele.

2. Brig.-kindral A. Hildebrand. Mälestusi sir Horace Smith-Dorrieni tegevusest Le Cateau juures, augustis 1914. aastal. Ridu hiljuti surnud kindr. Smith-Dorrieni mälestuseks, keda autor loeb üheks paremaks Briti sõduriks ja kes Maailmasõja algul Belgias II väekorpuse ülemana on teeninud omale nime, mida Briti armee ei saa unustada.

3. Kindr. von Seeckt. Uued printsiibid kodukaitse teostamisel. (Tõlge saksa-keelest.) Niikaua kui rahvusvahelised lepingud ei suuda kindlustada rahu, mille järele kõikjal suurt igatsust tuntakse, peab iga rahvas ise hoolitsema oma julgeoleku eest. Selleks on vaja relvastatud jõude, mille suurus ei olene mitte niipalju ühe või teise rahva arvust, kui just kodanikkude üldisest julgeoleku tundest. Riikidevahelised kokkulepped relvastuse piiramiseks ei saavuta eesmärki, sest et nende lepingute täitmist on raske kontrollida ning tegelikult ei saa miski takistada mõnele riigile või rahvale ära kasutada kogu ulatuses oma elavjõude ja materjalseid ressursse enesekaitse moodustamiseks. Möödunud Maailmasõjas võitlesid omavahel relvastatud rahvad mitte aga sõjaväed; see on põhjuseks mispärast luhtusid kiiret tegevust nõudvad sõjaplaanid ning sõda venis pikale ja kurnas täielikult välja keskriigid. Ei saa selles etteheiteid teha Maailmasõja juhtidele: nende tegevus oli mõjutatud neile kasutada antud suurtest sõdurmassidest, keda oli vaja võidu saavutamise otstarbel ikka uuesti lahingusse paisata, seni kui vastane oli lõpulikult kurnatud, ning pidi alistuma. Need kurvad kogemused koos sõjamasinate arenemisega sunnivad loobuma relvastatud rahva ideest. Tuleviku sõda nõuab sõdurilt kõrget moraalset tasapinda, mille saavutamiseks ei jätku ükski patriotismist: teda tuleb kasutada sõduriks. Seda aga on võimalik kätte saada ainult professionaal-sõjaväes, kus teenistuseaeg kestab mitte kuid, vaid aastaid. Ka sõjaväe arvuline suurus pole tähtsuseta, kuid modern strateegia saab opereerima võrdlemisi väiksearvuliste, kuid hästi väljaõpetatud ja liikuvate jõududega, mis annavad vaenlasele otsustava löögi, ilma et oleks tarvis tegevusse panna massisid. Ka viimaseid on tarvilik ette valmistada sõjaks, kuid nad moodustavad endast „teise järgu“. Nii kokkuvõtlikult kindral von Seeckti mõtete, mis nähtavasti leiavad pooldamist saksa sõjaväe teistelt vanematelt juhtidelt. Tuleb siiski küsida, mis juhtuks, kui näiteks sõdivate riikide „esimese järgu“ jõud — professionaal-sõjaväed otsust ei saavuta, ning tuleb „teine järk“ — relvastatud rahvas tegevusse saata. Kas ei korduks siis uuesti sündmused, mis aset leidsid Maailmasõja lahinguväljadel? ... Kuigi kindral von Seeckt väljendab oma mõtteid selgelt ja asjalikult, paisab nagu oleks esile toodud väited teataval määral otsitud ning määratud praegu Saksamaale peale sunnitud sõjaväe organisatsiooni teoreetiliseks põhendamiseks

4. Major R. L. Bond. Viis päeva 1914. a. Taktikaline uurimus. Prantsuse VII väekorpuse ja 8. ratsadiviisi tegevuse kirjeldusi Elsisis 7.—11. aug. 1914.

5. Kindr.-major V. D. Bird. Briti maasõja strateegia neljas suures sõjas 1702.—1802. (III.) Seitsmeaastane sõda. Seitsmeaastases sõjas — nagu Hispaania ja Austria pärandussõdadeski — inglaste ülesandeks oli, peale Briti saarte kaitse organiseerimise, ülevõimu

oma käes hoidmine merel ning kaubanduse kaitsmine. Kuivamaa lahinguväljadel polnud inglastel väljavaateid võidu saavutamiseks, kuid selle vastu püüdsid nad diplomaatia abil tülüküsimusi Euroopa mandririikide vahel niiviisi juhtida, et ükski sõdivatest ei kõveneks ülemäära teise arvel, mis ka neil korra läks — nagu arvab autor.

6. Major T. J. Edwards. Sõdurite naised Wellingtoni sõjaväes. Väljavõtteid Charles Omani raamatust: „Wellingtoni sõjavägi“, millest on näha, et Briti sõduritel oli lubatud sõjakäikudele naised kaasa võtta. Sõjas prantslastega Hispaanias 1808.—1811. a. oli igas kompaniis 4—6 sõdurinaist ning nügemendi peale 40—50. Rännakutel nad liikusid tavaliselt ratsa eeslites seljas voooriga väeosa järgi või, kui olukord seda lubas, sõitsid ette, et oma meestele korterit kuulata ja sööki valmistada. Puhkusel asusid nad oma meestega eraldi ruumis või telgis, kuid väga tihti ka ühiselt teiste sõduritega. Mõnikord, kui väeosa astus lahingusse, naised jäeti voori kaitseks, kus neil tihti tuli rindest läbi tunginud väiksemate vaenlase osadega lahinguid lüüa. Siin omandasid sõdurite naised lahingukogemusi, mida nad pärast partisaanidena või lihtsalt marodööridena ära kasutasid. Kuid mitte kõik ei suutnud kohaneda sõduri elu-oluga väliolukorras. Need nõrgemad harilikult hääbusid; artikli autor toob sellest tõesti südantõhestavaid pilte, mis ühes sellega helgelt kujutavad tolle aja sõdurite naiste eneseohverdumist, abielutruudust ja armastust laste vastu, keda nad sünnitasid ja kasvasid üles aastaid kestnud sõjakäikudel.

7. Kapten C. B. Thorne. Kodanikkude kaitse korraldamine. Londoni ülikoolis 5. V. 1930. peetud loeng, mis tahab selgitada kuidas tulevikusõjas kaitsta rahulikke kodanikke, kes asuvad väljaspool tegelikku sõjateatrit, vaenlase kallaletungi vastu. Siin — arvab autor — on tegemist kahe probleemiga ja nimelt: kaitse materiaalse kahju vastu ja kaitse moraalse kahju vastu. Mõlemate küsimuste lahendamiseks autor otsib põhjendusi Maailmasõjast neid täiendades oma tähelepanekutega kaasaja elust ja arvesse võttes tänapäeva sõjatehnika saavutusi. Autor käsitleb küsimust jämedates joontes, kusjuures ta püüab näidata, et sõda pole enam mingisuguseks piiratud, erialalise iseloomuga nähteks, vaid et ta on kujunenud suureks sotsiaalseks probleemiks, mis on tihedalt seotud rahva eluavaldustega kõikidel aladel.

8. Kindral Foch Marne'i lahingus, 1914. a. Katkendeid kol. G. Lestieni raamatust „L'Action du Général Foch à la bataille de la Marne“, kus käsitletakse prantsuse 9. armee tegevust Marne'i lahingus. Autor toob esile asjaolusid, mis ei lase paista just heas valguses kindral Fochi tegevust; andmeist, mis on toodud esile asjalikult ja põhjendatult dokumentidel, selgub, et marssalil polnud kunagi oskust orienteeruda olukorras, ta jättis kasutamata suurepärase juhuse purustada saksa 2. armee. Miste puutub tuntuud vastulöögis, mis seniste arvamiste järgi otsustas lahingu, — siis tõestas kol. Lestien, et 42. diviisi jõudis selle sooritamiseks kohale liiga hilja; autori arvamus järgi võib siin jutt olla ainult 17. diviisi hulka kuuluvaist 5 pataljoniist, kes õöl 9/10. sept. liikusid edasi peale selle kui vastane oli juba taandunud. Nii siis legendil, mis on teinud Fochi Marne'i kangelaseks, puudub reaalne alus, ja see kaob arvatavasti lõpulikult, kui üks-

# Esimesed Festis



**Inglis sigaretid**  
**ALBION**  
 20 TK AINULT 40 SNT.  
 A/SASTORIA

kord ilmub ametlik Maailmasõja ajalugu. (Vaevalt! Toim.)

9. Major O. Stewart. Ohujõudude õpused 1930. a. Õppuste organiseerimine ja nende käik on kirjeldatud üksikasjalikumalt „Sõduris“ nr. 43/44, mispärast siin toome ainult mõned autorilt ülesmääritud õpised. Nimelt arvab major Stewart, et tuleb ka edaspidi arendada kolme tüüpi lennukeid: hävitajaid, päevaseid pommitajaid ja raskeid pommitajaid, kusjuures kaitseülesannete täitmisel hävitajatel peaks olema ülekaal võrreldes teiste tüüpidega; õhukaitseuur-tükkidest tuleks tingimata tarvitusele võtta tüüp, mis lubaks tulistada kiirelt ja madalalt lendavaid lennukeid.

10. Kindr.-leitn. G. MacMunn. India kaitse organiseerimine ja Simoni raport. Teatavasti väidab Simon oma ettekandes India küsimuse üle muuseas, et Briti garnisonid peavad jääma Indiasse veel nii mõnekski aastaks, ja et ilma inglise ohvitserideta pole võimalik esiotsa India armees läbi saada. Autor toetab neid seisukohti ja leiab, et praegu, kus India on mäss (state of rebellion), ei või juttugi olla dominiooni õiguste andmisest sellele asumaale.

11. Esimesed prantsuse tankid tegevuses. Nivelle'i pealetung, 1917. a.

Nagu teada, kaotasid prantslased 132 tankist lahingus 16. aprillil 76 ja meeskonnast ümargusest 25%. Selle põhjuseks loeb autor asjaolu, et esimesed tankid olid nõrgalt soomustatud, „dime-dad“, väikese liikumiskiirusega ja ohtlikud plahvatusete mõttes; pealegi polnud koostööd jalaväega, kuna tankid astusid lahingusse alles siis, kui jalaväe pealetung oli raugenud.

12. Parun Marbot'i memuaarid. Huvitavaid andmeid Napoleoni sõjast austerlastega ja venelastega 1805. a. Artiklil on järg.

13. Punased või valged? Huvitavaid andmeid inglaste tegevusest vene enamlaste vastu Arhangelskis.

14. Side saksa sõjaväes 1870. a. Väljavõtteid saksa ametlikust 1870.—1871. a. sõja ajaloo- ja Moltke kirjavahetusest.

15. Oma ja välisriikide sõjakirjan-duse ülevaade. Parlamendi teateid. Kirjavahetus lugejaskonnaga.

V. K—ts.

## PRANTSUSMAA.

„Revue Militaire Française“ nr. 110 — 1. VIII 1930.

„1. korpuse sõjakäik Belgias“ (Major Larcher). Episood Maailmasõjast.

„Pommituslennuvägi“ (kolonel Aubé). Iseloomustades pommituslennuväge, tuleb autor otsusele, et tugevasti kindlustatud esemete purustamine pole praegusaja pommituslennukitele võimalik, sest lennukitelt allavisatud pommid ei oma küllalt suurt lõpukiirust. Selle vastu harilikkuude ehituste, nagu majade, angaaride jne. purustamine olevat pommituslennuväele tänuväärt ülesanne. Kuid siia juure seltsivat aga lennukitelt allavisatavate pommide väga väike tabavus, pealegi kui arvestada asjaolu, et pommitamist tuleb teostada sõjakorral punktide kohal, mis on vaenlaselt kaitsitud. Kui veel arvestada seda suurt pommide hulka, mida vajab lennuvägi normaalselt teatud märgi purustamiseks, siis tulevat enne pommituslennukite väljasaatmist selgusele jõuda, kas antud märgi purustamine on operatiivselt sedavõrt tähtis, et ära tasub sellega ühendusesoleva materjalise kulu. Igatahes, arvab autor, et pommituslennuväge tulevat kasutada kõigepealt nende märkide purustamiseks, milledele ei ulata suurtüki- ja jalaväe oma tuled. Üldiselt on artikkel väga sisurikas ja huvipakkuv ka meie lendavale koosseisule.

„Sõja käik Kameruuni“ (kapit. Girard). Artiklis käsitatakse Saksa asumaade vallutamist Aafrikas (Kameruunis).

„Uurimus sõjast mägestikus“ (major Peyronnet ja kapten Jousse). Huvitav sõja-ajalooline uurimus lahingust Alžiiris.

„Kohtamislahing Monthyon'i raioonis 5. ja 6. septembril 1914. a. (kapten Michel). Episood Maailmasõjast.

Uudiseid välisriikide sõjavägedest. Siin väärrib tähelepanu artikkel, milles käsitatakse Saksa raudteid. Kõik raudteed Saksa territooriumil kuuluvad riigile — „Reichsbahn“ üldnimetuse all. Peale Maailmasõda on ehitatud uusi raudteid kuni 6000 km. Praegusel momendil olevat Saksa raudteede veerevakoosseade park täielikum kui enne sõda, nii kvaliteeditilt kui arvu-liselt. Kaubavagunite arv on tõusnud 17% võrra. 1928. a. oli tegevusvalmis 18.000 vedurit ja 30.000 reisirajatevagunit.

**Bibliograafia.**

Ülevaade välisriikide ja omamaa sõekaevandustest. Inglise ajakirjas „Journal of the Royal United Service Institution“ maikuu numbris s. a. on ilmunud huvitav artikkel, „Sooja toiduga varustamine välisõjas“ kohta. Autor peatub peaaesjalikult abinõude juures, mis peavad hõlbustama sooja toidu valmistamist ja väeosadele kätetoimetamist (mitmet tüüpi väliköögid, nende edasitoomine, keedukastid jne.). Sisult võiks see artikkel huvitada ka meie asjaosalisi ametisikuid.

R. Tck.

**Revue militaire française.**

Nr. 111.

1. september 1930. a.

„1. korpuse sõjakäik Belgias“ (major Larcher). Järg sama ajakirja nr. 110 — s. a. „Vastukallaletungi manööver“ (major Delmas). Autor seletab, et peale Maa-ilmasõda ilmunud määrustikkudes tehakse vahel kolmel viisil teostatava vastukallaletungi vahel:

- „otsekohene“ vastukallaletung, mis teostatakse vähematelt üksustelt;
- „ettenähtud“ (ettevalmistatud — contre-attaque preue) vastukallaletung, missugune teostatakse juhatuselt suurtükiväe toetusel;
- üleminek kitselt pealetungile.

Käesolevas artiklis peatub autor ainult kahe esimese vastukallaletungi teostamise viisi juures. „Otsekohene“ vastukallaletung teostatakse normaalselt esijärgus viibiva pataljoni piirides, automaatselt — erikäsku ootamata vaenlaselt val-

lutatud teatud punkti tagasivõtmiseks vastupanu positsioonis. — Autor annab rea näpunäiteid sarnase vastukallaletungi läbiviimiseks — konkreetse ülesande lahendamiseks kompanii raamides. (Artikkel on järg.)

„Sõjakäik Kameruuni“ (Kapten Girard) (Vt. sama ajakiri nr. 110.)

„Suurte Caidide politika Marokkos“ (Kolonel De Mas-Latrie). Alžiiris, Marokkos ja Tunisis kutsutakse kaidideks pärismaalaste juhte, kellede ülesandeks on ühtlasi maksude kogumine, kohtumõistmine ja väejuhtimine. Autor õige huvitavalt selgitab prantslaste osavat poliitikat kõnesolevate Caidide mõju ärakasutamisel oma mõju maksmapanemiseks Marokkos.

Kohtamislahing Monthyon raioonis“ (Kapten R. Michel). Episood Maailmasõjast.

Uudiseid välisriikide sõjavägedest. Siin on huvipakkuvad mõned andmed Saksa sõjaväe kohta. Nii harrastatakse seal puht sõjaväelise ettevalmistuse kõrval muude, eraluse vajalikkude, ametite kättoimetamist sõduritele. Reichsheeri 1929/30. a. eelarves oli selleks ette nähtud umbes 768.538.400 s.

Ohvitseride ettevalmistamine tehnilisel alal sünnib Berliinis ka Ülikoolis või Kõrgemas tehnikakoolis (Technische Hochschule), mille lõpetamisel omavad doktori diplomi. Seks, et saada komandeeritud Berliini, peab vastav ohvitser olema läbi teinud üliõpilase eksami, eksami „Wehrkreisi“ juures (katsed kindralstaabi ohvitseride jaoks) ja erilised katsed matemaatikas, füüsikas ja keemias.

Bibliograafia.

R. Tck.

**Nõudke igalpool!**

Magasin:  
**V. Roosikrantsi 8-a.**

Telef. (20)6-96.

**Lowe**

**ITAALIA.**

Rivista Militare Italiana. Oktoober 1930. a.

1. G. Cafario. Operatsioonid M. Valbella — Col del Rosso — Cold Echele joone vallutamiseks jaanuari ja juunikuus 1918. a.

Nende operatsioonide organiseerimise ning teostamise küsimuste käsitlemisel toob autor esile järgmised mõtted: 1. Pealetung kaitseks organiseerunud vaenlase vastu peab olema peensusteni ette valmistatud ka niisugustel juhtudel, kui tege mist on mõne väiksema operatsiooniga, millel on ainult kohalik tähtsus. 2. Operatsiooni ettevalmistamisel on tarvilik ette näha kõik takistused, mis võiksid selle läbiviimisel ette tulla, ainult siis on võimalik pareerida ootamatusi ning kindlustada edu. 3. Abinõud operatsiooni teostamiseks tulevad valida nii viisi, et nad vastaksid ülesseatud eesmärkidele ja nimelt: a) löögigrupp tuleb koostada paremaist väeüksustest; grupp peab suutma kiire ning otsustava löögiga vastase kindlustuste joone läbi murda ja hoogsalt edu arendada; b) peavad olema käepärast tugevad, sügavusse järgutatud varud — löögigrupilt saavutatud edu arendamiseks ja vaenlase võimalikkude vastulöökkide tagasitõrjumiseks; d) on vajalik tugev suurtükivägi, kes kiire ja täpsa tulega suudaks sisse murdnud ja edasliikuvaid jalaväe osi toetada. 4. Kõik vallutatud positsioonid tulevad otsekohe kindlustada, pidades silmas, et sellest oleneb väga tihti edu vaenlase vastutegevuse paralüüsimisel. 5. Tuld tuleb kasutada maksimaalse võimaluseni. kusjuures löögiosade omavaheline tuletoetus peab olema igatpidi kindlustatud. 6. Kui olukord seda nõuab, tuleb varud kõhklemata tegevusse panna, et toetada löögiosi ja kindlustada või arendada edu.

2. Kol. ltn. E. L. Marras. Taktika ülevaade 1930. a.

Autor leiab, et viimase aastakümne vältusel pärast Maailmasõda taktika on vahetpidamata sammunud arenemisteed. Sel teel silmapaistvamate tähistena ta märgib ära:

- jalaväe relvade arenemise; paljudes riikides on endiseid konstruktsioone parandatud ja uusi tarvitusele võetud, eriti just, mis puutub k. kuulipildujatesse, saatesuurtükikidesse, õhukaitse ja tankidevastastesse relvadesse;
- suurtükiväe kvantitatiivse vähendamise; võrreldes Maailmasõja viimaste päevadega on nüüd kavatsatud lahingutes hoopis väiksema arvu torudega läbi saada, sellevastu suurendades laskekaugust, saavutades täpsamat tulistamist ja tõstes suurtükiväe manöövreerimise võimet;
- kiiresti liikuvate osade reorganiseerimise; kui oletada, et tuleviku sõda on liikuv-sõda, — siis saab ratsaväl olema seal küllalt soodsaid võimalusi tegevuseks, suurema edu saavutamiseks teda kõvendatakse ratturitega, autodel transporteeritava jalaväega ja mehhaniseeritud üksustega;
- motoriseerimise ja mehhaniseerimise; on kavatsatud maksimaalsel määral ära kasutada mehaanilisi transporteerimisvahendeid, et saavutada suuremat taktikalist ja strateegilist liikuvust; teisest küljest püütakse moodustada mitmesugust tüüpi

soomusmasinatega varustatud üksusi, mis omades suure liikumiskiiruse juures küllaldase tulejõu, suudaksid tarbekorral vastasega iseseisvalt lahingut pidada;

- tehniliste abinõude, eriti aga sidevahendite konstruktsioonilise täiendamise;
- lennuväe laiemale tarvitusele võtmise sõjategevuses.

Kõik need eelpool toodud elemendid üheskoos võetuna iseloomustavad praegusaja taktikat ja näitavad kätte suuna, milles ta saab arenema tulevikus.

3. Kolonel U. Soddu. Mõtteid kaitsetegevusest. (II.) Autor käsitleb küsimust baseerudes vastavate lahingeeskirjade (Itaalia) paragraafidele ning seepärast ei sisalda mingit uut.

4. Kol. ltn. M. Zanotti. Väekorpuse raskesuurtükiväe tegevus vastase suurtükiväe vastu lähene misel. Selgitanud küsimust vastavate lahingeeskirjade seisukohalt vaadatuna, autor peatub üksikasjalikumalt r. suurtükiväe liikumise teostamisel, positsioonile asetamisel, tegevusse astumisel ja tulede organiseerimisel. Väidab, et lähene misel r. suurtükiväe tegevus vastase suurtükiväe vastu, ei erine üldiselt tegevusest teiste märkide vastu, mis võiksid takistada jalaväe edasilikumist.

5. Retsensioonid: raamatud, ajakirjad, kokkuvõtted ajakirjandusest. V. K—ts.

**BELGIA.**

Bulletin Belge des Sciences Militaires.

Oktoober 1930. a.

1. D. S. J. Jalaväe kroonika. (IX.) Mehhaniseerimine ja motoriseerimine. 1917. ja 1918. a. Maailmasõjas tule mõju oli kasvanud seevõrra, et polnud võimalik mingisugust suureulatuslisemat kallaletungit läbi viia ilma oma võimsa suurtükitule toetuseta, mille ülesandeks oli purustada vastase kaitsevahendeid, niiviisi tasandades teed oma jalaväele. Kuid sarnase teguviisi halvaks omanduseks oli, et kaitsejale said kallaletungija kavatsused varakult teatavaks ning ta võis koondada jõudusid selle tagasilöömiseks. Siin tuli abiks mootor, kelle abil läks korda uuesti kätte saada teatavat tasakaalu tule ja liikumise vahel ja ühes sellega tagada ootamatust. Sõja lõppedes algasid katsed mootoriga, mis on jätkunud vahetpidamata meie päevini. Käesolevas kirjutises autor püüab selgusele jõuda, missuguseid tagajärgi on saavutatud mehhaniseerimise ja motoriseerimise alal praegu mitmesugustes Euroopa riikides — Inglismaal, Prantsusmaal, Saksamaal ja Põhja-Ameerika Ühendriikides.

2. Lend-major de Cartier ja major Beretze. Lennuvägi ja kiiresti liikuvad osad. Samal ajal kui lennuväe koostöötamise alal jalaväe suurtükiväega on saavutatud häid kogemusi Maailmasõjas, ja seda on harjutatud ka rahu-ajal, on vähe praktiseeritud lennuväe koostöötamist kiiresti liikuvate osadega. Et ka vastavad lahingeeskirjad\*) sellest tähtsast küsimusest mõne lausega mööda lähevad, siis võtab autor selle küsimuse lähemale vaatlemisele, käsitledes materjalosa, lennuväe ja kiiresti-liikuvate osade koostöötamist luurel ja lahingus. Organiseerimise alal

\*) Règlement de l'Aéronautique d'Observation §§ 8 ja 316.

arvab autor, et kergete lennukite eskadrill, mille ülesandeks oleks koostöötamine ratsaväe diviisidega, peaks koosnema 3 rühmast á 4 lennukit.

3. Major Delvaux. Antverpeni tsitadeli piiramine 1832. (VIII.) Artiklil on järg.

4. Kapten Veber. Sõda araablastega. Lühikene ülevaade belglaste võitlusist araablastega Kongos 1886.—1905. a.

5. Kapten Vanty. 1830. a. revolutsioon sõjalisest seisukohast vaadatuna. Artiklil on järg.

6. Kapten Vendelin. Ühe meetodi uurimine jalaväe vaatlejate väljaõpetamiseks. Autor valgustab küsimust Belgia sõjaväe nõudmiste seisukohast, kus jalaväe vaatlejad väljaõpetatakse umbes 7 kuud.

7. D. S. J. Kaks punktilaskmise viisi r. kuulipildujaist. Jalaväe kooli ülema kindr.-major Stroobantsi uurimus, ahuseks võttes r. kuulipildujate üldeskirja\*) § 257 nõudeid. Artiklis on toodud küsimuse kohta konkreetseid näiteid ühes selgitavate joonistega.

8. D. S. J. Jalaväe mortiiir. Selle relva ülesandeks on pühkida kallaletungiva jalaväe teelt kõik, mis takistab tema edasilikumist, ja mida pole suutnud hävitada suurtükivägi. See ülesanne nõuab mortiiiril ühes tugeva purustamisjõuga veel suurt liikuvust, ja et ta suudaks igal pool ja ajal jalaväele järele jõuda. Mõlemad ülalnimetatud mortiiiri omadused: purustamisvõime ja liikuvus on ükssteisega vastolus ning neid tuleb omavahel kooskõlastada nii viisi, et suure purustamisvõime juures mortiiiril oleks ka küllalt suur liikuvus. Kuidas see küsimus on lahendatud Belgias ja välisriikides, seda käsitleb autor oma artiklis.

9. Kapten Herbillon. Tulistamise meetode (suurtükiväes). Konkreetseid ülesandeid. Artikkel on illustreeritud joonistega.

10. Kindr.-major Grade. Kas vaatluslennuk peab kättejhatavate märkide koordinaadid signaaliseerima hektomeetrites, dekameetrites või meetrites? Autor leiab, et seda tuleb teha dekameetrites, sest et see võimaldab küllalt täpsalt tulistada märki, kuna samal ajal koordinaatide signaaliseerimine on hõlpsam kui meetrites, kus numbrite arv suurem.

11. San. kindr.-major Demolder. Genfikonventsiooni revideerimine juulis 1929. a. Artiklil on järg.

12. Res. major Colle. Osoon. Selgitatakse osooni minevikku, selle tähtsust ja praktilist kasutamist mitmesugustel steriliseerimistel ja kaitseks sõjagaaside vastu.

11. Sõjabibliograafiline ülevaade.

## SAKSAMAA.

„Militär-Wochenblatt“ nr. 15 — 18. okt. 1930.

Kindral v. Kuhl: Kindral Foch Marne lahingus. (Kokkuvõte „Sõduris“ nr. 45/46 — 1930. a.)

Tšehhoslovakkia õhmanööver 1930. a. (Kokkuvõte on ilmunud „Sõdur“ nr. 39/40 — 4. okt. s. a. inglaste allikatel.)

\*) „Réglement Général sur les Mitrailleses.“

Korvetkpt. Beelitz: Katastroof „R 101“-ga. On kindlaks tehtud juurdusel, et „R 101“ läks põlema pörke tõttu vastu maad, mitte plahvatuses õhus. Autor toob veel rea teisi hukkimise põhjusi.

Kindral v. Borries: Vägede juhtimisest ja sõjaväe majandusest. (Lõpp.)

Veel kord: „Ootamusest 18. juulil 1918“.

Haigete arvust Reichsheeris. Taktikalise ülesande lahendus. Sõjaväelisi teateid. Sõjakirjandust. Mitmesugust. K.

## N.-VENE.

„Vojennõi Vestnik“ nr. 28 — 5. okt. 1930.

Dm. Milov „Koos lugejaskonnaga võitlusse „Vojennõi Vestniku“ väärtustamiseks.“

Lugejat kutsutakse „aktiivsesse võitlusse“ „V. V.“ sisu parandamiseks. Kuna artiklis mainitakse „pjatiletka“ hoogsat edu ta 3. aasta alul, mis kohustavat igati aktiivselt võitlema selle kordaminekuks, siis nähtavasti taheatakse „Voj. Vestn.“ suunida veel rohkem propaganda teenistusse, kui ta seda on olnud seni.

Nastusevitsh: Revolutsioonilisest liikumisest kodanlikes sõjavägedes.

Kogu Euroopa vägedes arenevat revolutsiooniline liikumine. Selle tõenduseks tuakse andmeid kus ja kuipalju naabrite sõjavägedes levitatud lendlehi, kuipalju arreteeritud lendlehtede levitajaid ja millise karistuse saanud. (Arvud on kohutavalt väikesed!) Artikkel on nähtavasti aruandeks summade peale, mis 3. Internatsionaal kulutab revolutsiooni õhutamiseks naabrite sõjavägedes. (Maha visatud raha!)

Õpiseid Leningradi sõjaringkonna manöövreilt. Ülesanded suuremad kui täitmisevõimalused.

S. Stupnitski: Eelväe suurtükiväe tulekasutamisest.

V. Ikonostasov: Julgestusosade tegevusest.

G. Norbekov: Kas vajame õppetarbeid ettevalmistusel taskmiseks püssist.

Vastus — vajatakse, kuid mitte nii nagu seni, kus: „kasutati mitte neid mis tarvis, seal kus nad olid ühelisged, ja sarnaselt kuis neid kasutada ei tohiks“

Järgneb rida artikleid laskeasjanduses. Nähtavasti „silmalöömise“ palavik on haaranud ka punaväge.

Politruki osas on tähelepanu pööratud suurtükiväele, kus poliitiline kasvatus nõudvat eriti võtteid koosseisude erinevuse ja organisatsiooni tõttu.

Sõjaväelisi teateid. Sõjakirjandus.

K.

## Bibliograafia.

Jules Poirier. **Les bombardements de Paris.** (Pariisi pommitamine.) 324 lk. Payot kirjastus Pariisis 1930. a. Hind 36 franki.

Viimastel aastatel peaaegu kõik elujõulised riigid maailmas teevad teatud jõupingutusi selleks, et ajanõuete kohaselt arendada oma sõjaväe- ja eralennuasjandust. Üksikute riikide vahel on see isegi teatud võistluseks kujunenud enda üleoleku õhus maksmapanemise eesmärgil.

Õhujõudude, kui tulevikusõja võimsa relva, üldise arenguga on tihedalt seotud ka õhukaitse küsimus, et leida võimsaid ja viimistletud võitlusvahendeid oma võimalikkude vastaste lennuväe tegevuse edukaks paraliseerimiseks sõja korral. Need kaks küsimust on üldise riigikaitse alal aktuaalsemaid.

Jules Poirier oma teoses „Pariisi pommitamine 1914—1918“ püüab möödunud Maailmasõja sündmuste ja kogemuste varel meid ligemale viia nendele küsimustele, tuues esile ja selgitades ohtu, millesse sõja korral ka väerinde taga asuvad riigi elutsentrumid sattuda võivad vastase õhujõudude kallaletungil. Selleks teose autor annab täieliku, dokumentaalsete andmetega tõestatud ülevaate Prantsusmaa pealinna — Pariisi — pommitamisest saksa õhujõudude poolt ja kauge laske suurtükiväest. Ühenduses sellega on esile toodud ka Pariisi õhukaitse korraldus ja meie näeme, millises suunas käis tegevus ja töö sel alal, milliste raskustega tuli võidelda, et leida otstarbekohasemaid lahendusviise.

Raamatu I osa käsitleb üldiselt kallaletunge õhust ja Pariisi õhukaitse korraldust sõjaväe- ja kodanliste võimude poolt, selle küsimuse arenemist vastavalt sõja kestvusele ja uute võitlusvahendite ilmutumisele.

Raamatu II osa, peatudes kallaletungidel õhust Pariisile lennukitelt, autor annab ühtlasi lühikese ajaloolise ülevaate lennuväe arenemisest prantsuse ja saksa sõjaväes. Järgneb mõlema sõdiva poole lennuväe seisukord sõja algpäevil, pommitusvahendid ühes täpsa kirjeldusega saksa lennuväe pommituskäikudest ja pommide langetuskohtadest.

Raamatu III osa on pühendatud Pariisi kallaletungile saksa õhulaevadelt, alates samuti ajaloolise ülevaatega, esimestest sammudest ja katsetest sel alal.

Raamatu IV osa käsitleb Pariisi pommitamist kauge laske suurtükiväest — „Parisener Kanonen“. Mürsud. Patareide asukohad ja konstruktsioon. Prantsuse suurtükiväe võitlus saksa patareide hävitamiseks.

Raamatu lõpul autor teeb kokkuvõtte, milles selgitab kallaletungi võimalusi õhust tulevikusõjas, püüdes leida vastust küsimustele:

- 1) missugused esemed võivad olla kallaletungi objektideks;
- 2) milliste vahenditega see võib sündida;
- 3) millised abinõud võimaldavad kaitset kallaletungide vastu õhust.

Raamatus on 18 sisuselgitavat skeemi ja 30 ülesvõtet.

Nii lühidalt raamatu sisu.

Vaatamata sellele, et käsitamist leiavad mineviku sündmused, on aimestik huviküllane ka praegusel ajal. Möödunud sündmustele rajatud kogemused lubavad teha ka teatud oletusi tulevikuks. Raamat rikastab meid hulgaliste andmetega õhuasjanduse ja õhukaitse alal. Toome siinkohal raamatu sisust ka üksikuid väljavõtteid, et saada üldist ettekujutust küsimuse ulatusest ja tähtsusest.

Sakslaste esimene lennuk lendab üle Pariisi 30. aug. 1914. a., s. o. ajal, mil väerinne asus Pariisile lähemal kui 100 km. Viimane kallaletung Pariisile oli 16. sept. 1918. a.

Üldse loetakse 90 pommituspäeva, mis järgnevad: lennukitelt 44 päeva, zeppelinidelt 2 päeva, suurtükiväest 44 päeva. Selle aja jooksul on langetatud või välja lastud pomme (mürske) 1228 punktis, kaalult kogusummas üle 70.000 kg.

Üldised kaotused: 527 surnutena ja 1261 haavatutena.\*)

Pariisi pommitamine saksa õhujõudude poolt oli kergemini teostatav 1914.—1916. aastal, millal puudus veel vastavalt korraldatud õhukaitse. Sakslaste esimese lennuki ilmutumisel Pariisi peale puudus õhukaitse täiesti; lennuki peale avati püsituli Eiffeli tornist ja Montmartre kõrgendikelt, mis oli enam ohtlik elanikele kui vastasele. Õhukaitse täienenemisega ja arenemisega muutub ka kallaletung Pa-

\*) Võrdluseks toob autor need kaotused, mis kandis London saksa lennukite ja zeppelinide pommituse tagajärjel: surnutena — 1117 eraisikut ja 296 sõjaväelast, haavatutena — 2816 eraisikut ja 521 sõjaväelast.

# Kodukaitsjad!

**Iga isamaalane  
toetab Eesti tõesust!**

Tarvitage  
järjekindlalt ainult Eesti tubakavabrikute saadusi:

**Extra-Extra**

Erisort

20 tükki 35 senti.

**Aino**

20 tükki 35 senti.

**Mued, moodsad, eriti peene-  
maitselised paberossid**

**Olympia**

25 tükki 25 senti

kestad kollasest maispaberist, varus-  
tatud nikotiini imeva vatiga  
„Hygiene“.

TUBAKATEHAS

**A.-S. Astoria.**

**Lemmik-paberossid**

**Mikaado**

25 tükki 25 senti

väljavalitud parimatest tubakatest.

TUBAKAVABRIK

**H. Anton & Ko.**

★

**Balm**

ja

**Kavaler**

25 tükki 15 senti.

TUBAKAVABRIK

**A.-S. Regina.**



riisile õhust raskemaks. Aastaid kestnud töö tulemusena on 1918. aastaks õhukaitse osade arv ja koosseis paisunud määratult suureks:

- 1500 ohvitseri,
- 40.000 sõdurit,
- 900 suurtükki,
- 600 helgiheitjat,
- 600 õhukaitse kuulipildujat,
- üle 6000 km traatühendust ja miljoneid mürske.

Loomulikult see kõik maksis. Rahaliselt hinnatakse Pariisi õhukaitset 160 miljoni frangile, sellest summast 8 miljonit franki ainult mürskude hind. (Välja lasti 103.251 mürsku.) Kuid olid ka tulemused. Autori arvestuse järele on sakslased 1918. aastal saatnud Pariisi peale 490 lennukit, millel lühkeaineid võis kaasas olla umbes 350 tonni. Sellest lennukite arvust suutsid Pariisi kohale välja jõuda ainult 37, milledest 16 hävitati õhukaitse osade poolt.

1918. aasta andmetel läks tarvis ühe lennuki hävitamiseks õhukaitse suurtükiväe poolt keskmiselt 7000 mürsku.

Maailmasõjas on sakslaste õhulaevad (zeppelinid) teinud 317 lendu, sellest 204 eduga. 204 eduka lennu tulemuseks oli 111 pommitamist, langetades 164.203 kg pomme: Idarindel (Venemaa — 80.322 kg, Läänerindel — 44.686 kg ja Inglismaal — 36.589 kg.

Sarnaseid huvitavaid andmeid leidub raamatus rohkesti. Arvesse võttes seda, et raamat oma sisult ja käsitamisviisilt pole mitte puhtteaduslik, vaid pigemini populaarne — peaks ta suutma huvi pakuda mitte ainult vastavatele eriteadlastele, vaid paljudele kaitseväelastele ja kodanikkudele. —i.

J. Org: „Moodne toitlusõpetus I“. Autori kirjastus, Tallinna keskvangla trükk, 100 lehek., hind 1 kr. 35 senti.

Õige toitmine on tervise korrasoleku eeltingimuseks. Kui palju patustame oma organismi vastu, toites end niisuguste ainetega, mis kui mitte otse kahjulikud, siis vähemalt ajajooksul seda või teist haigestumist võivad esile kutsuda. Kui palju eksime süües rohkem kui tarvis. Ligi 50% täiskasvanuist inimesist on rasvas ja kõhitud; suurem osa neist just liigtoitmise tagajärjel. Mitmesugused ja isegi väga rasked haigused, nagu näiteks vähk, tekivad just mittekorrapärase ja õige toitmise tagajärjel.

Kuid kuidas peame end siis toitma, et vältida igasuguseid haigestumisi? Kahjuks peame avalikult ütleva, et meie kirjandus sel alal on võrdlemisi vaene. Kui meie ka sooviksime lugeda eeskirju, kuidas oma tervise korrasoleku eest hoolitseda korraliku toitmisega, siis neid meie ei leia. Meie ei leia kuskil konkreetseid näpunäiteid, ehkki välismaa sellekohane kirjandus on võrdlemisi rikkalik.

Seepärast tuleb lugeda J. Orgi tööd „Moodne toitlusõpetus“, kui esimesi teerajajaid sel alal, tähelepanu väärivaks. Kahjuks moodustab trükist ilmunud raamat ainult ühe osa kogu tööst ja lõpeb peatükiga, mis käsitleb laste toitmist, mispärast täiskasvanud ei leia selles raamatus konkreetseid eeskirju toitmiseks.

„Moodne toitlusõpetus I“ — Toitmine ja inimkeha on keelelt sile ja elav. Ta on arusaadav igale. Mõnevõrra raskendab lugemisele asumist eessõna puudumine, kus autor oma töö silhi ja ulatuse, samuti kasutatud allikad, töö koostamise motiivid ja sisu lühidalt oleks avaldanud. Eriti oleks tähtis allikate mainimine ja autorilt sooritatud katsete tulemuste kirjeldamine. Muidu võib autor nüüdsel reklaamiküllasel ajal sattuda kas mõne võoraskeele reklaambrošüüri või vähe meile vastuvõetava teose (ei sobi see eestlasele toiduks, mis kõlbaks, ütleva, neegritele või samojedile) mõju alla. Teame ju, kuidas mõni suur aiavalja ettevõtte pakub igale aiavilja sööjale 200 eluaastat ja kunstvõi tehaste omanik mõnes tellimisel tehtud brošüüris peent joont ja nooruslikku värskest. Mäletame, kuidas hiljuti Soome avalik arvamine, kui või hinnad langesid, enam toiduks ülistatud taimevõid tituleeris rotikihvtiks. Seepärast igasugust moodsat toitlusõpetust tuleb võtta arvustavalt, tuleb autorilt eriti nõuda „õpetuse“ õigustamiseks tunnustatud allikaid või pikema aja jooksul sooritatud katseid. Kahjuks J. Orgi töö neid ei maini tarvilisel määral. Toitlustuslugu „Kronprinz Wilhelmil“ — „õpetuse“ aluseid — (sellega on autor kord juba esinenud ka „Sõduris“) ei ole kuigi usutav, sest seal võisid mõjutada haigestusi mitte ainult toitlustamine, vaid palju teisi — kliimatilisi, füsioloogilisi ja psühhilisi faktoreid, — mis raskeis elutingimuses merel. Autori toitlusõpetus omab üldse puuduliku aluse ja ei suuda rahuldada lugejat täiel määral.

Töö koosneb sissejuhatastest ja neljast peatükist: I Toitvatest ollustest, nende vastastikusest vahekorrasst ja mõjutamisest ning ülesannetest inimkehas; II Inimkeha ainevahetusest; III Toidu energiast; IV Laste toitmisest. —g.

## Sport.

### PÄRNU GARNISONI SPORDIVÕISTLUSED.

22. oktoobril s. a. peeti kaitsevæe staadionil garnisoni spordikomisjoni korraldusel kaadri spordivõistlusi, millistest osa võtsid 48 ohvitseri ja üleajateenijat Võistlused viidi läbi harilikus kaitsevæerüetuses (kuueta ja peakatteta) ja jalaõudes, ning mõõdusid kiirelt ja ladusalt.

Võistluste tulemusi: 200 m jooks: 1. n.-ltn. Kerjan, 9. pat., 27.4. 2. n.-ltn. Mölder, 6. pat., 27.7. 3. n.-ltn. Kivi, 9. pat., 28.0.

1000 m jooks: 1. n. a.-o. Hohensee, 6. pat., 3:13.8. 2. n.-ltn. Mölder, 6. pat., 3:21.0. 3. n.-ltn. Alev, 9. pat., 3:21.8.

Kaugushüpe: 1. n. a.-o. Hohensee, 6. p., 5.11. 2. n.-ltn. Kivi, 9. pat., 5.04. 3. n. a.-o. Seli, 6. pat., 4.78.

Kõrgushüpe: 1. n.-ltn. Kerjan, 9. pat., 1.48. 2. kapr. Alla, 6. pat., 1.48. 3. n.-ltn. Kivi, 9. pat., 1.43.

Teivaskaugushüpe: 1. n.-ltn. Mölder, 6. pat., 6.25. 2. n. a.-o. Hohensee, 6. pat., 6.09. 3. n.-ltn. Kivi, 9. pat., 5.96.

Kuulitõuge (raske kuul). 1. n.-ltn. Kerjan, 9. pat., 10.37. 2. n.-ltn. Kivi, 9. pat., 9.71. 3. n. a.-o. Tusti, 6. pat., 9.44.

Granaadiviske. 1. n.-ltn. Kerjan, 9. p., 57.38. 2. n.-ltn. Ekbaum, 9. pat., 55.25. 3. n.-ltn. Kivi, 9. pat., 54.20. E—dt.

### Toimetusele saadetud kirjandus.

J. Org. Moodne toitlusõpetus I Toitmine ja inimkeha.

Autori kirjastus ja pealadu Nõmme, Hiiumäe 25—3. 1930. 100 lehekülge, hind 1 kr. 35 senti.

Laskeõpetus joonises. Schiesslehre.

Laskeõpetusse puutuvad teoreetilised töed on kujutatud graafiliselt 5 suurel (ca m × 0,70) lehel lihtsalt ja arusaadavalt. Saadaval: Militärverlag R. Eisenschmidt, Berlin NW 7. Mittelstr. 18.

**SISUSTIK:** S. Kara. Niemenilahing, sept. 1920. — Ed. Laaman Liitriikide kavatsusi Eesti tulevasele statuudist Vabadussõja aegu. — E. Vimson. Märkmeid sisemäärustiku lisa nr. 2. kohta. — Kr.-m. RKKK laskurügemendi majanduseaparaat. — F. P. Põhilaskeviisi ja laskereeglite küsimus rannasuurtükiväes. — A. K. Ohukaitsest RKKK jalaväes. — H. S. Inseneriväe laagrist Jägalas. K. Kindral Foch'i tegevusest Marnelahirgus. — J. O. Vastuseks H. V. artiklile „Seljataguse“ ja „turgutamise“ selgituseks. — R. Ustal. Ohingkõrguste täppis mõõtmine käärpiksilma abil. — J. Pert. Kuidas võeti sada aastat tagasi liisupoisse. — Juriidilised küsimused. — Sõjaväelisi teateid. — Sõjakirjandust. — Bibliograafia. — Sport. — Male.

Saksa Kaigas — käsigranaat. (Nahkampfmittel. Stielhandgranate 24 mit B. Z. 24 und Sprengkapsel nr. 8). Värvides joonis annab täpsama arusaamise käsigranaadi ehitusest. Leht (Tafel 2) maksab 2 Rmk. Saadaval Militärverlag R. Eisenschmidt, Berlin NW 7, Mittelstr. 18.

## Male.

Toimetaja A. Burmeister.

Schoti avang.

Mängitud Hamburgi rahvusvah. maleolümpiaadil augustis 1930.

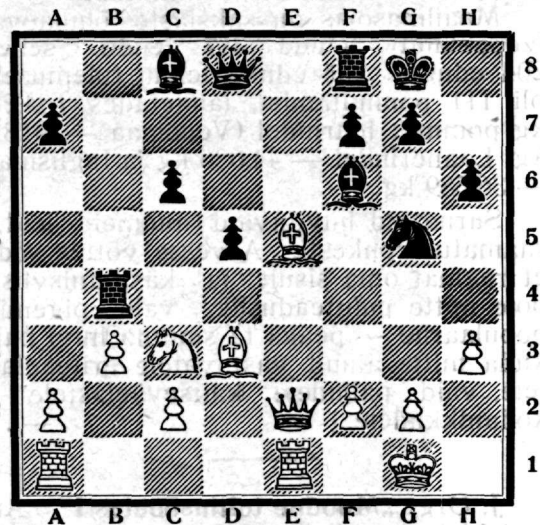
Valged: Golmayo (Hispaania).

Mustad: Makarczyw (Poola).

1. e2 — e4, e7 — e5, 2. Rg1 — f3, Rg8 — f6, 3. Rb1 — c3, Rb8 — c6, 4. d2 — d4, e5 : d4, 5. Rf3 : d4, Of8 — b4, 6. Rd4 : c6, b7 : c6, 7. Of1 — d3, O—O, 8. O—O, d7 — d5, 9. e4 : d5, c6 : d5, 10. Oc1 — g5, c7 — c6, 11. Ld1 — f3, Ob4 — e7, 12. h2 — h3? (Parem oli Val — e1), 12. ...., h7 — h6, 13. Og5 — h4, Va8 — b8, 14. b2 — b3, Vb8 — b4, 15. Oh4 — g3, Rf6 — h7!, 16. Vf1 — e1, Rh7 — g5, 17. Lf3 — e2, Oe7 — f6, 18. Og3 — e5.

Seis peale 18. valgete sammude:

Mustad.



Valged.

18. ...., Oc8 : h3! (Üllatav ja korrektne odaohver), 19. g2 : h3. (Ohvri vastuvõtmine kaob peatse. Peale 19. f2 — f4 otustab kõige lihtsamalt 19. ...., V : f4! ehk ka 19. ...., Lb6!, 20. Kh1, O : e5, 21. L : e5, Lf2, 22. Le2, O : g2!, 23. Kh2, Rf3!) 19. ...., Of6 : e5. Valged andsid alla. Kui 20. Le2 : e5, siis järgneb Rg5 — f3!



**on ja jääb  
kõige paremaks  
saapakreemiks.**

Ainuesindaja Eestis:

Laki- ja keemiavabriku o.-ü.

**H. GRAF & E. JÜRGENS**

Tallinn.

**NOACK**

AUTOPATAREID

**NOACK**

RAADIOPATAREID

ESINDAJA:

**CARL WIEGAND**

TALLINN, LAI TÄN. 41, TUBA 16.

TELEFON (2) 32-89.

*Esimese järgu võõrastemajad*

*Tallinnas*

**„Kuld Lõvi“**

*Harju tänav 40.*



**„Peterburg“**

*Rataskaevu tänav 7.*



*Toad Ekr. 3.— kuni 10.—*



*Telefonid tubades.*

**Lihaäri**

**Vennad Laks**

J. Laks Turukaubamaja nr. 17-18.

A. Laks Turukaubamaja nr. 7.

Kõnetraat; äri (20) 3-21, kodune 305-67.

Alati tagavaras suures valikus:

**suitsuliha,  
soolaliha,  
värsket liha  
kõigist sortidest.**

Müük suurel ja väiksel arvul päeva-  
hindadega. Teenimine ja tellimiste  
täitmine kiire ja korralik. Soovikorral  
saadame kauba koju.

# Metallitööstuse Aktsia-Selts

## „ILMARINE”

TALLINNAS, (ENDINE VIEGAND)

ASUTATUD 1895. AASTAL

Rannavärava püestee 21.

Telef. 12-60 ja 1-39.

### JA OSKONNAD:

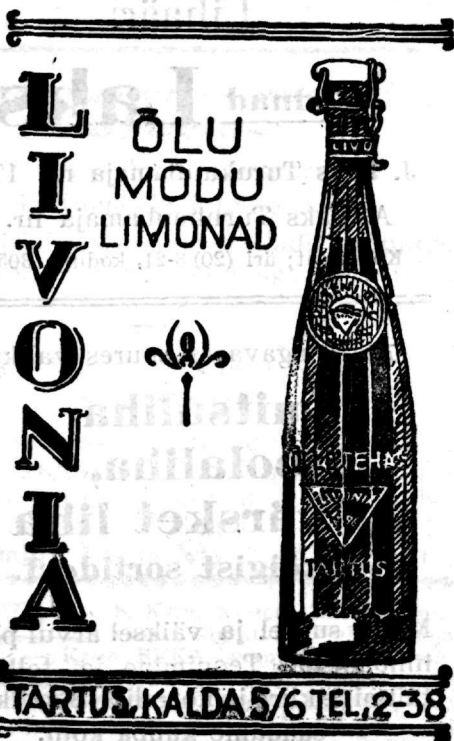
Malmi, terase ja vase valamine, sepa ja katelsepa, tislari, treimise töökojad ja metallide autogeen ning elektr. kokkukeetmine.

### TÖÖKOJAD TEEVAD:

igasuguseid laevamasinate ja mehhanismide parandustöid, katla ja selle osade parandusi, mootorite ja nende osade parandusi ja uuendusi, propellerisi prongsist ja terasest, igasugust teras, malm ja vase valu, võllide õiendamist ja kokkukeetmist ka kõige vastutusrikkamates kohtades ning igasugustes müütudes kui ka igasuguseid muid töid metallitööstuse alal.

Isëärafist rõõku pannakse õõ headuse ja kiituse peale.

**Terminide ja headuse eest täielik vastutus.**



Tehase saadused  
tuntud kõrges  
headuses!



Iga kaitsevaelane  
nõuab ainult

## Eesti õlut.

Suurem ja vanem  
**SAVITÖÖSTUS**  
**J. OHA**

TALLINN, ÕLE T. 27.  
TELEFON (2) 26-96.

Soovitab suurimas valikus igasugu värvilisi ja muustrilisi glasuuri- ja muustrilisi ahjupotte oma ja väljamaa tööstusest. Võtan enda peale teha kõiksugu ahju- ja potisepa töid täieliku vastusega. Kõiksugu ahju-materjal.

**Töö korralik.**

**Maksutingimused kõige paremad.**

Pagari- ja kondiitriäri  
**E. MALSTRÖM**



TALLINN,  
S. Tartu m. 10,  
telefon 307-67.  
Kullasepa t. 6,  
telefon 455-29.

*O.-ü. Højgaard & Schults*  
*Gestis*

**Ettevõtjad ja insenerid**

Tallinnas, Vabaduseplats 1, telef. 8-23

Telegrammi-aadress: „Contractor“

**Kirjaümbrikke igasuguseid, postpaberit, kirjaplokke j. n. e.**

Ostes nõudke ainult  
märgiga →



**Tuntud headuses  
paberikaubad.**

**Osaühisus RAF. HAARLA**

**Kirjaümbriku- ja paberiümbertöötamise tehas.**

TALLINN, Tina tän. 9. Telefon 302-56.



**Narva**

**Linaketramise Manufaktuuri Ühisus**

end. linaketramise vabrik parun A. L. Stieglitz

Vabrik: NARVAS.

Kõnetraat 77 ja 47.

**Valmistab:**

purjeriiet, veekindlaid presendiriideid igas laiuses  
ja jämeduses, valmispresente ja muid linadest ümber-  
töötatud saadusi, jute kottisid mitmesug. tarvituseks.

TALLINNA KONTOR: Suur Brokumägi nr. 10.  
Kõnetraat 9-13.  
Telegrammi-aadress: „PARUS“

**O.-ü. „Naha-, hobuseriistade-, raua- ja saapakauplus“**

Tallinn, Estonia puiestee 15. Telef. (2)12-55.

Soovitab

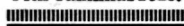
omast täielikumast nahakaupade ladust igat seltsi nahku: pastla (koorepark),  
pinsoli, talla, platt, valget ja värvilist, kroom, shavro, shevrett j. p. muid sorte.

Hooajaks kalossid rikkalikus valikus.  
Jalanõud alates juhtnahast kuni lakk-kingani.

Lugupidamisega „Raudnahk“.



Kuldauraha Pariisi  
näitus. 1924, Grand  
Prix Tallinnas 1925.



**TALLINN,**  
Merepuiestee nr. 15.  
Kõnetraat 304-26.

Piiritusepuhastamise vabrikute o.-ü.

(Rosen & Ko.)

# „Tallinna Viinavabrik“

ühes parfümeeria ja kosmeetika  
osakonnaga.



I ERIALA: Crème de Mandarine, Kümmel, Pome-  
rants, Vene vodka, Brandi V. S. O., \*\*\*, \*\*,  
Standart Extra jne.

II ERIALA: Eau de Cologne — triple, double, aux  
fleurs, hambapasta „Sanadont“, puuder jne.

Kõiksugu napsid, liköörid ja nalivkad on saa-  
daval kõikides suuremates kauplustes,  
restoraanides ja suuremal arvul vabriku  
laos.

## G. HEINMANN

Kondiitriäri ja kohvik

S. Karja tän. 4. Telef. 20-47.

Oma tööstuses valmistatud

### shokolad

tahvlites, shokoladikomp-  
vekid liht- ja maitserikastes  
ilukarpides alati suures vali-  
... kus saadaval. ...

ALATI SAADAVAL:

tordid, koogid, küpsised,  
Viini- ja kollane sai

Tellimiste vastuvõtmine kõiksugu kondiitri  
maiustuste peale.

Hinnad mõõdukad. Hinnad mõõdukad.

## K/m. Joh. Tusti

Tallinn, S. Karja 17, telef. 9-08.

Soovitab suures valikus:

### VEINE, NAPSE, LIKÖÖRE.

KODUMAA: Alko, Rosen, Emlo, Luscher-  
Mathiesen, Valga, Calorica, Victoria ja  
Tartu Aiavilja.

VÄLISMAA: Bisquit Dubouché, Hennessy,  
Martell, Ed. Dupuy & Co. ja uudisena  
inglise WHISKY WHITE HORSE.

Rikkalik valik

### KOLONIAALKAUPADEST

Kõik kaupad saadud  
otse kodu- ja välismaa vabrikutest.

Hinnad väljaspool võistlust.

Värskelt praetud  
oakohv.

Kaubanduse Aktsia-Selts

# HÜPPLER & Ko.

Tallinn, S. Tartu mnt. 45. Telef. 305-01.

★

Soovitame ladust:

**Rauda, plekki, terast,**  
**ehitusmaterjali, käsitöö-riistu,**  
**maalri- ja jahitarveid.**

**Üstame:** Vana rauda, malmi ja igasugu metalle.

Aktsia-Selts

# Rumberg, Tuberg & Ko.

Tallinn, S. Kloostri tän. 22/18.

Telefonid: (20)2-45 ja (20)8-13.  
Telegrammi aadr.: „TURUM“.

★

**EKSPORT:** Kartul ja kartulijahu.

**IMPORT:** Koloniaalkaubad.

**Müüb laost:**  
**Kartuleid, kartulijahu, siirupit, koloniaalkaupu j.n.e.**



# „ÜHISELU“ TRÜKIKODA

TALLINNAS,  
PIKK TÄN. 42  
TEL. 490

VALMISTAB MAITSEKALT JA PARAJATE  
HINDADEGA

## IGASUGUSEID TRÜKITÖID

KÕIGE LIHTSAMAST KÕIGE KEERUKAMANI.

TELEFONILISED TELLIMISED TÄIDESAKSE TÄP-  
SELT JA RUTTU.

ALATI LAOS VALMIS  
VALLAVALITSUSTE  
KANTSELEI RAAMA-  
TUD, PLANGID JNE.

NOODITRÜKK. \* RAAMATUKÖITMINE.

JALAVÄE INSPEKTORI POOLT KORRIGEERITUD

# ÕPPEMÄRKLEHED

Hinnaga à 10 senti tükk. Hinnaga à 10 senti tükk.

Müügil „Sõduri“ talituses, Toomkooli 7. TALLINNA.

Ilmusid trükist:

Ilmusid trükist:

## Suurtükiväe eeskiri II osa

|  |          |      |
|--|----------|------|
| Raske-suurtükivägi . . . . .                                   | Hind Kr. | —,85 |
| R. Ustal: Suurtükiväe topograafia . . .                        | „ „      | 2.80 |
| O. Käbala: Juhendid laskurile . . .                            | „ „      | —,60 |
| Prof. O. Daniel: Metsanduse põhijooned . . .                   | „ „      | —,35 |
| Juhendid taktikaliste leppemärkide ka-<br>sutamiseks . . . . . | „ „      | —,25 |

Raamatud on müügil „Sõduri“ talituses Toomkooli 7. TALLINNA.



Esimene Eestis. Vasekauplus  
**A. Kristjanson**

„Kalevi“ kaubahoones.  
**Telefon 309-58. Veneturg 2.**

Laos alati saadaval

**inglistina**

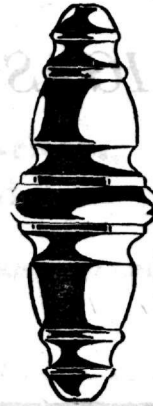
Lamb & Flag,



Vask-, alumiinium-,  
 tsink- ja poolhõbeplekki,  
 vasktorusid, vasklatte,  
 vasktraati, vask kardina  
 stangesid ja

**nikkel**

**voodiosasid**



**ÕNNETUSJUHUSTE JA SURMA  
 VASTU EI OLE ABINÕUSID,**

aga aineliste murede vastu, mis surma või õnnetus-  
 juhused enesega kaasa toovad võite end kindlustada.

**EESTIMAA KINNITUS AKTSIA-SELTS**

Igapäevalise 10-sendilise maksu vastu võite  
 juba sõlmida 1000-kroonilise elukinnituse.

Saatke meile üks postkaart ja meie saadame Teile lähe-  
 mad teated. Järelepärimine ei kohusta Teid millekski.

Juhatus: Tallinn, Pikk t. 6, kõnetraat 426-95.

**Kapital ületab 1.000.000.— krooni.**

Esitus igas linnas ja maal.

**EKA**

TOIMETAB

**TULEKINNITUSI**

**VEOKINNITUSI**

**AUTOKASKO-**

**KINNITUSI**

**ÕNNETUSJUHU**

**KINNITUSI**

**JA ELUKINNITUSI**

# NARVA KALEVI MANUFARTUUR

Endine parun A. L. Stieglitz'i

## KALEVIVABRIK

Asutatud 1846. a. Narvas.

**Suurmüük ja ladu: Tallinnas, Jaani 11, tel. (2)24-58 ja (2)13-48.**

**Kauplus: Narvas, Kalevivabriku juures. Tel. 26.**

Avatud äripäeval kella 9—12 ja 14—17.

Valmistab kõrges headuses ja maitserikkais moodsais mustreis ja värves puhtvillaseid meeste- ja naister. palitu- ja mantliriideid, ülikonnariideid, fraki- ja smokingiriideid, naister. kostüümiriideid, **kaitseväe- ja kaitseväerüürideid**, kooliõpilaste kalevit j. n. e.

**Kõik kangad kannavad vabriku märki, mida ostmise juures tähelepanna!**

IGA TÕSINE ISAMAALANE ostab ainult kodumaal valmistatud kaupu, vähendab seega tööpuudust ja hoiab ära valuuta kohutavat väljavoolu välismaale.

## Mööblitarvitajad!

Astuge vahest kui aega juhtub **Ed. Donald'i mööbli ladusse** sisse. Sealt leiata paraja hinnaga kõiksugu korteri sisseseadeid. Ladu ja tööstus on oma majas, selletõttu hinnad odavad ja töö kõrges väärtuses. Müük igalajal, ka pühapäeval. Palun aadressi meeles pidada: **Jõe tän. 14.**

### Ed. Donald'i mööblitööstus ja ladu.

Le Locle Schweiz

Asutatud 1826. a.



## A-S. H-y Moser & Co.

Pikk tänav 19

kõnetr. 22-67.

soovitab



rikkalikumas valikus

**tasku- ja käeuurisid** maailmakuulsast H-y Moser & Cie vabrikust Le Locle Schweiz. **Seina-, laua- ja äratuskellasid, kette ja käevõrusid, kuld- ja plaqué. Parimat Rootsi kristalli.**

Kind 40 senti.

# KODUMAA VABRIKUTE RIIDEKAUPLUS

KÖNET. 18-03

## HEINRICH TOFER

### TALLINN. S. KARJA T. 15

MÜÜRIVAHE TAN NURGAL



*Iga kodanik saagu  
kodumaa riide tarvitajaks.*

Puuvillase- ja villase riide jaos-  
konnad rahuldavad oma suure  
väljavalikuga iga nais- ja mees-  
kodaniku tarvidused.

∴

## A.-S. „ROTERMANN'I TEHASED”

Endine Chr. Rotermann, asut. 1829. a.  
TALLINN, Jaama nr. 1.  
Oma telefoni keskjaam.

**Kõige suuremad ja moodsamad  
toiduainete valmistamise teha-  
sed Eestis.**

**Või eksport-osakond.**

**Esitatud kõikides tähtsamates  
kohtades Eestis.**